

Uriasposten

Plutselig måtte hun forhandle lønn og dra på møter i Forskerforbundet.
– Men det var liksom min tur til å være tillitsvalgt nå, sier May-Tove Smiseth.

Side 16–21

Fridomen til å springe etter pengane

Vert du verande ikkje-eksellent resten av karrieren om du ikkje tilpassar deg nok?

Du får 10 millionar i året, nei, lat oss seie i månaden, til å forske på kva du vil. Du etterlever alle vitskaplege krav. Du definerer problemstillinga sjølv, metoden, og kven du skal samarbeide med (får håpe at dei vill!). Laboratoria og biblioteka er nyoppussa, og her står ein skokk overbetalte ph.d.ar og post.dokar og til teneste, merkeleg nok med uendeleg fridom dei òg. Du slepp administrasjon, men held innimellom glitrande forskingsbasert undervising som gjev deg ny kveik i jakta på erkjenning. Dekan og rektor er aldri å sjå, og Torbjørn Røe Isaksen eller Statoil eller dei andre rause kjeldene til finansiering hugsar du berre når den månadlege utbetalinga kjem. Du oppnår stadig nye gjennombrøt, og dei evinnelege nobelpristildelingane vert mest sløsing med tid. Du jobbar, pustar og drøymmer akademisk fridom.

Dersom nokon trudde på denne idealtilstanden, kunne dei få realitetsorientert seg 17. november i Oslo. Forskerforbundets Holmenkolldag er det årlege «forskingspolitisk seminar», og denne gongen var temaet akademisk fridom. Emnet har stor risiko for å skli inn i ein uforpliktande festtalesjanger, men eg oppfatta tyngdepunktet for dagen, som den var planlagt, men òg som den utvikla seg – til å verte både prinsipiell og konkret. Leiar Petter Aaslestad i Forskerforbundet innleidde med blant anna å

Korleis står det til med den reelle akademiske fridomen i eksellensens tidsalder?

undre seg over kvifor *søkinga etter sanning* ikkje er ein meir framheva fellesnemnar for forskarar – den er nær fortrengd av snakket om eksellens.

Ei ny EU-undersøking om akademisk fridom, som norske forskarar òg har delteke i, vart presentert av forskaren Terence Karran. Den kan eg stuttast mogeleg oppsummere med at problemstillinga framleis er aktuell (les meir om dette på side 12). Utover dagen vart slike spørsmål diskutert: Kva har mellombelse tilsettingar å seie for akademisk fridom? Kva har konkurransen om eksterne forskingsmidlar å seie? Kva rolle spelar det at institusjonane er sjølvstendige? Det siste spørsmålet svara Arild Underdal presist på: *Institusjonell fridom er ein tilnærma naudsynt, men ikkje tilstrekkeleg føresetnad for individuell akademisk fridom.* Den dåverande UiO-rektoren leia utgreiinga, som førte til at lovfestinga av akademisk fridom – òg på individnivå – kom i 2007. Papira er altså i orden, men korleis står det til med den reelle fridomen?

Historikar John Peter Collett, som vi òg har glede av å ha som gjesteskribent i bladet, stod for ein historisk, kåserande gjennomgang av

statusen til status akademisk fridom. Han pensa inn på det som vart ein grunntone for dagen: Når forskinga vert underlagd marknadslogikken – kva skjer då med det tilhøyrande normsystemet? Vert det òg ei handelsvare? Vi veit ikkje kva dette gjer med forskinga, svara han sjølv. Collett stilte òg spørsmål ved teljekantordninga og tanken om at ei herredøme fri internasjonal offentlegheit syter for at den beste forskinga alltid vinn fram. Ingenting tyder på at dette er tilfelle, sa han, og etterlyste forskarsjølvvironisk meir forskning om dette.

Kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen glimra òg ved sitt nærvær. Han forsvarte teljekantsystemet og kunne ikkje forstå kva som kunne erstatte fagfellelvurdering og komitear som vurderer søknader om forskingsløyvingar – det er det beste vi har! Statsråden er ein iherdig forsvarar av ein viss porsjon marknad, og verdien som ligg i at finansieringa av forskning kjem frå ulike kjelder. Det fekk tankane mine inn på maktfordelingsprinsippet, der aktørane utfyllar og korrigerer kvarandre. Han hadde ein god og prinsipiell argumentasjon for at privat forskingsfinansiering gjer prinsippet om fri forskning endå viktigare: Når forskinga i aukande grad er avhengig av pengar frå næringslivet, må alle aktørar kunne lite på at forskinga er fri og etterlever akademiske standardar.

Dersom eg òg skal tillate meg å etterlyse meir forskning og debatt, er spørsmåla: Korleis står det til med den reelle akademiske fridomen i eksellensens tidsalder? I kva grad må ein tilpasse tankar og prosjekt til forskingsprogramma og verdssynet til finansieringskjeldene? Vert du verande ikkje-eksellent resten av karrieren om du ikkje tilpassar deg nok?

Dette bladet er det siste før jol. Vi er tilbake med ny utgåve i starten av januar, men vil varmt tilrå å fylgje med på nettutgåva vår, Forskerforum.no.

Kjenn dykk frie til å ha ei god jol.

Redaktør
Kjetil A. Brottveit

16: Valgt med tillit

– Jeg kan jo ikke gå rundt og forvente at andre skal gjøre jobben for meg, sier tillitsvalgt May-Tove Smiseth. De færreste går til vervet med liv og lyst. Likevel tar mange gjenvalg.

24: Vitenskap og videokunst

Kunstneriske utviklingsarbeid er nå likestilt med forskning i loven. Ellen Røed slår et slag for reflekterende kunst.

28: Arkivenes historie

Arkivbeskrivelser er en egen sjanger, som har en over 500 år lang historie i Norge. — Vi vet mer om arkivbrukerne på 1800-tallet enn om dagens brukere, sier arkivforskere.

4: Et delt fakultet

Alta endret status fra høyskole- til universitetscampus. På kjøpet fulgte at en samlet arbeidsplass ble faglig splittet.

7: Etterspurt doktorgrad

«Offentlig sektor-ph.d.» gir universitetsmiljøene tilgang til ny data og empiri, ifølge Forskningsrådet. Nå vil regjeringen ha en ny runde med ordningen.

8: – Trenger karriereplan

Institusjonene og seniorforskerne må få større ansvar for postdoktorenes faglige framtid. Det sier lederne i Akademiet for yngre forskere.

11: Vil heve lektorlønna

Universitets- og høyskolelektorer er misfornøyd med lønna og med Forskerforbundets lønnsarbeid. Fire tillitsvalgte i «Grasrotprosjektet» vil gjøre noe med saken.

12: Frihet under press

Hver sjuende oppgir å ha blitt mobbet som følge av akademiske synspunkter. Det framgår av ny undersøkelse om akademisk frihet.

FASTE SIDER

31: Tilbakeblikk

34: Bøker

36: Kronikk

38: Debatt

39: Gjesteskrivent

45: Informasjon fra Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 10/2015 – 47. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo, Telefon: 21 02 34 00/Telefaks: 21 02 34 01

ANSVARLIG REDAKTØR: KJETIL A. BROTTVEIT, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: SIRI LINDSTAD, siri.lindstad@forskerforum.no

JOURNALISTER: AKSEL KJÆR VIDNES, aksel.vidnes@forskerforum.no, JOHANNE LANDSVERK, johanne.landsverk@forskerforum.no

ELIN REKDAL MÜLLER, elin.rekdal.muller@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

REDAKSJONSRAÐ: Martin Eide, professor UiB, Helge Salvesen, bibliotekdirektør UiT, Reidun Høydal, Møreforskning/Høgskulen i Volda

ANNONSER: Arne Aardalsbakke, Telefon: 900 43 282, E-post: annonser@forskerforum.no

Design: Concorde Design. Forsidefoto: Erik Norrud. Trykk: Kona Trykk.

ISSN 0800-1715. Opplag: 19150

TILFELLET ALTA

Historien om fusjonen i Finnmark er historien om det nye Universitets-Norge. Og en rekke utilsiktede konsekvenser.

Forvirringen er komplett.

– Er ikke dette Finnmarksfakultetet?
– Det er det mange tror. At alt i Alta er Finnmarksfakultetet.

Etter å ha løst en labyrinth av korridorer har vi endelig kommet fram til Andi Weydahls kontor ved Alta-campusen til Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet (UiT). Hun er lokal tillitsvalgt for Forskerforbundet i det som er blitt Finnmarks første universitet etter fusjonen mellom Høgskolen i Finnmark og universitetet (se faktaboks).

– Det er mye rart her på campus Alta, men det er ikke bare Finnmarksfakultetet. Det har alle problemer med å forstå, sier Weydahl, professor på Idrettshøgskolen som er underlagt fakultetet.

To år etter sammenslåingen har selv altaværingene ikke helt fått med seg hva bygget rommer. Noe av grunnlaget for sammenslåingen var at Finnmark skulle få sitt eget fakultet med alt det innebærer av innflytelse overfor universitetsledelsen i Tromsø. I virkeligheten skulle

det vise seg å legge til et visst nivå av uklarhet. Og splitte en tidligere samlet arbeidsplass.

– Finnmarksfakultetet impliserer at man dekker utdanningene man har i Finnmark, men det gjør det ikke, sier Helge Chr. Pedersen, førsteamanuensis ved Institutt for lærerutdanning og pedagogikk (ILP).

Så Pedersen jobber altså ikke på Finnmarksfakultetet, som Weydahl noen korridorer lenger bort.

– Lærerutdanningen er underlagt ILP. Det betyr at hoveddelen av vår ledelse er i Tromsø, med en lokal ledelse her. Vi har ingenting med dem på for eksempel idrett å gjøre, det er Finnmarksfakultetet som har en lokal ledelse her.

– Men å bli slått sammen med lærerutdanningen i Tromsø er på mange vis gunstig for lærerutdanningen, legger Pedersen til. – Du har en ledelse med fokus på lærerutdanningene. Før hadde ledelsen mange andre utdanninger som var litt mer stas å arbeide med. På den negative siden har vår råderett over fagutviklingen blitt mindre, byråkratiseringen

større, og systemene i en stor institusjon er mindre fleksible.

TRAILER FRA TROMSØ

Det er ingen enkle konklusjoner som møter oss i Alta. Høgskolen i Finnmark var kanskje en perifer høyskole i Norge, men i Finnmark var den sentral. Det var noe stort i det lille ved høyskolen som hadde en tett kobling til lokalmiljøet, med enkle løsninger på det som nå overtas av store systemer.

– Det å booke et rom var mye enklere før. Vi skrev det bare på døren, vi. Nå må vi inn på et system. Det elektroniske merker vi veldig godt i hverdagen, forteller Weydahl.

Flere ansatte vi treffer, opplever et klart tyngre byråkrati, men det som overrasket Weydahl mest, var hvordan lokalmiljøet ble berørt.

– Det verste er at du ikke lenger kan dra bort på reisebyrået som du hadde samarbeidet med i 35 år. Det lokale reisebyrået mistet alle oss som kunder. Det samme skjedde med de andre lokale innkjøpsordningene. Nå kommer

FOTO: AKSEL KJÆR VINNES

■ – Det er en ny og utfordrende måte å organisere et universitet på, sier instituttleder på Idrettshøgskolen Carsten Rolland (i rutete skjorte). Her sammen med prodekan Øyvind Granerud, førstelektor Rune Waaler (delvis skjult), førsteamanuensis Odd-Egil Olsen, professor Andi Weydahl og dosent Anne Stokke.

papir på trailer fra Tromsø, for alle store anbud går ut fra universitetet. De er så store at de små, lokale bedriftene ikke har sjanse til å levere.

En tydelig kritiker i prosessen, Merethe Giertsen, mener den tidligere sentrale høyskolen er blitt kastet ut i periferien etter sammenlåingen.

– Nå fordeles midlene i Tromsø. De statlige overføringene går til Tromsø og fordeles der. Så makten er flyttet, og det er lenger til dem som beslutter for oss.

– Har det noe å si?

– Ja. Det er klart man blir mer sårbar når man ikke sitter med hånden på rattet. Det handler litt om hvor lenge de regionalpolitiske tankene vil være gjeldende og inngå i vurderingene som gjøres om fordeling av midler, sier Giertsen, som er førstelektor ved Institutt for barnevern og sosialt arbeid.

– SVEKKER UTDANNINGEN

Å bli en del av et universitet innebærer også en ny vektlegging av undervisning og forskning. Flere opplever at forskningen er blitt styrket, men ikke uten kostnad. På et lunsjrom i Idrettshøgskolen diskuterer flere kolleger utviklingen. Førstelektor Rune Waaler mener det er blitt mer tid til forskning.

– Men tilsvarende ble det mindre tid til undervisning.

Han har sett undervisningstimen bli stadig færre de siste 30 årene. Han anslår at den årlige undervisningstiden har sunket fra mellom 700 og 1000 timer til rundt 300.

– Studentene får mindre øvelse sammen med læreren, og i det lange løp vil det svekke de praktiske utdanningene. Det er på mange måter bra at studentene skal jobbe selvstendig uten oss – man trenger helt sikkert ikke 1000 timer – men det kan nå en smertegrense. Administrasjonen sier at vi må handle smart og ta noen grep, men for oss som står i det, handler det om å trylle. Og det kan vi ikke.

Instituttleder Carsten Rolland er ikke helt enig i virkelighetsbeskrivelsen. Førstelektorene kan ha fått mindre fordi de tidligere hadde mulighet til å få 50 prosent forskningstid, som professorer, dosenter og førsteamanuenser. Men alle grupper hadde produksjonskrav for å få så mye forskningstid. Nå fordeles forskningstiden i større grad etter stilling, og førstelektorene

– Vår råderett over fagutviklingen har blitt mindre og byråkratiseringen større.

HELGE CHR. PEDERSEN

FOTO: AKSEL KJÆR VIDNES

■ – Utdanning og undervisning prioriteres ikke på samme måte som i høyskolesystemet, sier Merethe Giertsen.

har fått en lavere fast andel forskningstid på 30 prosent.

– Noen opplever nok å få mindre forskningstid, men ved min enhet har det ikke gitt store utslag, sier Rolland. Han mener at tallet på undervisningstimer har gått ned, men ikke på grunn av fusjonen.

– Studentene får mindre undervisning på første år i idrett og friluftsliv enn da jeg begynte i 1998. Men jeg opplever vel at den store endringen kom med kvalitetsreformen i 2003.

SAMLING I BÅNN

På lærerutdanningen ser Helge Chr. Pedersen det oppdelte fagmiljøet på campusen som et forunderlig resultat av fusjonen.

– Jeg var skeptisk til å bli en filial av Universitetet i Tromsø. Men for min arbeidssituasjon er det nok ganske gunstig. Vi har fått et større internt fagmiljø, gode ordninger for forskning og oppgang i studenttallet. Men samtidig har vi mistet all faglig, formell kontakt med resten av campus Alta. Vi har ingenting med de andre avdelingene å gjøre lenger. Det er litt rart i og med at vi sitter i samme hus.

Det er det mange som syns, og det jobbes det nå med løsninger på. Doktorgradsstudenter på tvers av linjestrukturen skal ha felles møtepunkter. Og det er etablert campusmøter hvor ansatte kan treffes på tvers av enhetene.

– Man har ikke så mye erfaringer med denne typen universitetsstruktur. Og det ser vi når det kommer nye fusjoner, sier Carsten Rolland. Snart blir høyskolene i Harstad og Narvik også en del av UiT. – Jeg opplever at man bruker av erfaringene fra Alta. Man har større oppmerksomhet rettet mot campus enn vi hadde ved vår fusjon.

For Helge Chr. Pedersen er det også et

spørsmål om ledelsen i Tromsø faktisk er oppmerksom på at UiT også er i Alta, og i Kirkenes og Hammerfest hvor universitetet har sine andre Finnmark-campus.

– Man må hele tiden minne dem på oss. Vi er nok en typisk periferi. I Tromsø tror jeg de foretrekker å kalle det Universitetet i Tromsø, ikke Norges arktiske universitet, ler Pedersen, som tror mange uansett er glad for at Finnmark har fått et universitet, om enn av overflatiske grunner.

– Det høres kanskje kulere ut for folk med et universitet enn en høyskole.

Men det symbolske kan også ha en praktisk side.

– Det er enklere når du er på internasjonale konferanser å fortelle at du er på universitetet. Å forklare hva et «university college» er, er ikke så enkelt, sier Andi Weydahl.

– Det er alltid noe?

– Haha, ja. Det er alltid noe.

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES

UiT i Finnmark

- Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Finnmark fusjonerte 1. august 2013. Samtidig ble Finnmarksfakultetet opprettet, som ledes fra Alta.
- Fakultetet har tre institutter: Institutt for sosialfag, Institutt for reiseliv og nordlige studier og Idrettshøgskolen.
- Undervisning i helsefag, handelsfag og lærerutdanning ledes fra Tromsø.
- UiTs Finnmark-campus er i Alta, Hammerfest og Kirkenes.

– ALVORLEG Å FJERNE STATSARKIVA

Det er uheldig at statsarkiva forsvinn som egne institusjonar, meiner tilsette. Men riksarkivaren forsvarar endringane.

– Det er veldig uheldig å fjerne det regionale nivået i Arkivverket. At leiinga har nær kontakt med regionane, er heilt nødvendig, seier Torkel Thime, førstearkivar ved Statsarkivet i Stavanger. I dag består Arkivverket av Riksarkivet, åtte statsarkiv, Samisk arkiv og Norsk helsearkiv. Frå 1. januar 2016 skal Arkivverket omorganiseras, og mange reagerer på vedtaket om å fjerne statsarkiva som egne institusjonar.

Riksarkivar Inga Bolstad forsvarar endringane:

– I dag er vi ti sjølvstendige einingar under Arkivverket, men no blir vi berre *ein* etat. Alle oppgåvene som statsarkiva gjer, skal framleis utførast av regionane. Men det blir ingen sjef med spesielt ansvar for ein avgrensa region.

VIL BYGGE STØRRE MILJØ

Bolstad fortel at Arkivverket skal ha tre avdelingar: Ei avdeling skal jobbe med arkivutvikling, ei skal jobbe med dei verksemdene som skapar arkiv, og ei avdeling skal tene publikum og bruken av arkiva.

FOTO: ERIK NORRUD

■ – Vi må bruke ressursar på å digitalisere meir av materialet vårt, seier riksarkivar Inga Bolstad.

– Dette er ei intern rekonstruering. Vi ønsker å bygge større miljø med færre leiarar i ei landsdekkande line, der vi fordeler oppgåvene rundt ikring i landet. Vi må bruke meir ressursar på å digitalisere meir av materialet vårt så det blir tilgjengeleg. Ei avdeling får ansvar for utvikling og forskning, og der skal vi styrke vekt på forskning i Arkivverket.

– I STRID MED ARKIVLOVA

Førstearkivar Jo Rune Kristiansen Ugulen, som er avdelingstillitsvald for publikumsavdelinga i Riksarkivet er skeptisk:

– Når leiinga ikkje lenger skal sitje i regionane, er det alvorleg med tanke på rolla til statsarkiva, seier han.

Kjersti Toppe, stortingsrepresentant for Senterpartiet, meiner omorganiseringa må stoppast.

– Vedtaket om å fjerne statsarkiva er i strid med arkivlova, og Riksarkivaren har ikkje mandat til å gjennomføre endringane, meiner Toppe. Ho har saman med stortingsrepresentantane Heidi Greni og Per Olaf Lundteigen levert inn framlegg til Stortinget om å oppretthalde og styrke dei åtte regionale statsarkiva som egne institusjonar. Toppe seier framlegget kjem til handsaming i Familie- og kulturkomiteen på nyåret.

Då Forskerforum gjekk i trykken var det brott i forhandlingane mellom Riksarkivaren og fagforeiningane ved Arkivverket.

♦ JOHANNE LANDSVERK

PENSJON

– INGEN GULLKANTAR

– Det er provoserande at lønn og pensjon blir omtala som eit problem, seier Thomas Walle ved Norsk Folkemuseum.

– Vi museumstilsette tener som oftast mindre enn andre i privat sektor som det er naturleg samanlikne oss med, og eg ser pensjonsordninga som ein integrert del av lønnsvilkåra, seier førstekonservator Thomas Walle ved Norsk Folkemuseum. Han har pensjonsordning gjennom Statens pensjonskasse. Walle reagerer på saka i Forskerforum nr. 9, der museumsdirektøren ved Østfoldmuseene uttalte at offentlig pensjon er gull verd for dei tilsette, men for dyr for musea.

– Når Forskerforum kallar offentlig pensjon for «gullkanta», tenker eg på fallskjermar og opsjonsavtalar i næringslivet. Vi har ein heilt vanleg pensjon, og ein kan ikkje endre pensjonsordninga og samtidig halde lønna på det same låge nivået.

MENNESKE SOM UTGIFTSPOST

Walle meiner retorikken dei siste åra har endra seg, og at musea i større grad snakkar om lønns- og pensjonskostnader som eit problem og ein utgiftspost for museumsøkonomien.

– Denne måten å snakke på om den viktige ressursen musea har, nemleg menneska

FOTO: HAAKON HARRIS/NORSK FOLKEMUSEUM

■ – Det er problematisk å kalle pensjonen vår gullkanta, meiner Thomas Walle.

som jobbar der, er problematisk, meiner han.

Administrasjonssjef Geir Stensrød ved Norsk Folkemuseum seier musea ikkje får full kompensasjon frå staten for lønns- og prisstigninga.

– Det er nok ein av grunnane til at tilsette høyrer meir om at lønns- og personalutgiftene er eit problem, seier Stensrød.

– I år fekk vi ein auke i tilskottet på om lag to millionar kroner, medan lønns- og personal-

kostnadene våre aukar med fire millionar. Det seier seg sjølv at dette blir utfordrande.

AUKE I PENSJONSKOSTNADER

Generalsekretær Liv Ramskjær i Norges museumsforbund fortel at mange museum opplever at dei har lite midlar til drift.

– Stadig fleire museum kjem inn under reglane for balanseføring av framtidige pensjonsplikter, og mange har hatt stor auke i dei årlege pensjonskostnadene. Det låge rentenivået i Noreg har bidrege til dette saman med lønnsauke. Eg veit om museum som lurar på om dei har råd til å lyse ut ledige stillingar eller tilsette ny kompetanse dei sårt treng, seier Ramskjær.

Den store auken i pensjonskostnader gjeld ikkje berre musea, men også andre delar av kultursektoren som orkester, teater og Den Norske Opera & Ballett.

(Sjå òg innlegg side 42 om museum og pensjon).

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

EN ANNERLEDES DOKTORGRAD

Mange har vist interesse for å ta en offentlig sektor-ph.d.
Årets statsbudsjett bærer bud om at den videreføres.

24 stipendiater er allerede i gang med satsingen som skal bygge forskningskompetanse i kommuner og fylkeskommuner. Nå er det bevilget midler til en ny runde.

– De tre første årene av yrkeskarrieren min, på slutten av 1990-årene, jobbet jeg ved Sintef. Der fikk jeg stadig spørsmål om når jeg skulle begynne på doktorgraden. Men jeg kjente da at jeg heller hadde lyst til å komme meg ut i verden og se hvordan ting foregikk der, forteller Birgitte Gisvold Johannessen, sivilingeniør fra NTNU.

Hun er i dag stipendiat, men doktorgraden hennes er av et litt annet slag enn den vanlige. Den er en såkalt offentlig sektor-ph.d.

Ordningen med offentlig sektor-ph.d. ble innført i 2014 i regi av Forskningsrådet. Hensikten er å bygge kompetanse og styrke forskningen i offentlige virksomheter. Man ønsker å sørge for økt forskerrekuttering i offentlig sektor og å øke samspeilet mellom denne sektoren og akademien.

– NYTTIG FOR ARBEIDSPLASSEN

Etter årene i Sintef og deretter mange år som konsulent begynte Johannessen i Trondheim kommune, avdeling for byutvikling, hvor hun fortsatt er. Her har hun jobbet lenge med vann- og avløpsteknikk og spesielt med spørsmålet om hvordan vi skal håndtere regnvann etter hvert som byene fortettes, og det samtidig som det blir stadig mer nedbør.

– Det å bruke grønne tak, altså ha vekster på takene, er et interessant tiltak. Men hvordan fungerer dette i det norske klimaet? Det var noe jeg så vi manglet kunnskap om, og dermed dukket ideen om en offentlig sektor-ph.d. opp, en ordning jeg tilfeldigvis hadde lest om.

Nå er hun godt i gang med en doktorgrad om «bruk av grønne tak for reduksjon av overvannsavrenning i kaldt klima».

– Det gir liten status innenfor mitt fagfelt å ha en doktorgrad om man ikke tenker seg en akademisk karriere. Men jeg tror det vil være nyttig for arbeidsplassen min at jeg får denne forskerkompetansen, slik at vi kan bli enda bedre på å samarbeide med de ulike forskningsmiljøene, sier Johannessen.

SPLEISELAG

Så langt har altså 24 prosjekter fått støtte. I statsbudsjettet for 2016 er det foreslått bevilgning til nye doktorgradsprosjekter innenfor ordningen.

– Denne gangen ønsker vi å få mobilisert kommunesektoren ytterligere. I dag er det større kommuner, som Oslo, Trondheim og Kristiansand, som har prosjekter i ordningen, forteller Janike Harsheim, spesialrådgiver i

FOTO: TRONDHEIM KOMMUNE

■ Kan tak med grønne vekster være en effektiv måte å fange regnvann på? Det er temaet for en av ph.d.-ene for offentlig sektor.

FOTO: FORSKNINGSRÅDET

■ – Vi håper å få med flere av de mindre kommunene i kommende runde, sier Janike Harsheim.

Forskningsrådet.

En offentlig sektor-ph.d. innebærer at offentlige virksomheter, som for eksempel kommune og fylkeskommune, kan søke støtte fra Forskningsrådet for at en ansatt kan gjennomføre en doktorgrad som er relevant for virksomhetens ansvarsområde. Utgiftene deles mellom virksomheten og Forskningsrådet.

For Birgitte Gisvold Johannessen betyr dette at hun ikke taper økonomisk på å ta en doktorgrad.

– Jeg har jo tjue års jobberfaring, så lønna mi i kommunen er i utgangspunktet høyere enn hva en vanlig stipendiatlønn er. Men ettersom arbeidsgiveren min er med og spleiser på prosjektet, har jeg ikke måttet gå ned i lønn

for å ta doktorgraden. I tillegg har Trondheim kommune gått inn med en god del midler som gjør at jeg kan leie laboratorium- og kontor plass på NTNU. Planen er å holde på i fire år, med 25 prosent pliktarbeid for kommunen underveis, i tillegg til et pliktår når jeg er ferdig med graden, sier Johannessen.

– FÅR TILGANG TIL ETTERTRAKTET EMPIRI

Vilkårene for den nye utlysningen blir i grove trekk den samme som sist, forteller Harsheim.

– Det vil imidlertid bli gjort noen tydeligere avgrensninger på hvilke institusjoner som ikke omfattes av ordningen. Forskningsinstitusjoner kan ikke søke, de har mulighet til å søke på andre programmer og virkemidler hos oss. I kommende utlysning vil heller ikke private stiftelser ha anledning til å søke. Offentlig sektor er stor, og det er viktig at midlene gis til virksomheter innenfor stat, kommune og fylkeskommune.

Harsheim snakker begeistret om flere av prosjektene som allerede er i gang.

– Mange universitetsmiljøer er interesserte, både fordi det er interessante og viktige problemstillinger som skal belyses, og fordi fagmiljøene kommer tett på data og empiri de ellers ikke ville hatt den samme tilgangen til. Vi får også forskningsprosjekter innenfor viktige områder der Forskningsrådet i dag ikke har forskningsprogrammer eller aktiviteter, for eksempel vann og avløp innenfor tekniske sektor.

✎ AV SIRI LINDSTAD

NÅ ER DET POSTDOKTORENE'S TUR

Læresteder uten egen karrieropolitikk for postdoktorer bør ikke få midler til slike stillinger, mener Akademiet for yngre forskere.

– Midlertidighet er den største utfordringen yngre forskere møter i sin akademiske karriere, sier Guro Lind og Anders Schomacker, henholdsvis leder og nestleder for det nyopprettede Akademiet for yngre forskere.

De er særlig opptatt av postdoktorene. For mens doktorgradskandidatene nå blir bedre ivaretatt, med egne program tilrettelagt for dem, får ikke postdoktorene samme tilbud.

– Noen miljø er flinkere til å ta vare på denne gruppen. Men ansvaret må formaliseres og løftes opp på institusjonsnivå for at alle skal få like muligheter. Kanskje bør det gå så langt som at man ikke får forskningsmidler til en postdoktor med mindre man kan vise til et program hvor de blir ivaretatt, mener Lind. Hun er forskningsgruppeleder på Institutt for Kreftforskning ved Oslo universitetssykehus.

– INSTITUSJONENE MÅ TA ANSVAR

De yngre forskerne foreslår derfor at alle universiteter og høyskoler (UH) oppretter egne,

forpliktende postdoktorprogram for å forberede postdoktorene på flere karrieremuligheter og gjøre dem mer attraktive også utenfor akademien. Å sikre at denne gruppen får lederkompetanse som kan være attraktivt for næringslivet, vil være en del av et slikt program.

– Vertsinstitusjonene må ta mye mer ansvar for postdoktorene sine. Disse forskerne bidrar med midler og har forventninger til vertsinstitusjonen, men tilbys ofte kun kontorplass og et miljø. Da kan det være tilfeldig hvilken kompetanse de sitter igjen med etter endt periode, sier Schomacker. Han er førsteamanuensis i geologi ved NTNU og snart professor ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet.

– Det ligger også et ansvar på den enkelte seniorforsker som tar inn postdoktorer i sin forskningsgruppe, om å trene dem opp og la dem få ledererfaring, ved å veilede stipendiater og ta undervisning, sier han.

Forslagene fra Akademiet for yngre forskere

kommer i forbindelse med et seminar om karrieropolitikk for midlertidig vitenskapelig ansatte, arrangert av Det Norske Videnskaps-Akademi. Seminaret hadde som utgangspunkt en ny utredning fra Universitets- og høyskolerådet (UHR), «Bedre karrieropolitikk for vitenskapelig personale i UH-sektoren».

– FINNES ALTERNATIVE KARRIERER

Det har vært en stor økning i antall ph.d.- og postdoktorkandidater, men ikke en tilsvarende økning av faste stillinger i UH-sektoren.

– Mange på postdoktornivå har en forventning om fast stilling i akademien. Men det er ikke stillinger nok, og det er kanskje heller ikke en rimelig forventning å ha, mener Schomacker.

– Det finnes alternativer til en karriere i akademien, enten i næringslivet eller det offentlige, og det er et stort behov for kandidater med doktorgrad i samfunnet. Men disse karriereveiene er veldig utydelige, sier Lind.

FOTO: THOR BRØDESKIFT/UH

■ Det har blitt mange flere ph.d.- og postdoktorkandidater, men ikke alle kan få fast jobb i akademien. Her fra doktorpromosjonen ved Universitetet i Bergen.

Hun mener derfor samarbeidet mellom sektorene må bli bedre.

– Mange er usikre på om de har den rette kompetansen for en karriere utenfor akademia, og tilsvarende kan næringslivet mene at forskere har feil kompetanse. Her må vi få et system som gjør at vi sammen kan møte utfordringene, sier hun.

Akademiet for yngre forskere foreslår i den sammenheng en ordning hvor unge forskere skal kunne søke om midler fra Forskningsrådet for å dra ut i næringslivet. I dag kan man søke om midler for å gå motsatt vei.

KARRIERE OGSÅ FOR PARTNEREN

Mobilitet har blitt et viktig mål på kvalitet både for den enkelte forsker og for institusjonen, og er avgjørende i konkurransen om midlene. Men det er ikke like lett å flytte på seg hvis man er i etableringsfasen med hus og familie.

De yngre forskerne spør derfor om det er riktig kun å måle hvor mange som reiser, og hvor lenge de blir, eller om *effektene* av mobilitet er vel så viktig.

– Mobilitet defineres kun som å flytte på seg, mens man egentlig er ute etter den gode effekten av å ha vært i et annet miljø. Den effekten kan oppnås ved andre tiltak, for eksempel ved å være med i store internasjonale samarbeidsstudier, sier Lind. Da behøver man ikke reise ut for en lengre periode.

Hvis man likevel ønsker å flytte på seg, må vertsinstitusjonene være mer oppmerksomme på at det ofte er hele familier som flytter.

– Det må bli mer vilje til å tilby karrieremuligheter også for partneren, såkalte «dual careers», mener Schomacker.

FORTRINNSRETT

Det er knyttet flere utfordringer til de midlertidige forskerstillingene hvis man ønsker en karriere innen akademia. For å få en fast vitenskapelig stilling må kompetansekrav oppfylles både innen forskning og undervisning. Men hvis en midlertidig ansatt forsker på prosjektmidler får undervisningsoppgaver, regnes ofte oppgavene som permanente. Det kan utløse fortrinnsrett, og resultatet kan bli at postdoktorer ikke får tilbud om å ta undervisning. De får dermed ikke den kompetansen. I tillegg gjør fireårsregelen – ved mer enn fire års sammenhengende tjeneste i staten anses man som fast tilsatt – at mange institusjoner vegrer seg for å ansette forskere med prosjektoppgaver i fast stilling.

Lind mener saken om fortrinnsrett har to sider.

– Det er bra at man kan få fortrinnsrett til fast stilling hvis man har krav på det. Da reduseres også midlertidigheten. Men samme regel ekskluderer postdoktorer fra å undervise, fordi institusjonene vil forhindre krav om fast stilling. Siden undervisning er en viktig del av kompetansehevingen også fram mot andre yrkesmuligheter, er denne regelen et problem, sier hun, men framhever at Akademiet ennå ikke har forankret sin politikk for dette.

FOTO: EUN REKDAL MÜLLER

■ – Institusjonenes karrieropolitikk må gjøres mer forpliktende, sier Guro Lind og Anders Schomacker i Akademiet for yngre forskere.

– Personer i midlertidige stillinger står når som helst fritt til å søke seg over i andre sektorer.

BJØRN HAUGSTAD

– IKKE EN SVAK GRUPPE

På seminaret om karrieropolitikk deltok også Bjørn Haugstad (H), statssekretær i Kunnskapsdepartementet. Ifølge Haugstad kan ikke alle rekrutter få fast jobb i akademia:

– Personer i midlertidige stillinger står når som helst fritt til å søke seg over i andre sektorer. De har den høyeste utdannelsen vi kan gi, så at dette skal være en gruppe som står svakt på arbeidsmarkedet, har jeg vondt for å forstå.

Haugstad synes likevel institusjonene bedre må ivareta sine ansatte med en god karrieropolitikk:

– Departementet legger til rette ved å gi rammer og regelverk som er hensiktsmessige. Innenfor disse er det store muligheter for god

og mindre god praksis. Det er institusjonene som må gi personalfeltet den plassen det fortjener, og sørge for å få på plass normer, kompetanse og sanksjoner om nødvendig som hindrer dårlig praksis. Det vil gagne samfunnet og ikke minst den enkelte selv.

– VI KAN BLI BEDRE

– Vi kan bli bedre og har mye å strekke oss etter på dette området, sier koordinator og seniorrådgiver ved rektors forskningsstab på NTNU Ragnhild Lofthus. Hun arbeider med å utvikle NTNUs egen karrieropolitikk.

– Det vi trenger, er en institusjonsforankret systematikk for å følge opp kandidater, med tiltak som utfyller hverandre. Det er også behov for en klarere ansvarsfordeling mellom rektor, dekan, instituttleder, veileder og den ansatte selv. Dette gjelder uansett om det er en ph.d.-kandidat, en postdoktor, en førsteamanuensis eller en professor, sier hun.

– Institusjonene har dessuten et ansvar for å gjøre synlig utad den generelle kompetansen som en ph.d.-grad eller postdoktorstilling innehar. Vi må i tillegg tydeliggjøre for kandidatene de mulighetene en doktorgrad gir, og slutte å skille mellom utenfor og innenfor akademia.

♦ AV ELIN REKDAL MÜLLER

Les mer på Forskerforum.no

DEI KRISTNE SLÅR SEG SAMAN

Fire kristne høgskular fusjonerer til éin. Dei tilsette gler seg, men er spente på vilkåra.

– Som ein stor vitenskapleg høgskule kan vi utvikle sterke fagmiljø, seier Ingunn Moser, rektor ved Diakonhjemmet høgskole. Ho er nytilsett rektor ved VID vitenskapelige høgskole, som er eit resultat av at Diakonhjemmet høgskole, Misjonshøgskolen, Høgskolen Betanien og Haraldsplass diakonale høgskole slår seg saman.

Moser fortel at Diakonhjemmet høgskole i mange år har søkt eit forplikande samarbeid med andre høgskular i same tradisjonen.

– Vi skjønnte at vi var for små lenge før Røe Isaksen la fram dei nye krava til større institusjonar i statleg sektor. Motivasjonen vår kjem innifrå. Vi ønskjer å styrke kvarandre og bygge opp eit sterkare læringsmiljø innan fagområda våre.

SPENTE TILSETTE

Av dei fire institusjonane er det berre Misjonshøgskolen (MHS) som hadde status om vitenskapleg høgskule frå før. Torstein Jørgensen er leiar i lokallaget til Forskerforbundet ved MHS:

– Vi gler oss, men vi er spente. Fusjonen har støtte i organisasjonen, også blant dei tilsette

FOTO: NICOLAS TOURENCE

■ – Som vitenskapleg høgskule må vi ha gode forskingsvilkår, seier rektor Ingunn Moser.

her ved MHS. Men vi lurar sjølvsagt på kva som skjer med arbeidsvilkåra, som lønnsutjamning og vilkår for forskning. Det ligg an til at alle i førstestillingar og professorar får ei ordning med 40 prosent undervisning, 40 prosent forskning og 20 prosent administrasjon, som er den ordninga ein har hatt ved MHS.

– MÅ SØKJE OM TID

Moser seier høgskulen må samordne vilkåra både når det gjeld lønn og rett til forskning.

– Vil forskingstida ved MHS bli ført vidare?

– Ikkje på same måten. Vi ønskjer eit system med normer for ulike stillingskategoriar, men der ein søker om forskingstid og rapporterer. Dei med høg forskingsproduksjon vil då også kunne få meir enn norma.

Ifølgje Moser er målet å oppnå vitenskapleg høgskolenivå på tvers av alle fagområda.

– Det får vi til med doktorprogramma ved Diakonhjemmet og MHS.

– Men oppfyller de dei nye krava?

– MHS har eit stabilt tal på 30 stipendiatar i programmet sitt, og Diakonhjemmet har 22. Vi må utseksaminere fem kandidatar i året over ein treårsperiode, og det vonar vi å klare på sikt. No får vi større rekrutteringsgrunnlag, og vi er i samtalar med Høgskolen Diakonova, som vi vonar også blir med i fusjonen.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

BISTILLINGER

MISTER KONTRAKTER ETTER FUSJON

Hva skjer når du har en professor 2-kontrakt på en institusjon som snart fusjonerer med din egen institusjon?

1. januar 2016 fusjonerer Høgskolen i Harstad (HiH) og Høgskolen i Narvik (HiN) med Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet (UiT).

– En håndfull ansatte her hos oss er engasjert i bistillinger ved UiT, forteller Baard Herman Borge, tillitsvalgt for Forskerforbundet ved HiH.

– Dette er folk med kontrakter som kan gjelde så langt som til 2017/2018. Men disse ansatte har altså fått beskjed om at kontraktene deres opphører ved nyttår når fusjonen er et faktum.

Det betyr et solid inntektstap for dem det angår.

– En tilsvarende problemstilling gjelder for øvrig dem av oss som har hatt oppdrag som eksterne sensorer, men som nå plutselig ikke er eksterne lenger. Nei, det blir bare tull, dette her. Jeg tror vi må avlyse hele fusjonen, ler Borge.

– ARBEIDSMILJØLOVEN SIER STOPP

Det skjer nok ikke, selv om Odd Arne Paulsen, personaldirektør ved UiT, innrømmer at dette

FOTO: HØGSKOLEN I HARSTAD

■ – For dem som mister bistillingene, innebærer det jo et inntektstap, sier tillitsvalgt ved Høgskolen i Harstad.

er en komplisert problemstilling.

– Men vi var gjennom den samme prosessen da vi fusjonerte med Høgskolen i Finnmark i 2013. Det er ikke fusjonsavtalen i seg selv som setter kontraktene til side, men arbeidsmiljøloven som setter begrensinger. En person kan ikke ha mer enn hundre prosent stilling ved samme institusjon, da blir det snakk om overtid. Og derfor blir vi nødt til å avslutte bi-

stillingene som går utover hundre prosent, selv om det foreligger en arbeidsavtale.

– OPPRETT FASTE STILLINGER!

Paulsen ser at det er motstridende hensyn i saken.

– Og det betyr jo ikke at det ikke er bruk for dem som mister bistillingene sine. Vi må bare finne en annen mulighet til å bruke kompetansen.

Mariann Helen Olsen, advokat i Forskerforbundet, håper virksomheten bruker ressursene man inntil nå har brukt på midlertidige bistillinger, til å opprette faste stillinger.

– Men det hjelper ikke dem som for eksempel er professor 2 i dag, og som mister en bistilling?

– Nei, de må da heller få en tilsvarende bistilling et annet sted. De har jo sannsynligvis en fast hundre prosent stilling i bønn, og professor 2-jobben er uansett en midlertidig stilling som ville ha opphørt på et eller annet tidspunkt.

♦ AV SIRI LINDSTAD

LEKTORENE VIL VURDERE STREIK

Misnøyen med egen lønn er nå så sterk blant universitets- og høyskolelektorene at mange vurderer å streike eller slutte.

De utgjør en fjerdedel av de vitenskapelig ansatte ved norske universiteter og høyskoler. Men universitets- og høyskolelektorene opplever ikke at de får sin del av kaka når det kommer til lønn. Det viser en fersk undersøkelse gjennomført blant Forskerforbundets medlemmer. Undersøkelsen publiseres ikke før i januar, men Forskerforum har fått tilgang til tallene som viser at misnøyen med egen lønn er sterk: Hele 73 prosent av de spurte svarer at de er litt misfornøyd eller veldig misfornøyd med sitt lønnsnivå. I snitt tjener en universitets- eller høyskolelektor 541 000 kroner. Til sammenlikning er minstelønnen for en lektor med opprykk i videregående skole 592 200 kroner.

MISLYKKET LØNNSARBEID

Denne misnøyen er fire lektorer fra høyskolesektoren ute etter å gjøre noe med. Rolf Borgos ved Høgskolen i Lillehammer, Kristin Hinna ved Høgskolen i Bergen, Eldbjørg Schön ved Høgskolen i Oslo og Akershus og Åge Hultgren ved Universitetet i Stavanger er alle tillitsvalgte i Forskerforbundet. De har gått sammen og startet det de kaller «grasrotprosjektet», som har utformet undersøkelsen sammen med Forskerforbundet. Det er også en undersøkelse som retter et kritisk blikk mot Forskerforbundets lønnsarbeid.

– Grunnlaget for at vi startet dette var at Unio og Forskerforbundet ikke har hatt noen suksess med lønnsarbeidet for denne gruppen de siste ti årene. Universitets- og høyskolelektorer ligger sytti-åtti-nitti tusen bak dem som jobber som lektorer i videregående og i grunnskolen, sier Åge Hultgren.

Misnøyen som kommer frem i spørreundersøkelsen, er stor: Hele 83,3 prosent sier at lektorgruppen blir dårlig eller ganske dårlig ivaretatt i det sentrale lønnsarbeidet. 53 prosent sier de er villige til å streike, og 30 prosent sier at de kommer til å søke eller vurderer å søke jobb i skoleverket på grunn av lønnen i universitets- og høyskolesektoren.

VANSKELIG Å REKRUTTERE

– Dette har jo vært kjent i alle år, men vi mener at medlemmenes stemme må få enda større oppmerksomhet, sier Borgos.

– Det er ganske alvorlig når man taper en lottogevinst i løpet av et karriereløp. Det er det som er forskjellen på å være lektor i videregående og å være lektor på høyskole eller universitet, sier Schön.

Gruppen mener både Forskerforbundet og sektoren vil være taperne om ikke noe gjøres.

– Forskerforbundet kan risikere å miste

FOTO: AKSEL KJÆR VIDNES

■ – Lektorlønna må opp, sier Rolf Borgos, Kristin Hinna, Eldbjørg Schön og Åge Hultgren.

– Da jeg var lektor og gikk over til høyskolen, gikk jeg ned 50 000 i lønn.

ELDBJØRG SCHÖN

flere tusen medlemmer, sier Hinna. – Men det er en liten konsekvens. En større konsekvens er at vi kan få frafall fra sektoren fordi folk vil begynne å søke seg til skoleverket, sier hun og får støtte av Schön.

– Det vil bli et rekrutteringsproblem. På yrkeslærerutdanningen på HiOA må vi rekruttere fra videregående, og mange sier nei fordi de ikke vil gå ned 100 000 i lønn. Noen ganger klarer vi å forhandle dem opp, men andre ganger får vi ikke det til.

– Men er det ikke naturlig at en inngangsstilling i universitets- og høyskolesektoren ikke er lønnet like høyt som en toppstilling i skoleverket?

– Nei, det er ikke naturlig. Du har akkurat den samme utdanningen. Da jeg var lektor og gikk over til høyskolen, gikk jeg ned 50 000 i lønn. Det var noe jeg valgte å gjøre, men det

var surt, sier Schön.

– Kompetanse skal lønnes uavhengig av om du jobber i stat eller kommune, sier Hinna.

– MÅ PRESSE ARBEIDSGIVER

Leder av Forskerforbundet og det statlige forhandlingsutvalget i Unio Petter Aaslestad forstår frustrasjonen. Han understreker at han ikke vil kommentere undersøkelsen før den offentliggjøres på Forskerforbundets tariffkonferanse i januar.

– Men det er bra at dette kommer frem i lyset så arbeidsgiverne merker seg denne misnøyen, sier Aaslestad, som mener det er avgjørende at lektorgruppen får bedre lønnsforhold.

– Hvorfor får dere ikke gjennomslag?

– Mitt inntrykk er at arbeidsgiver ikke ser denne problemstillingen tydelig nok ennå. Statens personaldirektør, som er vår motpart i forhandlingene, sier at han ikke får signalisert denne problemstillingen fra institusjonslederne. Vi som arbeidstakere sier at det er en problemstilling, mens arbeidsgiverne sier at det ikke er noe rekrutteringsproblem. Det er viktig at også det lokale tillitsvalgtapparatet bidrar til å aktivere institusjonslederne.

♦ AV AKSEL KJÆR VIDNES

Les mer på Forskerforum.no

JODA, FORSKNINGENS ANDEL STIGER

Uansett regnemåte; nå blir det mer penger til forskning.

I forrige nummer kom vi i skade for å hevde at forskningens andel av statsbudsjettet synker, til tross for den kraftige budsjettveksten. Det viser seg ikke å stemme. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (Nifu) har offentliggjort sine beregninger, som viser at forskningens andel av statsbudsjettet stiger.

LAVERE REALVEKST

I mellomtiden har regjeringen lagt frem en tilleggsproposisjon for å finansiere den kraftige veksten i flyktninger. Den foreslåtte tilleggsproposisjonen innebærer et kutt i forskning og utvikling (FoU) med rundt 300 millioner kroner. Hoveddelen av kuttet tas fra Utenriksdepartementets forskningsbudsjett.

– Dersom vi reduserer bevilgningen for 2016 med 300 millioner kroner som følge av reduksjoner i tilleggsproposisjonen, vil andelen til FoU av samlet statsbudsjett gå ned fra 4,04 til 4,00 prosent. Altså er andelen fortsatt vesentlig større enn i 2015 eller i noe annet år siden 2005, sier Egil Kallerud, spesialrådgiver

ver i Nifu og redaktør for bladet Forskningspolitikk.

Ifølge Nifu vil realveksten i regjeringens opprinnelige budsjettforslag ligge på 4,1 prosent. Den reduseres til 3,1 prosent med tilleggsproposisjonen.

ANSLAG I TÅKA

– Noe av det er tekniske endringer, som at man tar ut finansiering av et forskningsfartøy og betaler det i 2015 i stedet, og noe er kutt i støtte til internasjonale organisasjoner, som ikke berører norske forskere i særlig stor grad. Kuttet i forskningsprogrammene i Forskningsrådet vil berøre norske forskere til en viss grad, men det er en begrenset del av de 300 millionene som vil få konsekvenser for norsk aktivitet, sier Kallerud, som understreker at målet om å bruke over én prosent av BNP på FoU fortsatt nås.

I Forskerforum nr. 9/2015 var vi i overkant pessimistiske.

– Hvis vi trekker fra de 300 millionene i tilleggsproposisjonen, blir det ikke 1,01, men 1,00. Det ville tippet under om vi hadde operert med tre desimaler, men siden to er vanlig, er 1,00 riktig.

– Men kan det lande under 1?

– Disse BNP-anslagene er litt i tåka. Det kan se ut som om BNP-anslaget for 2016 er satt litt høyt sammenliknet med anslaget for 2015, så sannsynligheten for at 2016-bevilgningen ender over 1,00 er større enn at den havner under 1,00.

Da Forskerforum gikk i trykken kom meldingen om at budsjettavtalen var i havn. Avtalen sikrer om lag 300 millioner kroner ekstra til forskningsformål.

AV AKSEL KJÆR VIDNES

Les mer på Forskerforum.no

AKADEMISK FRIHET

FORTELLER OM MOBBING OG SANKSJONER

Akademisk frihet er under press. Det mener forskerne selv.

– I det første tiåret etter tusenårsskiftet så vi at diskusjonen om ytringsfrihet i academia var høyt oppe på den politiske dagsordenen. Men hvordan står det egentlig til i dag?

Det spurte leder Petter Aaslestad da Forskerforbundet nylig inviterte til forskningspolitisk seminar om akademisk frihet.

KJENNER IKKE TIL LOVVERKET

Vel 500 norske universitetsansatte har deltatt i en EU-undersøkelse om akademisk frihet.

Nesten halvparten av dem svarer at den akademiske friheten har blitt svekket de siste årene ved institusjonen de jobber ved.

Terence Karran, til vanlig professor ved University of Lincoln, har ledet undersøkelsen. Han var kanskje mest overrasket over at så mange norske forskere ikke er klar over at akademisk frihet faktisk er beskyttet i lovverket.

– Flertallet av de norske deltakerne, det vil si 60 prosent, svarer at de ikke kjenner til noen særskilt lov som sikrer den akademiske friheten, påpekte Karran da han på seminaret la fram funn fra undersøkelsen.

Akademisk frihet ble imidlertid lovfestet

FOTO: SIRI LINDSTAD

■ – De færreste i undersøkelsen kjenner til hvilke dokumenter som sikrer akademisk frihet, sier Terence Karran.

i 2007, da Stortinget vedtok en ny paragraf i universitets- og høyskoleloven som påla institusjonene å fremme og verne denne friheten.

MOBBING OG STRAFF

Rundt 17 prosent svarer at de har opplevd

mobbing fra kolleger eller psykisk press fra institusjonen de jobber ved, som følge av deres akademiske synspunkter. Vel ti prosent svarer at de har blitt truet med disiplinære tiltak som følge av utsagn de har kommet med i interne fora ved institusjonen. Like mange oppgir at de har opplevd at arbeidsoppgavene deres har blitt endret av samme grunn.

– Det er et spenn mellom lovgivning og daglig praksis, var en av Arild Underdals kommentarer til undersøkelsen. Han er professor i statsvitenskap ved Universitetet i Oslo, og ledet utvalget som i 2006 la fram en offentlig utredning om akademisk frihet.

– I noen fagmiljøer ser internt kollegialt konformitetspress ut til å være en utfordring for medarbeidere som prøver å gå egne veier. Et raskt voksende mangfold av kommunikasjonskanaler, og da særlig sosiale medier, vil trolig skape nye «minefelt», der noen ytringer kan bli farligere enn de før var, mente Underdal.

AV SIRI LINDSTAD

Garantert Norges billigste boligforsikring

Forskerforbundets boligforsikring har prisgaranti som garanterer deg minst 5 % billigere pris enn du får tilbud om noe annet sted, men de fleste sparer betydelig mer.

To hus brant ned på Romerike

Fire personer har mistet hjemmene sine.

Kjøpte hus for 4,5 millioner - fant skader for 2,9 millioner

Hus brant ned i natt

Fant støv- viste seg å være fra sopp

Allerede under overtakelsen fant kjøperne støv i spiskammeret. Etter hvert kom det fram at støvet ikke skyldtes dårlig rengjøring, men stammet fra ekte hussopp, [skriver Aftenposten](#).

Enebolig fikk vannskader etter ledningsbrudd

Over 20 hus totalskadet i brann Lærdal

Kaos etter at vannrør sprakk

Viktig å vite om forsikringen:

- Forsikringen er en fullverdifsikring, som inkluderer toppdekning som du må betale ekstra for i andre selskaper
- Du kan utvide forsikringen med Hussoppforsikring til kun kr 400/år uansett størrelse på boligen
- Du kan få opp til 40 % rabatt ved å gjøre noen enkle tiltak for å sikre deg mot innbrudd-, brann- og vannskader

Vi hjelper deg med å si opp din forsikring og flytte forsikringen til oss

Kontakt Forskerforbundets forsikringskontor for et godt tilbud!

UNIVERSITETER

SKJERPEDE KRAV

Det skal bli enda vanskeligere for en høyskole å bli universitet. Nye krav innebærer blant annet at en høyskole må tilby doktorgradsstudier i minst fire fag, med minst 15 kandidater i hvert fag, og at to av programmene uteksaminerer minst fem kandidater hvert år. Høgskolen i Oslo og Akershus har universitetsambisjoner, og rektor Curt Rice reagerer. – Hvilket grunnlag er det for å påstå at fem kandidater per år i to programmer er et kvalitetstegn, spør han i et intervju på Forskerforum.no.

UNIVERSITETER OG HØGSKOLER

Nye styrer oppnevnt

■ Kunnskapsdepartementet har oppnevnt nye eksterne styremedlemmer ved fire læresteder: Universitetet i Agder, høyskolene i Lillehammer, Stord/Haugesund og Sørøst-Norge. Sistnevnte består av høyskolene i Telemark, Buskerud og Vestfold som fusjonerer fra årsskiftet. – Styremedlemmene som oppnevnes, har bred erfaring fra samfunns- og næringsliv. Denne erfaringen vil være verdifull i den strategiske og faglige utviklingen av institusjonene, sier kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen.

FOTO: NOKUT

DOKTORGRAD

Læringsutbytte skal telle mer

■ Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen (Nokut) har vedtatt nye kriterier for godkjenning av utenlandske doktorgrader. Endringen betyr mer aksept for læringsutbytte og kvalitative elementer framfor faktorer som antall studieår, utdanningsveier, programstruktur og opptakskrav. – De nye kriteriene gir rom for å vurdere og godkjenne doktorgrader med en noe annen oppbygning enn den norske ph.d.-graden, samtidig som de tar høyde for mangfoldet i doktorgrader, sier Terje Mørland, direktør i Nokut.

FOTO: ANNE ELISABETH Næss

FUSJON

Omstillingsavtale i havn

■ Ledelse og tillitsvalgte har signert omstillingsavtalen for nye NTNU som sikrer at ingen blir oppsagt eller må flytte på grunn av fusjonsprosessen. – Det betyr utrolig mye at vi nå klarer å sikre trygghet og forutsigbarhet. Det er veldig viktig for den enkelte å vite at man skal plasseres inn i organisjonskartet som nå tegnes, sier tillitsvalgt Øystein Risa til [Universitetsavisa](http://Universitetsavisa.no). Avtalen varer fra 1. januar 2016 til 1. august 2017 når fusjonsprosessen skal være over.

NYSKAPING

NTNU best på gründere

■ En ny Nifu-rapport viser at NTNU har skapt tre ganger så mange bedrifter som utdannings- og forskningsmiljøet i Bergen. – Hovedgrunnen til at trønderne slår oss, er at de har klart å få frem studentinnovasjon, sier Anders Haugland, administrerende direktør i Bergen Teknologioverføring, der universitetet er medeier, til [Bergens Tidende](http://BergensTidende.no). Ifølge samme avis mener NTNU selv at det gjelder å få til en kultur for innovasjon og entreprenørskap, og alle studentene ved institusjonen må ta et obligatorisk gründerfag.

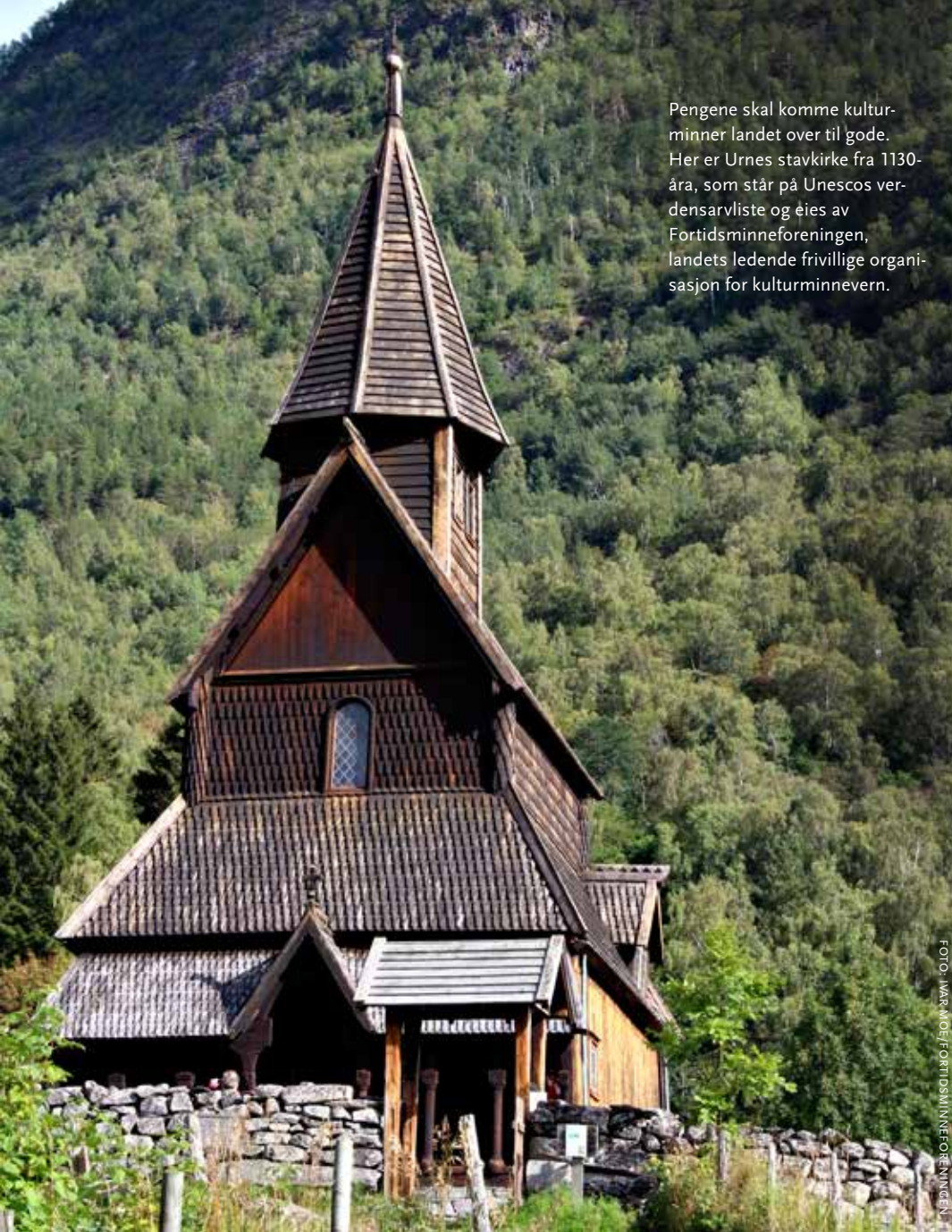
FOTO: FLICKR/CC

DOKTORGRAD

Samisk ph.d. godkjent

■ Samisk høyskoles ph.d.-studium i samisk språk og litteratur har blitt akkreditert av Nokut. Skolen får dermed sitt første doktorgradsstudium, og det blir mulig for ph.d.-studenter å skrive avhandlingen på samisk, samt å lære og utvikle vitenskapelig terminologi på samisk. Høgskolen er fritatt for kravet om at et doktorgradsmiljø må ha minst 15 stipendiater, men må sikre at stipendiatene får et godt faglig miljø med høy kvalitet, blant annet gjennom samarbeid med andre institusjoner, skriver samas.no.

Pengene skal komme kulturminner landet over til gode. Her er Uneskos verdensarvliste og eies av Fortidsminneforeningen, landets ledende frivillige organisasjon for kulturminnevern.

**4,5
MILL.**

HØGSKOLER

Får penger fra universitetshavari

Høgskolen i Hedmark får 4,5 millioner kroner i ekstra bevilgninger fra Hedmark fylkeskommune. Midlene blir likt fordelt på doktorgradsområdene anvendt økologi på Evenstad og profesjonsrettede lærerutdanningsfag i Hamar, skriver Østlendingen. Pengene ble til overs etter at planene om et innlandsuniversitet havarerte da Høgskolen i Gjøvik valgte å fusjonere med NTNU framfor høgskolene i Lillehammer og Hedmark. Da universitetsfondet ble nedlagt, ble pengene satt i et nytt kompetanse- og forskningsfond.

KJØNNBALANSE

Styrerabalter i UHR

■ Universitets- og høgskolerådet (UHR) har fått ny ledelse. Rektor Vidar Haanes ved Menighetsfakultetet blir styreleder, og rektor Liv Reidun Grims-tvedt ved Høgskolen Stord/Haugesund blir nestleder. Valgkomiteen hadde Haanes og rektor Ole Gunnar Søgne ved Høgskolen i Bergen i topposisjonene, men før valget foreslo Komité for kjønnsbalanse og mangfold i forskningen (Kif) å velge en kvinnelig styreleder, ifølge khrono.no. Det skjedde ikke, men et benkeforslag på valgdagen gjorde at Grimstvedt ble nestleder.

FUSJON

Kunsthøgskole kan bli fakultet

■ Styret ved Kunst- og designhøgskolen i Bergen (KHIB) vil utrede videre hvordan KHIB og Griegakademiet kan bli et kunstnerisk fakultet ved Universitetet i Bergen. Det har også vært vurdert om de to institusjonene kunne bli til et Bergen University of the Arts, men et kunstnerisk fakultet ved UiB ble vurdert til å gi størst faglig gevinst. En forutsetning er da å etablere et eget kunstnerisk ph.d.-program med opptil 15 stipendiater. Fase to av utredningen skal være klar våren 2016, ifølge khib.no.

KULTURMINNER

REKORDSTOR PENGEGAVE

Sparebankstiftelsen DnB gir 41 millioner kroner til Fortidsminneforeningen over fem år. – Dette kan være med på å bremse frafallet av kulturminner, noe Stortinget har et nasjonalt mål om at vi skal gjøre fram mot 2020. Foreløpig er vi langt unna å nå det målet, sier generalsekretær i Fortidsminneforeningen Ola Harald Fjeldheim til nrk.no. – Vi ser for oss at kulturminner blir satt i stand, og så er de til glede for oss alle i ettertid, sier Birthe Selvaag i Sparebankstiftelsen DnB.

FOTO: JARMOE/FORTIDSMINNEFORENINGEN

Et spørsmål om tillit

Joar Flynn Jenssen kurser nok et knippe tillitsvalgte i Forskerforbundet. Er det du som sitter med vervet neste gang og må lese deg opp på tariffavtaler og lovverk?

TEKST: SIRI LINDSTAD FOTO: ERIK NORRUD

dende sats

eligste reisemåte l
lands dersom faglig
stiger innenlands ko
llag/foreninger kan l

kostdag: kr 3.000 (for

akke: kr 1.000 (for kr 650)

rrangement m/middag: kr 1,5

– Som fersk tillitsvalgt er man alltid redd for å få noen utfordringer man ikke takler, sier May-Tove Smiseth, her fordypet i sakspapirer på representantskapsmøtet.

Nei, jeg hadde ikke så veldig lyst. Jeg har litt sceneskrekk, og da fortøner ikke lønnsforhandling seg som den ultimate oppgaven. Men jeg kan jo ikke gå rundt og forvente at andre skal gjøre jobben for meg.

Det var med andre ord med en viss motvilje hun sa ja til å bli tillitsvalgt, May-Tove Smiseth. Hun er arkeolog, til daglig ansatt i Hedmark fylkeskommune. Siden våren 2014 har hun ledet lokallaget som teller elleve medlemmer.

– Vi er så få at vi er nødt til å rullere på oppgaven som tillitsvalgt. Sånn er det bare.

Den beste kamerat

Da Einar Gerhardsen i 1931 ga ut den etter hvert legendariske boken *Tillitsmannen*, var det i en tid der man tydeligvis automatisk så for seg en mann i rollen som tillitsvalgt. Blant Forskerforbundets rundt 300 tillitsvalgte er det imidlertid noen flere kvinner enn menn som nå innehar vervet. May-Tove Smiseth er en av de ferske. Berit Bratholm, egentlig førstelektor i pedagogikk, er en av de mest erfarne.

– Jeg ble tillitsvalgt på fakultetet i 2008, og hovedtillitsvalgt ved Høgskolen i Vestfold i 2010. Siden 1.1.2014, da HiVe fusjonerte med Høgskolen i Buskerud og ble Høgskolen i Buskerud og Vestfold (HBV), har jeg vært hovedtillitsvalgt for den nye høgskolen. Og nå er vi i gang med fusjonen igjen, denne gangen med Høgskolen i Telemark (HiT). Ikke før har man kommet opp til vannoverflaten og trukket pusten, så er det bare å dukke ned igjen, sukker Bratholm.

Først i rekka

De tillitsvalgte utgjør bærebjelkene i fagforeningene. Men mange går til oppgaven mer av plikt enn av lyst.

– Vi pleier å ta håndopprekning på grunnkurs for nye tillitsvalgte. Der viser det seg gjerne at den vanligste grunnen til at folk har sagt ja til vervet, er at de følte at «nå var det min tur», forteller Joar Flynn Jensen, organisasjons-sjef i Forskerforbundet.

– Men det finnes jo steder der de har kampvotering om vervet også, understreker han.

Voteringer var det mange av da tillitsvalgte fra 142 lokallag møttes til representantskapsmøte i oktober i år. Det er Forskerforbundets høyeste organ, der nytt hovedstyre og nytt arbeidsprogram for de neste tre årene vedtas.

– Det var en interessant erfaring å sitte der og tenke på at nå tar jeg avgjørelser på vegne av ti andre i lokallaget, i tillegg til meg selv. Jeg håper de synes at det jeg stemte for og mot, var greit, sier Smiseth.

For til syvende og sist handler alt om at med-

lemmene har tillit til sin leder.

– Jeg er opptatt av å agere på en slik måte at jeg er forutsigbar, redelig og pålitelig, sier Bratholm.

– Den mest krevende oppgaven jeg har hatt som tillitsvalgt, var å forhandle våre medlemmers lønn etter fusjonen i 2014. Det gjorde jeg sammen med to andre styremedlemmer i lokallaget. Det er da man kjenner på at man er i en valgt rolle. Hva om noen viste mistillit til måten vi utøvet vervet på?

Fusjon og fredsarbeid

Tillit ser det imidlertid ut til at hun har i fullt monn fremdeles, når hun nå står midt oppi fusjonsprosessen mellom HBV og HiT. Fra 1. januar 2016 skal den nye Høgskolen i Sørøst-Norge være et faktum.

– Nylig hadde vi et godt besøk allmøte for alle fire campusene i det nåværende HBV, med videooverføring fra Vestfold. Heldigvis stod teknikken oss bi denne gangen, så møtet gikk knirkefritt. Fra nyttår favner vi imidlertid åtte campuser.

For når institusjoner fusjonerer, fusjonerer også lokallag. Landet over er det 24 lokallag som nå er midt oppi prosesser med sammenslåing.

– Folk er redde for å miste arbeidsoppgaver ved fusjon, så vi opplever at flere ønsker å organisere seg. Men selve fusjonen er det færre som engasjerer seg i nå sammenlignet med forrige gang. Den er så toppstyrt at de færreste blant de ansatte føler at de «eier» det som skjer. Vi deltar i styringsgruppen for fusjon og andre prosjektgrupper, men tidspresset bidrar til at det er vanskelig å henge med i fusjonsprosessen, sier Bratholm.

Hun karakteriserer seg selv som en engasjert tillitsvalgt.

– Jeg er opptatt av å kommunisere i en saklig og nøktern form, og å finne en måte å samarbeide på, også med dem jeg måtte være uenig med. Jeg ønsker å holde en god tone. Og jeg er opptatt av fagforeningenes posisjon i den nordiske modellen, der vi har et trepartssamarbeid mellom arbeidstakerne, arbeidsgiverne og

– Etter nyttår har vi et lokallag som dekker hele åtte campuser. Det blir et pilotprosjekt, sier Berit Bratholm.

staten. Det er bekymringsfullt at organisasjonsgraden i det norske samfunnet går ned. Derfor ble jeg ekstra glad da jeg så at fagbevegelsen var en del av Den tunisiske dialogkvartetten som i år fikk Nobels fredspris. Det viser hvilken betydning fagforeninger kan ha i et fredsprosjekt.

Smøring i maskineriet

Men er det fred den tillitsvalgte først og fremst skal søke?

Nei, mener Ann Cecilie Bergene, forsker ved Arbeidsforskningsinstituttet (Afi) og selv tidligere tillitsvalgt.

– De tillitsvalgte skal og bør først og fremst være interesseforkjempere og ikke omstillingsgarantister. De skal ikke bidra til å legitimere endringer de selv ikke nødvendigvis kan stå inne for senere.

I Bergenes øyne har den norske fagbevegelsen i altfor stor grad blitt smøring i maskineriet.

– Jeg mener jo ikke at man skal sabotere det som foregår. Men om man for eksempel tar fu-

Hvis organisasjonsapparatet til enhver tid skal fungere på en tilfredsstillende måte, må medlemmene alltid forstå sine plikter og tillitsmennene være ansvarsbevisste, dyktige og pliktoppfyllende.

Ved lunsjen under representantskapsmøtet benytter Berit Bratholm sjansen til å prate med andre tillitsvalgte i Forskerforbundet.

sjonsprosessene som foregår nå, er det viktig at fagforeningene ikke gir sitt samtykke gjennom signatur på løsninger som de ikke kan være sikre på at er de beste. Når det er sagt, skaper endringer rom for nye løsninger. En sektor i bevegelse er jo også en sektor som ikke har funnet retningen ennå. Her kan fagforeningene spille en viktig rolle, ved å forsøke å vende endringer til egen fordel.

Man må imidlertid velge sine saker med omhu, mener Berit Bratholm.

– I fusjonsprosessen nå kreves det mye av oss for å håndheve medbestemmelsen. Det er viktig å være nøye på hvor ofte og hvor mye vi skal forsøke å påvirke. Vi kan ikke foran hvert eneste høgskolestyremøte sende ut notat til styrets medlemmer og rope ulv, ulv. Da blir vi til slutt ikke tatt alvorlig.

Drukne i medbestemmelse

Bratholm er også opptatt av at det må være konsensus i lokallagets styre i Forskerforbundet for

at de skal kjøre en sak.

– I spørsmålet om valgt eller ansatt rektor ved den nye høgskolen er vi ikke enige denne gangen. Det må vi bare tåle. Vi representerer ulike faggrupper, og dermed blir det ulike hensyn å ta. Vi legger vinn på å være et aktivt lokallag med hele ti styremedlemmer, der det er takhøyde for meningsutveksling. I spørsmål om lønn og arbeidsvilkår er vi derimot nødt til å være samstemmige.

Joar Flynn Jensen er enig i at den tillitsvalgte må velge hvilke kamper man skal ta.

– Om du engasjerer deg i alt fra fargen på kulepennene og oppover, risikerer du både å miste de store sakene og å brenne deg ut. Man kan faktisk drukne i medbestemmelse. Det viktige er å se det store bildet og også å delegerer. Du skal ikke nødvendigvis behøve å gjøre alt selv.

I de største lokallagene velger man gjerne å dele vervet opp mellom en hovedtillitsvalgt og en lokallagsleder. Førstnevnte tar seg av alle forhandlinger som følger av lov- og avtaleverket, mens sistnevnte gjerne leder lokallagsstyret og har ansvar for organisasjonspolitiske saker.

I lokallaget i Hedmark fylkeskommune har May-Tove Smiseth en sekretær som hjelper

Styret skal ikke bare ekspedere de saker som sendes for eningen fra andre organisasjoner. Det må selv ha initiativ og idéer, alltid være våkent for de krav som melder seg og opmerksom på de oppgaver foreningen har å vareta. Det foreligger alltid oppgaver nok for et styre og en forening som forstår sin plikt.

hende, i tillegg til at hun kan konferere med sin forgjenger om hun står fast i et problem.

– Men jeg har ikke hatt så mange saker på bordet hittil utenom lønnsforhandlingene. I gjennomsnitt bruker jeg vel en time i uka på fagforeningsarbeid.

På representantskapsmøtet gikk det riktig nok med to hele dager, midt i et graveprosjekt hun egentlig skulle delta i.

– Høsten er en håpløs tid for oss arkeologer både for å delta på kurs og drive møtevirksomhet.

Vi skal jo prøve å få unna ting før snøen kommer. Men samtidig var det egentlig greit at representantskapsmøtet var obligatorisk, for da må man bare dra. Ellers er det lett å si at man ikke har tid, og så blir ting aldri noe av.

For henne ble representantskapsmøtet først og fremst en innføring i Forskerforbundets arbeidsprogram og verdier.

– Stort sett hadde jeg nok med å forsøke å følge med på diskusjonene. Jeg merket jo hvordan universitetene dominerte, så jeg stemte for å få inn en kandidat fra en høyskole i hovedstyret. Men du merker styrkeforskjellen når du selv sitter med et stemmeark som representerer elleve medlemmer, mens representanten fra universitetene kan rekke opp hånden med en lapp som indikerer 1900 stemmer.

Selvoppofrende

Etter fusjonen ved nyttår blir lokallaget ved Høgskolen i Sørøst-Norge det sjette største i Forskerforbundet.

– Så langt har vi hatt mer enn nok å jobbe med her hos oss. Men når fusjonen er vel overstått, kan det være at vi skal rette oppmerksomheten mer mot nasjonale spørsmål i Forskerforbundet, sier Bratholm.

Allerede nå er hun imidlertid en ettertraktet innleder på kurs og seminarer om fusjon og omstilling.

– Men det å være et aktivt lokallag der vi er synlige for og ivareta overfor våre medlemmer i lønns- og arbeidsvilkår, er fortsatt det viktigste rekrutteringsgrunnlaget vårt, og det er der hjertet mitt er som tillitsvalgt. Et godt samarbeid med øvrige tillitsvalgte ved HBV er også en forutsetning for legitimiteten vår som fagforeninger ved høgskolen.

Hun er frikjøpt i nesten hel stilling for å kunne skjøtte vervet som hovedtillitsvalgt.

– Men jeg har litt tid til å undervise og forske også. I fjor var jeg en av to forfattere av en bok om læringsbaner for lærere, og dette læringsbanebegrepet er noe jeg kunne tenke meg å utvikle til også å gjelde tillitsvalgte i arbeidslivet. Jeg leser mye forskning om å være tillitsvalgt og skulle gjerne ha forsket mer på tillitsvalgtrollen i dag.

Tillitsvalgvervet er ofte meritterende i andre fagforeninger og profesjoner, poengterer Joar Flynn Jensen.

– Men slik er det ikke nødvendigvis for våre medlemmer, i alle fall ikke blant de vitenskapelig ansatte. De kan oppleve at vervet stjeler tid fra det meritterende arbeidet, og i så måte

En god tillitsmann må derfor under alle forhold, i sin private som i sin offentlige optreden, huske sitt ansvar og sine forpliktelser overfor den organisasjon og de kammerater som har valgt ham.

er det enda mer selvoppofrende å si ja til et tillitsvalgtverv.

Varm i trøya

Men kan man gro fast i vervet, tro?

– Det er nok et lite problem i den store sammenhengen. Vi skal være uendelig takknemlige for alle som stiller opp for lokallaget år etter år. Ønsker medlemmene en annen tillitsvalgt, må de kunne stille en motkandidat på neste årsmøte, sier Jensen.

May-Tove Smiseth er valgt for to år, men tenker at hun skal sitte i tre.

– Jeg merker jo selv at det er nå jeg begynner å få den nødvendige erfaringen, og da er det dumt å gi seg allerede etter to år. Jeg har heldigvis ikke hatt noen kompliserte saker på bordet så langt. Min forgjenger hadde mer turbulente tider, med midlertidige ansettelser som hun måtte ta tak i. Nå er kontakten med ledelsen derimot bedre.

Også Berit Bratholm kan bygge på tidligere erfaringer når hun igjen står midt oppi en fusjonsprosess.

– Det er lønnsforhandlingene neste år som blir den store utfordringen vår, når lønnen til ansatte ved tidligere institusjoner skal samkjøres. Men denne gangen er vi føre var og jobber for at den nye høgskolens budsjett for 2016 tar høyde for forhandlinger etter hovedtariffavtalens paragraf 2.3.4. nr. 1c, der det heter at man skal utligne lønnsforskjeller «hvis det er dekning for det i budsjett». Der kom vi på etterskudd forrige gang.

Fornøyd i det skjulte

May-Tove Smiseth hadde gruet seg til hun skulle forhandle lønn for sine medlemmer.

– Man skal kjenne seg litt ovenpå i en sånn situasjon, der arbeidsgiver sitter på den andre siden av bordet, gjerne åtte-ti ledere samtidig, mens man selv sitter alene.

I år var det lite penger i potten.

– Sånn sett er jeg glad for at jeg allerede hadde forhandlet lønn i fjor, da potten var større. Jeg måtte jobbe mer i år for å få prioritert de jeg mente skulle få litt ekstra. Og alt i alt gikk jeg ut av forhandlingene og var fornøyd, sier hun, før hun legger til:

– Men ettersom forhandlingene er konfidensielle, er det ingen som kan få vite det. ■

Hva skulle til for at du hadde stilt som tillitsvalgt?

LEIF S. LYSVIK
Førsteamanuensis,
Institutt for helse- og sosialfag, Høgskolen i Harstad

– At jeg ble spurt! Vi er helt avhengige av fagforeningene i norsk arbeidsliv, også innenfor høyere utdanning. Dessuten liker jeg å være med og ha innflytelse.

TONJE LAURITZEN
Forsker, Østlandsforskning

– Det er en viktig oppgave jeg nok kunne tatt på meg. Men i dag sitter jeg som ansattrepresentant i styret, og det opplever jeg at kunne ha kommet i konflikt med rollen som tillitsvalgt.

ANDERS DALANE
Førstelektor, Avdeling for lærerutdanning, Høgskolen i Nord-Trøndelag

– Jeg har tenkt tanken at det kunne vært interessant å være tillitsvalgt.

Men for det første måtte jeg ha hatt et hull i kalenderen min som jeg ikke har i dag, og for det andre burde jeg nok følt meg mer kallet enn jeg gjør.

Sitatene fra Einar Gerhardsens Tillitsmannen er gjengitt med tillatelse fra Gyldendal Akademisk forlag. Illustrasjonen er av Finn Graff.

USA

DEMONSTRASJONER MOT RASISME

Studenter ved flere amerikanske universiteter har den siste tiden demonstrert mot rasisme ved institusjonene. Bevegelsen toppet seg nylig da rektor ved University of Missouri trakk seg på grunn av demonstrasjonene. Han ble kritisert for ikke å ta tak i problemene med rasistiske episoder. – Rasistiske episoder på universiteter er ikke noe nytt, sier Robert Bruce Slater, redaktør i Journal of Blacks in Higher Education til CNN. Det er rapportert om 146 tilfeller av rasistisk trakassering i 2015.

82%

KINA

Satser på innovasjon

■ Kinesiske universiteter satser stadig mer på entreprenørskap og innovasjon, viser ny statistikk fra det kinesiske utdanningsdepartementet. Nå har rundt 82 prosent av landets universiteter og høyskoler obligatoriske eller frivillige emner i entreprenørskap og innovasjon, en økning på 14 prosent fra 2014. Så langt i år har mer enn tre millioner studenter deltatt i slike emner.

SVERIGE

Ikke god nok forskningskvalitet

■ – Om vi ser 10–15 år tilbake, har ikke forskningskvaliteten utviklet seg som vi hadde forventet oss, med tanke på pengene som er blitt pumpet inn i systemet. Det sier Vetenskapsrådets direktør Sven Stafström til fagbladet Universitetsläraaren. Ett problem Vetenskapsrådet peker på, er at for mange fremragende søknader om forskningsmidler ikke får gjennomslag. Rådet anbefaler å øke de frie prosjektmidlene med 400 millioner kroner de neste fire årene.

FOTO: FILKRN/CC

USA

Bruker mer på fanger

■ Elleve amerikanske delstater bruker mer på å sperre befolkningen inne enn på å utdanne den, skriver New York Daily News. Det kommer frem av en studie publisert av American Academy of Arts and Sciences. Studien viser at kriminalomsorgen prioriteres fremfor høyere utdanning i delstatsbudsjettene. Budsjettene til fengsler har økt med 141 prosent fra 1986 til 2013, mens budsjettene til høyere utdanning kun har økt med 5,6 prosent.

FOTO: FILKRN/CC

FINLAND

Må nå toppen i 2025

■ Finske universiteter har fått instruks fra utdanningsminister Sanni Grahn-Laasonen (bildet) om å spesialisere seg og nå toppen av et fagfelt innen år 2025, rapporterer Yle. I kombinasjon med regjeringens omfattende kutt i forsknings- og utdanningsbudsjettene har instruksene vakt sterke reaksjoner i sektoren. I parlamentet har kuttforslagene imidlertid gått motstandslost igjennom. Ifølge Yle kan kuttene i utdanning og forskning i denne regjeringsperioden komme opp i tilsvarende 28 milliarder kroner.

FOTO: STATSRÅDET/FILLAURA KOTILA

Mer til fri forskning

■ Etter å ha blitt nærmest utradert i regjeringens statsbudsjett, ligger det an til at Det Frie Forskningsråd likevel får 120 millioner kroner til neste år etter politiske forhandlinger. Det er rundt 100 millioner kroner mindre enn i år. Det endrer likevel lite, mener Københavns universitet. – Isolert sett er det riktig at Det Frie Forskningsråd får flere penger, og det er vi glade for, men det skal ses i sammenheng med et kutt i forskningen på 1,4 milliarder, sier prorektor for forskning og innovasjon Thomas Bjørnholm.

Bonus og kutt

■ Oppsigelser på alle nivåer. Det er utsiktene for Københavns universitet i 2016 etter regjeringens budsjettkutt. Universitetet ligger an til å måtte kutte 300 millioner i året. Samtidig får universitetet kritikk for å utbetale bonuser til forskere som ledelsen vil beholde eller belønne for spesielle resultater. De to siste årene har universitetet utbetalt 63 millioner kroner i bonuser. Hvem som blir rammet av oppsigelsene, vil bli vedtatt på et styremøte 8. desember, melder danske Universitetsavisen.

Krav om bedre forhold ved franske universiteter har vært en gjenganger de siste årene.

STUDENTER I GATENE

Med krav om bedre forhold i det franske utdanningssystemet har studentene tatt til gatene i Paris denne høsten. De føyer seg inn i rekken av bønder, drosjesjåfører, flypersonell og politi som har demonstrert mot myndighetene, ifølge avisen The Local. Studentenes misnøye retter seg mot at universitetene har tatt opp 65 000 flere studenter i år, mot den store mangelen på undervisere og forskere, og mot kutt i budsjettene. – Vi vil fortsette i uker og måneder om vi må, sier generalsekretær i studentorganisasjonen Unef, Sacha Feierabend.

Ønsker mer likestilling

■ Sveriges universitetslärarförbund (Sulf) krever flere tiltak for likestilling i akademia i sitt innspill til det svenske statsbudsjettforslaget for 2016. – Den sittende regjeringen har tydelig uttalt at den er en feministisk regjering og at den skal gjøre noe med skjevhetene i akademia, sier avdelingssjef Karin Åmossa til Universitetsläraren. Sulf mener økt konkurranse om forskningsmidler slår negativt ut for kvinner, og krever i større grad økte grunnbevilgninger til forskningsinstitusjonene.

Kutter ph.d.-stipender

■ Studenter i flere indiske byer har tydd til demonstrasjoner fordi myndighetene har vedtatt å avslutte et stipendprogram for doktorgradsstudenter. Studentene krever at stipendet som går til både hovedfags- og doktorgradskandidater, gjeninnføres og økes. Stipendet er på henholdsvis 660 kroner og 1050 kroner, og er avgjørende for at mange kan fortsette sine studier og sin forskning. Kuttet ses også som et trekk i å privatisere universitetssektoren i landet, skriver indianexpress.com.

Brexit bekymrer

■ Britiske universiteter er bekymret over muligheten for at landet melder seg ut av EU («Brexit»), som brite-ne skal stemme over innen utgangen av 2017. En utmeldelse vil være katastrofal for universiteter og forskningsmiljøer, mener rektorer og forskere, ifølge The Guardian. Forskere har nå opprettet kampanjen «Scientists for EU», som understreker at forskningsmiljøene har behov for unionens frie flyt av penger og arbeidstakere. Brexit-tilhengere viser blant annet til Norges forhold til EU som et alternativ.

Kunstner Ellen Rød nøyer seg ikke med spørsmålet om hvorvidt man kan måle kunst.
Hun utforsker hvordan man kan måle verden.

JAKTEN PÅ ET FAST PUNKT

ELLEN RØED | Billedkunstner og førsteamanuensis i samtale med Bår Stenvik.
Foto: Erik Norrud

Siden 2003 har et eget stipendiatprogram for kunstnerisk utviklingsarbeid operert parallelt med de vitenskapelige doktorgradsprogrammene i det norske høyskole- og universitetssystemet. Musikere forsker på digital manipulering av stemme, filmskapere forsker på sin egen kunstneriske visjon, designere forsker på steders visuelle identitet. Kunstneren Ellen Rød¹ har forsket på noe så ubeskjeden som «the nature of understanding», ifølge Kunsthøgskolen i Bergens pressemelding for hennes stipendiatutstilling *Skyvelære*. Utstillingen inneholdt vidt ulike elementer: bruddstykker av snakkende forskere, noe som ligner et observasjonstårn, et bilde av en av CERNs fysikkmaskiner², lyden av silkekjolen til en danser.

– Jeg tenker at min kunst setter i gang en form for gravitasjonsfelt hvor alle disse materialene virker sammen, sier Rød. – Man kommer inn, man får assosiasjoner og tanker, og ettersom man beveger seg rundt, blir det kastet på flere og flere ting.

Et av videoarbeidene fra utstillingen viser en naturscene. Sola står stille midt på lerretet, mens busker og trær kommer inn i bildet og forsvinner igjen, jevnt og trutt. Den oppmerksomme betrakter forstår at dette er en slags *time-lapse* video, slik man er vant til å se på naturprogrammer. Man kan etter hvert dedusere seg fram til at kameraet står på et fast punkt, konstant rettet mot sola, et helt døgn gjennom, og det vi først oppfattet som vegetasjonens bevegelse, er egentlig synet av vår egen jord som snurrer rundt, mot solas faste punkt som referanse. Og siden den aldri går ned, kan man slutte at denne videoen er filmet et sted hvor sola aldri går ned, nord for polarsirkelen.

Og så kan man tenke at dette sier noe om solen som det faste punktet i tilværelsen, en «evig» referanse. Men som også er en upålitelig referanse, stadig skjult av skyer og hus og jorda selv. Og at videoen fortøner seg som det stikk motsatte av alle GoPro-videoer vi daglig ser på nett, av alpinister og fallskjermhoppere som filmer verden med kamera fastspent på hjelmen, sitt eget hode som det eneste faste punkt i verden, seg selv som den viktigste referansen. Og så kan man tenke litt over hvordan ulike tider har holdt seg med ulike referanser, hva det betyr, og så videre.

På de fleste utstillinger ville man være overlatt ganske til seg selv for å resonnerer slik, og fundere over bakgrunnen for slike kunstverk. Men siden *Skyvelære* har blitt til innen høyskolesystemet, kan man få hjelp med referansene ved å lese den tilhørende teksten med samme

– Hvis jeg nå sparker deg hardt i kneet, ville du reagert.

navn. En slik «kritisk refleksjon», forfattet av kunstneren selv, er en obligatorisk øvelse for alle kunstnerisk utviklingsstipendiater. I Røeds tekst, som nylig kom ut i bokform, kan man lese om hennes tanker om referanser og kunnskapsproduksjon, hvordan hun forsto at hun måtte dra til Tjautjas, nord for polarsirkelen, for å fotografere sola, hvordan hun intervjuet ishavsforskere, eller fortellingen om nordmannen Odd Dahl, som var viktig i CERNs tidlige historie. Ingen av de to siste eksemplene etterlot seg forøvrig noe synlig spor i den fysiske utstillingen, noe som journalisten i meg stusset over. Her var det jo gode historier, og så gjemmer hun dem bort i følgeteksten i stedet for å bruke dem i selve utstillingen?

– Liker du ikke fortellinger?

– Jo, jeg elsker fortellinger – det har gått opp for meg at jeg er en veldig fortellende kunstner.

– Bortsett fra at du ikke forteller fortellingene.

Rød ler.

– Mine fortellinger er ikke narrative. Jeg setter opp bruddstykker, og så må betrakteren selv finne koplingene mellom dem og sette sammen sine egne historier. Jeg vil at det skal bli en slags samtale, hvor jeg aktiverer betrakterens egne erfaringer. Selv om jeg elsker fortelling, vil jeg ikke at det skal være én fortelling som jeg har fortalt. Jeg er jo opptatt av det performative, altså hva bilder *gjør*.

Rød har vært opptatt av «det performative» lenge. I 90-årene tok hun sosialantropologi mellomfag, og hadde ekstrajobb på Universitetsbiblioteket med å «katalogisere internett». Dette var tiden før noen hadde nettilgang hjemme, Google og Altavista fantes ikke, og nettet var fortsatt et ganske lite og eksotisk sted. Rød ble snart en del det tidlige internettkunst-miljøet i Norge som arrangerte tilstelninger hvor de improviserte lyd, bilder og koreografi i sanntid – *live* på nett med andre kunstnere helt andre steder i verden. Den verdensomspennende interaksjonen vi er så vant til i dag, var noe ganske nytt den gangen. Og et typisk eksempel på det Rød omtaler som performativitet, «det som oppstår når noe skjer i sanntid».

– Å hele tiden teste ut, eksperimentere: *Hvis jeg slenger inn et bilde som dette i nettverket, hva gjør de andre?* Jeg snakker ikke om en distansert analyse, men en her-og-nå-eksperimentering med visse gester eller handlinger, og effekten av dem. Hvis jeg nå sparker deg hardt i

1 Billedkunstner, født 1970. Utdannet ved Kunstakademiet i Trondheim og Stipendiatprogrammet for kunstnerisk utviklingsarbeid ved Kunsthøgskolen i Bergen. Førsteamanuensis ved Høgskolen i Oslo og Akershus og medlem av Nasjonalt programstyre for kunstnerisk utviklingsarbeid.

2 Conseil Européen pour la Recherche Nucléaire, som Rød besøkte sammen med kollega Signe Lidén, som del av prosjektet *Re:place* (2013).

kneet, ville du reagert – og min hensikt med å sparke deg ville vært «å se hvordan du reagerer hvis jeg sparker deg hardt i kneet».

Nesten som en beskrivelse av livet, i grunn: Man prøver noe, ser responsen, og prøver noe annet. Veien blir til mens man går. Eller også som kunstnerisk utviklingsarbeid, siden arbeidet består av to deler, praksis og refleksjon, som virker tilbake på hverandre i løpet av prosessen, i en slags feedback-loop.

– Sånn tror jeg det er med all kunst, i alle fall for meg. Det som gjør det kunstneriske utviklingsarbeidet annerledes enn vanlig kunstnerisk praksis, er at man også *artikulerer* refleksjonen. Vanligvis er det bare noe kunstnerne tenker inni seg, og det er et ganske frustrerende trekk ved kunstverdenen. I vitenskapsfeltet, derimot, akkumuleres stadig innsikt som er produsert i feltet, på systematisk og strukturert vis.

I en av videoene i *Skyvelære* ser vi meteorologer ved en stor konferanse i Davos hvor de skal komme fram til en konsensus om en felles standard for å måle stråling fra sola. Filmen dveler ved vitenskapsmennenes bevegelser og gester, der de stiller og justerer instrumentene sine, en stadig «tuning», som Røed kaller det, men også litt som en dans³. Eller som kunstnerisk forskning: å bedømme det man ser, justere, forandre, bedømme igjen, sjekke referansene.

Referanser dukker stadig opp som tema i *Skyvelære*, om det er strålingsstandarder, meteren eller kiloen, eller om det er sola som det faste punkt. Kunsten har også sine referanser, men de er mer diskursive og flytende. Kanoniske kunstverk som Duchamps «standard-metere» er én type referanse, en annen er begreper: Ordet «performativitet» i en katalogtekst vil lede publikums tanker i en bestemt retning, og de vil assosiere for eksempel Røeds arbeid med andre i samme «familie».

– Ja, eller når jeg sier «gest», for eksempel, vil alle tenke «Flüsser!» – **Alle?**

– Vel, i naturvitenskapsfeltet er det ingen som har hørt om ham. Men i mediekunstfeltet, hvor jeg opererer, er han (Vilém Flüsser, ifølge Wikipedia tsjekkisk kunstfilosof med «dialogisk» stil, [journ.anm.](#)) kjempeviktig.

Røed sier at arbeidet hennes handler om «motsetninger og likheter mellom naturvitenskap og videokunst», og man kan også lese det som et kunstnerisk utviklingsarbeid som tematiserer forholdet mellom kunstnerisk utviklingsarbeid og annen forskning. Slike spørsmål dukket naturlig opp da hun begynte som stipendiat, forteller hun.

– «Ok, nå er jeg kommet inn i et program som har som oppgave å produsere ny innsikt til et felt, altså en form for kunnskap.» Hva slags kunnskap er det egentlig man kan skape i form av videokunst? Og i kjølvannet av det kommer jo spørsmålet om «hva er kunnskap», det blir jo meta med en gang.

– **Kan man se tuningen til meteorologene i Davos som en metafor for alle de kunstneriske stipendiatene rundt i Norge som prøver å finne ut sine felles referanser?**

– Ja, men du kan sette parentes rundt «kunstneriske», for da er det jo egentlig en metafor for alle som prøver å finne ut av noe.

I perioden Røed jobbet med prosjektet sitt, oppdaget hun stadig at kunstfeltet opererte som et forskningsmiljø, på den måten at flere folk stadig kom fram til lignende resultater uavhengig av hverandre. Andre kunstnere rundt i verden lagde sine egne time-lapse-videoer hvor de sporet sola⁴, og mens Røed fordypet seg i historien om den franske kilostandarden i Paris, tok stadig flere andre samtidskunstnere også for seg det metriske systemet i sine kunstverk⁵, selv langt inn i mainstreamen: Bent Hamers film *1001 gram* rullet i norske kinosaler.

3 Den eneste lyden som akkompagnerer videoen, er svisjingen av silkeskjørtet til en danser som danser en sarabande, en dans som også er brukt som strukturell føring for videoens redigering.

4 For eksempel videoen *Heliocentric*, av kunstnerduoen semiconductor (Ruth Jarman og Joe Gerhardt).

5 Kunstneren Toril Johannesen, tidligere intervjuet i *Forskerforum* 7/14, er ett eksempel med sin «metriske klokke». Hun oppdaget etter ferdigstillelsen av sitt verk at flere andre kunstnere også hadde lagd sine egne metriske klokker på omtrent samme tid.

– **Kunsten er kunnskapsleverandør på samme nivå som forskningen, for første gang siden renessansen.**

– **Det minner både litt om memer (tanken om at idébiter «formerer seg» og sprer seg mellom folks hjerter), og om hvordan en rekke oppfinnere utviklet lyspæra parallelt med Edison?**

– Internettet har gjort slike memer og likhetstrekk raskere og mer synlige, men i kunsten har de alltid vært der. Jeg har observert hvordan stadig flere av mine kolleger i det elektroniske kunstfeltet de siste årene har begynt å nærme seg naturen eller omgivelsene. Det kommer selvfølgelig i kjølvannet av de utfordringene vi har i dag, klimakrisen. Og det er akkurat som om det har vært veldig enkelt for mange av kunstnerne som har vært opptatt av sensorer og nettverk og slikt, som minner litt om naturvitenskap. Så har jeg prøvd å forstå om det er relevant, hva det betyr.

– **Fordi du er skeptisk til at det er så enkelt?**

– Ja, for eksempel når kunstnere bygger mikrostasjoner på Antarktis hvor de har sensorer uti landskapet som en slags form for klimaforskning som kunstnerisk praksis.

Da Ellen Røed først begynte som stipendiat-kunstner, syntes hun det var forferdelig. I dag sitter hun i den nasjonale programkomiteen for kunstnerisk utviklingsarbeid og ser lyst på programmets framtid.

Røed forteller også om en brasiliansk komponist hun selv har jobbet med, som fikk gjennomført hjerneskanninger av seg selv og andre som lyttet til Beethovens niende, for så å bruke den enorme datamengden som kom ut, til å «rekomponere» symfonien i egen versjon.

– Men når det kommer til stykket, er det jo ikke egentlig *den* informasjonen han bruker i arbeidet, så mye som sine egne valg som komponist – basert på smak, intuisjon og formsans. Etter alt samarbeidet med hjerneforskere på universitetet i New York, sitter han likevel og velger de informasjonsbitene han synes *låter bra*.

– **Det er nesten så han like gjerne kunne skutt på notepapiret med hagla før han bearbeidet det, sånn som John Cage gjorde?**

– Ja, og min påstand er at de *gestene*, som ligger i å skyte med hagla eller kaste terninger, de er meningsbærende og like viktige som informasjonen.

Siden Bologna-prosessen i nittiårene og den påfølgende standardiseringen av høyere utdanning har det vakt mye mishag at også kunstutdanningene har fått «tellekantsystem», som etter manges mening passer dårlig til slike selvstendige og utforskende praksiser. I nummer 8/14 av Forskerforum uttalte musikkhøgskole-rector Peter Tornquist at «alle» stipendiatene innen kunstnerisk utviklingsarbeid følte motstand mot kravene som ble stilt til dem: «De vil helst leve ut den frie kunstnerrollen og er vant til å få tildelt arbeidsstipender.»

– Mange har vært profesjonelle kunstnere i en knallhard yrkesvirkelighet hvor de har forvaltet sitt eget kunstnerskap, sier Røed. – Plutselig

kommer de inn i et system hvor de «blir studenter igjen». Jeg syntes den biten var helt forferdelig. Man blir tjue år og må liksom forsvare seg. Jeg ble dratt inn i en konfrontasjon med en dekan og en veileder og forhørt om «hvor mange sånne naturvitenskapelige forskere skal du snakke med, egentlig?» Men jeg er overbevist om at denne institusjonelle frykten kommer av manglende erfaring. For professorer, dekaner og veiledere blir stipendiaten en figur det knytter seg usikkerhet til: *Er de bra nok? Hvem skal passe på dem? Er de her fra ni til fem eller ikke?*

I dag sitter Røed selv i programstyret for kunstnerisk utviklingsarbeid, hvor hun tildeler stipendiat og former videre strategi. Hun tror usikkerheten vil forsvinne med tida, og presiserer at hennes egne negative følelser bare var knyttet til en liten bit av opplevelsen.

– Mye annet var fantastisk. Det at man ikke bare er i atelieret sitt, men gjør en refleksjon og settes i kontakt med andre folk, det gjør noe med kunsten din. Du kan jo tenke deg hvordan det ville være å reise til CERN og si «Hei, jeg er en kunstner fra Norge ...». Men *research fellow*, det vet de hva er. «Ikke noe problem, vent så skal du få snakke med bibliotekaren.» Det åpner dører. Jeg var på en konferanse forrige uke, om temaet «tid». Det var ingen i løpet av de tre dagene som spurte «hva er artistic research» for vi snakket bare om *research*. Om den var *artistic* eller *theoretic* eller *practice based* hadde ikke noe å si. Det som er virkelig kult, er jo at man nå i universitets- og høgskoleloven har likestilt kunstnerisk utviklingsarbeid og forskning. Kunsten er kunnskapsleverandør på samme nivå som forskning, for første gang siden renessansen. ■

Arkivforteljingar

Kva finst i arkivet? Korleis finn ein fram? *Arkivbeskriving* er ein eigen sjanger, som har endra seg gjennom hundreåra.

AV JOHANNE LANDSVERK

– Tidlegare brukte arkivarane mykje tid på å lage kortfatta samandrag av dokumenta, seier Torkel Thime og Ine Fintland. (Foto: Hung Ngo)

PROSJEKT:

«Arkivbeskrivelse fra 1400-tallet til slutten av 1900-tallet»

FORSKARAR:

Torkel Thime og Ine Fintland ved Statsarkivet i Stavanger, Synøve Bringslid ved Statsarkivet i Bergen og Maria Press ved Statsarkivet i Trondheim

METODE:

dokumentanalyse, nærlæsing av historiske kjelder med kopling mot litteraturteori

UUNNVERLEG VERKTØY:

kjeldemateriale frå ulike arkiv

Oversikt («registratur») over dokument og protokollar frå kongsgarden i Stavanger len frå 1674. (Foto: Hung Ngo)

Arkivarane bruker gjerne ei fast oppskrift når dei skal forklare kva eit arkiv inneheld, korleis arkivet oppstod, og kva dei veit om den som skapte arkivet.

– Vi har visst svært lite om korleis dei beskrev arkiva tidlegare. Det er også altfor liten sjølvrefleksjon over praksisen i dag, og vi ønskte å få meir kunnskap om vår eiga profesjonshistorie, seier Torkel Thime ved Statsarkivet i Stavanger. Han er leiar for forskingsprosjektet «Arkivbeskrivelse fra 1400-tallet til slutten av 1900-tallet». Saman med Ine Fintland ved Statsarkivet i Stavanger har han studert korleis arkivarar til ulike tider har gått fram for å beskrive og lage oversyn over arkivmateriale, slik at brukarane skal finne fram.

I alt fire forskarar i Arkivverket har delteke i prosjektet.

– Eit viktig funn er at arkivbeskriving som eit norsk fenomen går meir enn 500 år tilbake i tid. Dette har vi ikkje vore klar over tidlegare, seier Thime.

Viktig overleving

I Statsarkivet viser forskarane arkivhyller fulle av arkivbeskrivingar frå Stavanger len. Thime leitar fram ein av dei eldste arkivkatalogane frå kongsgarden i Stavanger, som er datert 1674.

– Det byggjer på såkalla «designasjonar» frå 1640-åra, kanskje endå tidlegare. Dette var lister med oversyn over dokument og brev som vart overleverte ved embetsskifte frå ein lensherre til den neste. Det var ei viktig embetshandling, signert og forsegl av begge partar.

Thime seier arkivlitteraturen slår fast at denne praksisen tok til med ei forordning for danske embetsmenn i 1593, og deretter vart innført i Noreg på 1600-talet.

– Men denne tradisjonen går tilbake til

1400-talet. Det kan dokumenterast gjennom dei såkalla inventaria som vart utarbeidde ved embetsskifte.

Utanom desse såkalla designasjonane er Akershus-registeret frå 1622 den eldste omfattande arkivbeskrivinga eller arkivkatalogen som vart laga i Noreg.

– Dette var ei oversikt over fire klosterarkiv som vart funne på Akershus. Mykje tyder på at dokumenta vart ordna og bevarte slik dei opphavleg låg, etter det vi kallar den opphavlege proveniensen.

Sletta spor etter prestar

Thime fortel at mot midten av 1700-talet kom eit nytt prinsipp for arkivordning til å bli rådande: det såkalla pertinensprinsippet, der arkiva skulle ordnast systematisk etter emne.

– Praksisen var ikkje eintydig, men at arkiva i aukande grad vart ordna etter emne, er tydeleg i begge dei to store arkivkatalogane frå 1700-talet: 1734- og 1792-registraturen.

Frå byrjinga av 1900-talet har likevel proveniensprinsippet vore retningsgjevande for arkivordninga i Norden. Etter dette prinsippet tek ein vare på den opphavlege ordninga av arkiva.

– Dette heng i hop med at historiefaget stadig vart viktigare, og ein måtte ordne arkiva slik

at det var mogleg å drive kjeldekritikk, seier han.

Likevel finst det unntak, som då Arkivverket skulle ordne prestearkiva i 1980- og 1990-åra:

– Prestearkiva var litt rotete då vi fekk dei frå prestegjelda. Arkivet er mykje brukt av lokalhistorikarar, og mange meinte det var vanskeleg tilgjengeleg. Difor vart prestearkiva, i regi av Arkivverket, ordna etter emne, utan samanheng med korleis arkivet opphavleg vart skapt, fortel Fintland.

Ho meiner forskaren på denne måten har mista høvet til å vurdere kjeldene.

– Vi kan ikkje lese ut av materialet at ein prest er ryddig, ein annan ikkje. No har Arkivverket gjort alle prestar til systematikarar, seier Fintland.

Ville sikre folket

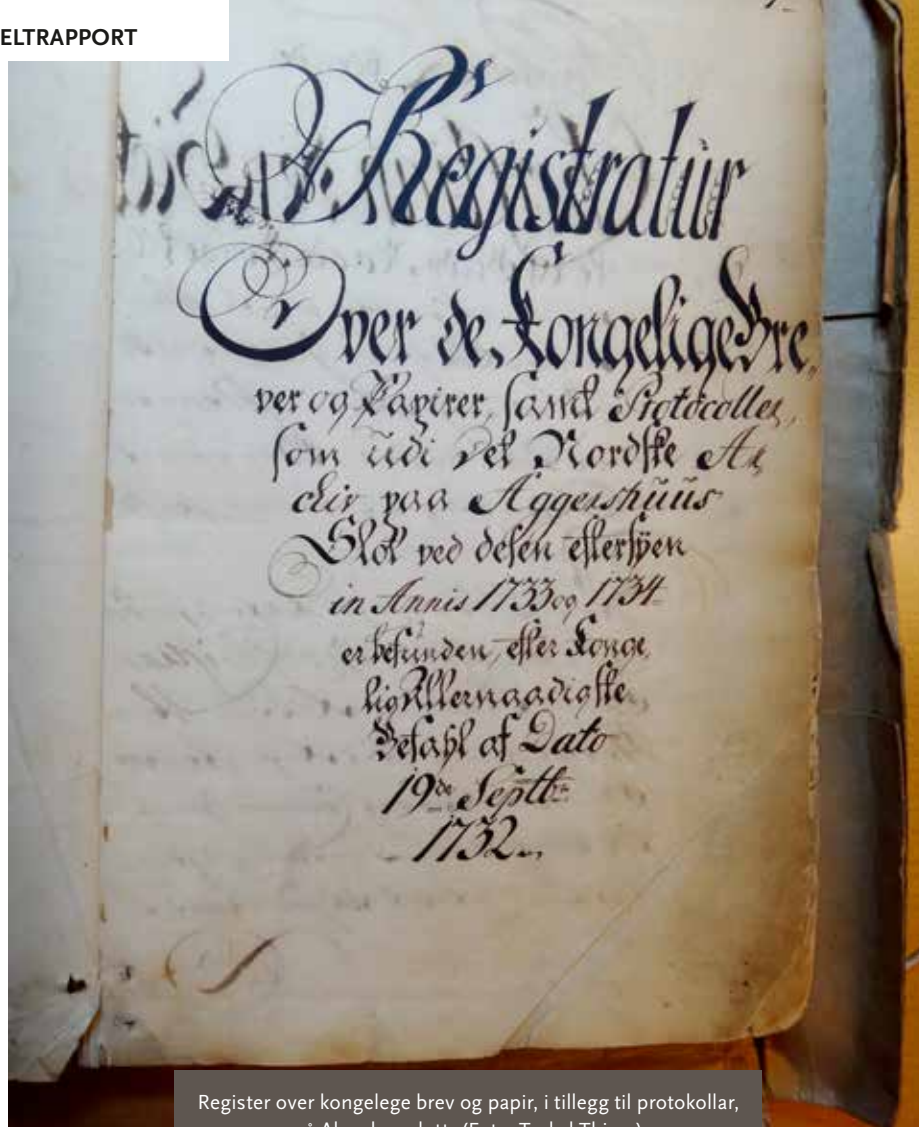
Dei tidlegaste arkivskaparane før reformasjonen var truleg prestar og abbedar.

– Dei geistlege tok imot rike gåver, ikkje minst i form av jordgods. Difor vart det skrive kontraktar og gåvobrev. Skøyte og heimelsbrev dokumenterte rettane deira. Særleg klosterarkiva var rike på slike dokument. Desse arkiva gjekk truleg heilt tilbake til 1100-talet i Noreg, seier Thime.

Ifølgje den internasjonale litteraturen er det først ved den franske revolusjonen at arkiva

– Grunnen til at dei beskrev så nøye, var også at dokumenta var plasserte i pakkar, skrin og kister som gjerne var forsegl.

TORKEL THIME

Register over kongelege brev og papir, i tillegg til protokollar, på Akershus slott. (Foto: Torkel Thime)

begynte å tene folket.

– Men går vi djupare inn i materialet, er biletet meir nyansert. Einevaldsmakta i Danmark–Noreg var ikkje berre oppteken av eigne rettar, men også av å sikre rettane til norske bønder og borgarar når dei inngjekk viktige avtarar, seier Thime.

I 1633 kom ei lov med påbod om at alle rettsprotokollar frå lagting, by- og bygdeting måtte leverast inn til lensherren. Dette var først og fremst eit tiltak for å trygge rettane til den «vanlege» mannen.

– Statthaldaren i Noreg sa eksplisitt at tilgjengelege arkiv var ein føresetnad for å kunne førebygge «Trætte og Vidløftighed». Erfaringa hans var at manglande arkivopplysningar kunne føre til «menige Mands Forliis og Undergang».

Thime har funne ut at innleveringar av arkiv starta lenge før 1600-talet.

– Slike rutinar var på plass i fleire tiår før 1633. At dette var ein innarbeidd praksis såpass tidleg, har nok ikkje vore dokumentert før.

Kortfatta stil

I arkivhylla ligg eit brev frå statthaldar Ove Juel til lensherren i Stavanger. Det er skrive i ein kortfatta stil, etter eit fasttømra mønster.

– Dei brukte mykje tid på å lage samandrag av dokumenta, slik at ein kunne danne seg eit inntrykk av innhaldet utan å sjå originalen. Grunnen til at dei beskreiv så nøye, var også at dokumenta var plasserte i pakkar, skrin og kister som gjerne var forseglar. Og det å bryte eit segl var ein omstendeleg prosess, seier Thime.

Fintland fortel at arbeidet med arkivet i tidlegare tider var ein sommaraktivitet.

– Berre om sommaren var det nok lys og ikkje for kaldt. Der desse dokumenta låg, kunne

ein jo ikkje tenne opp bål for å halde varmen. Ein grunn til at dei måtte beskrive kvart dokument nøye, var at ein helst ville sleppe å hente fram materialet som låg i kvelvingar inni veggane. Ofte var det nok med den korte forklaringa.

Meir debatt før

I prosjektet har Fintland studert arkivbeskrivingar i lys av paratekstomgrepet til Gérard Genette.

– Ein paratekst er det som ligg omkring sjølve teksten. Arkivbeskrivingane er såleis paratekstar til arkiva. Genette er oppteken av kven du stengjer ute, og kven du ønskjer velkomen. Ei arkivbeskriving kan ein sjå som ei form for venterom, der ein inviterer gjestene inn. Men kva for brukarar får lyst til å kome innanfor?

Ifølgje Fintland veit ein meir om brukarane på 1800-talet og tidleg på 1900-talet enn i dag. Den gongen skreiv alle gjester seg inn i arkivet med namn og yrkestittel, og vi kan sjå kor mange som var prestar, offiserar, studentar eller professorar.

– I dag veit vi mindre, for på grunn av personvernssyn kan vi ikkje kople besøk i arkivet til personen.

Ho har også sett på kompetansen til tilsette i Riksarkivet. Henrik Wergeland var, som den første riksarkivaren i Noreg, oppteken av god språkkompetanse og evne til formidling.

– Wergeland meinte språket skulle vere enkelt, utan framande danske bokstavar. Også som riksarkivar ville han skrive «for almuene». Den gongen var riksarkivaren den fagkunnige, og den einaste i full stilling. Dei andre tilsette var i deltidstillingar, gjerne med juridisk eller historiefagleg bakgrunn.

Fintland seier det er interessant å lese refleksjonane dei har kring jobben: Kvifor skulle dei beskrive arkiva, og kven dei gjorde det for? Skulle dei leggje kjeldene til rette for nye grupper i folket?

– Denne diskusjonen frå 1840-åra og framover har etter kvart stilna. Ved å sjå på arkivskildringane som paratekstar kan denne diskusjonen gjenopplivast og vere med på å opne arkiva for nye brukargrupper, meiner ho.

Lik skrivemåte

Ifølgje Thime har måten ein har skrive arkivkatalogar på, vore temmeleg lik heilt fram til ein fekk datastøtta beskrivingar.

– Ser vi ei katalogside frå 1734, er oppbygginga ikkje ulik ein katalog i 1980-åra. Nokre element har kome til etter kvart, som til dømes historikken til bedrifter og etatar som eig arkiva. Slike ting var ikkje med i arkiva før andre halvdel av 1800-talet, då utviklinga av historiefaget førte til at kjeldekritikk vart viktigare.

Thime meiner elles at ikkje alt er like nytt under sola:

– I dag bruker vi søkjeord i fritekst, men allereie midt på 1700-talet føreslo ein dansk arkivar at dei skulle lage emneordregister med stikkord. Arkivkatalogen frå 1792 er den første som inneheldt et slikt emneordregister i Noreg. Folk har hatt gode idear før òg. ■

– Den gongen var riksarkivaren den fagkunnige, og den einaste i full stilling.

INE FINTLAND

En tid for visittkort

Å skaffe seg eget visittkort i anledning å ha fått status som student hører trolig til sjeldenhetene i dagens Norge. Russekort, derimot.

Dette fotografiet er hentet fra billedsamlingen Marcus ved Universitetsbiblioteket, Universitetet i Bergen. Arkivet mangler opplysninger om datering og navnet på kvinnen, men bildet er trolig fra perioden 1898 til 1913. Fotograf Otto Borgen (1877–1958) virket flere steder i landet i løpet av karrieren, men i denne perioden arbeidet han i Bergen, ifølge nettsiden til Nasjonalbiblioteket.

Fotografiske visittkort ble populære i andre halvdel av 1800-tallet. Ifølge fotomuseet Preus er de ca. 6 x 9 cm store, montert på papp, og de fantes i de fleste hjem. Et eget visittkortkamera med fire objekativer ble utviklet, og franske André-Adolphe Eugène Disdéri får vanligvis æren for å ha startet med formatet på slutten av 1850-årene. Fra Frankrike kommer også den opprinnelige termen «carte de visite» (visittkortfotografier).

Preus museum forteller videre at det i 1870-årene i England alene ble produsert 300–400 millioner visittkortfotografier.

Visittkortene ble brukt både til familiebilder, samleobjekter av datidens kjendiser – og altså av studenter.

Kilder: Preusmuseum.no, nb.no

20 nøtter

LUFTIG

- a) Kva for gass er det tredje mest av i vanleg luft?
- b) I kva for 3D-animert barnefilm frå 2009 festar gamle Carl tusenvis av ballongar til huset sitt for å komme seg til Sør-Amerika?
- c) Kor i Noreg finn vi luftforskningsobservatoriet ALOMAR på fjellet Ramnan?

- d) Kva for EU-direktiv vart Noreg i oktober dømd i EFTA-domstolen for å ha brote?
- e) Kven fekk ein hit i 1981 med «In the Air Tonight»?

KJØNNSENTITET OG SEKSUALITET

- a) Kva heiter denne personen i dag?
- b) Kven skreiv romanen *Orlando*, der hovudpersonen både skifter kjønn og lever gjennom fleire hundreår?

- c) Når vart «utuktig omgang» mellom menn avkriminalisert i Noreg (margin: to år)?
- d) Kva vil det seie å vere transseksuell?
- e) Kva vil det seie å vere cis-kjønna?

ROMANIA

- a) Kva heiter landets største hamneby, som også er senter for den rumenske svartehavs-rivieraen?
- b) Kva for tyskspråkleg rumensk forfattar fekk Nobels litteraturpris i 2009?
- c) Kva heitte den fascistiske diktatoren som vart avretta etter andre verdskrigen?
- d) Kva heiter regionen som Romania tok kontroll over i 1918, som Sovjetunionen okkuperte den nordlege delen av i 1940, og som i dag er delt mellom Romania og Ukraina?
- e) Kva for rumensk bilprodusent vart kjøpt av Renault i 1999, og er kjend for modellane Logan og Solenza?

KVEN HAR REGIEN?

- a) *Reprise*, Oslo 31. august og *Louder than bombs*

- b) *The Godfather*, *Apocalypse Now* og *Peggy Sue Got Married*
- c) *Woyzeck*, *Fitzcarraldo* og *Grizzly Man*
- d) *La Strada*, *La Dolce Vita* og *Amarcord*
- e) *Sånger från andra våningen*, *Du levande* og *En duva satt på en gren och funderade på tillvaron*

SVAR:

- LUFTIG
- a) Argon
 - b) *Se opp* (originaltittel *Up*)
 - c) På Andøya (i Andøy kommun)
 - d) Luftkvalitetsdirektivet
 - e) Phil Collins

- KJØNNSENTITET OG SEKSUALITET
- a) Chelsea Manning (tidlegare Bradley Manning, dømd til 35 års fengsel for dokumentlekkasjar til WikiLeaks)
 - b) Virginia Woolf
 - c) I 1972
 - d) At ein opplever seg som «feilkjønna», identifiserer seg med motsett kjønn av det ein er fødd med
 - e) At ein identifiserer seg med det kjønnnet ein er fødd med

- ROMANIA
- a) Constanta
 - b) Herta Müller
 - c) Ion Antonescu
 - d) Bukovina
 - e) Dacia

- KVEN HAR REGIEN?
- a) Joachim Trier
 - b) Francis Ford Coppola
 - c) Werner Herzog
 - d) Federico Fellini
 - e) Roy Andersson

Sitert:

«Ikkje kast tida bort på å sørgja. Organiser!»

100 år siden den svenskfødte fagforeningslederen og protestsangeren Joe Hill ble henrettet i USA, klinger hans ord fortsatt like klart. (Dag og Tid)

«Vestlandskyrkje får skyte fem hakkespettar.»

Fem skudd i taket er bedre enn ett i hodet. (Dag og Tid)

SIST, MEN IKKE MINST:

«Ingen interesseforening kjemper for dem, de taper kampen om offentlige midler. Neglisjeringen fortsetter under dagens regjering.»

Morgenbladet hevder forskningen er mangelfull om «skjev penis-syndromet» som fører til urinsøl.

«Det er viktig å skille mellom menn som søler og menn med skjev penis.»

Forskningen har kommet lenger enn Morgenbladet tror. Urolog Einar Christiansen svarer avisen med en lekse i skjevhetens to varianter.

KRISTIN SKARE ORGERET

Medlem nummer: 40104184

STILLING: professor ved Institutt for journalistikk og mediefag ved Høgskolen i Oslo og Akershus

STDANNING: doktorgrad i medievitenskap fra Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo

KARRIEREMÅL: å briljere i sjongleringen mellom forskning, formidling og administrasjon

Med hjerte for Afrika

– Hva jobber du med akkurat nå?

– Et Norad-prosjekt med journalistutdanningene i Nepal, Uganda og Sør-Sudan, og to antologier; om konflikt- og post-konfliktjournalistikk, og om kjønn og journalistikk.

– Hvor tenker du best?

– Når jeg løper med hunden Hugo, og når jeg kjører 2CV på det franske bondelandet. Begge deler er passe fysisk krevende, og gir rom for frikobling av tankene.

– Hva er den viktigste boken i ditt akademiske liv?

– Det er to: *Mytologier* av Roland Barthes og *Det annet kjønn* av Simone de Beauvoir. De handler begge om å avkle ideologier og var definerende tidlig for meg.

– Hva skal til for å bli en god professor i journalistikk?

– Nysgjerrighet, tverrfaglighet, god

kunnskap om og kontakt med fagfelt og praksis, samt være bevisst at forskning skal styrke utdanningen. Å elske jobben hjelper også.

– Hva er tabu i ditt arbeid?

– Det må være plagiering og essensialisering, altså når noe historisk eller kulturelt spesifikt oppfattes som naturlig og allmenngyldig.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?

– Mange fargerike gaver fra studenter og kolleger på fire kontinent, samt ubrukte gule markeringspenn og loppemarkeds-tekopper. Et redselskabinett vil kanskje noen si.

– Om du kunne ha tilbrakt et år ved en annen institusjon hvor som helst i verden, hva ville du ha valgt da?

– Jeg var gjesteforsker et fantastisk år ved Universitetet i KwaZulu-Natal i Sør-Afrika. Landet berører meg fort-

satt sterkt, så jeg drar gjerne igjen.

– Om du måtte ha valgt deg et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på da?

– Statsvitenskap eller kostymedesign. Gapet mellom fagene viser vel til behovet for å uttrykke meg kreativt når jeg har jobbet intellektuelt over tid.

– Hvilket tiltak ville du ha gjennomført om du var kunnskapsminister?

– Gjennomført kvoteprogrammet for studenter fra utviklingsland og helhjertet støttet akademisk dugnad for flyktninger og asylsøkere.

– Hva vil du lese mer om i Forsterforum?

– Forskningsformidling og om hvordan andre forskningsledere manøvrerer tiden sin.

♦ AV ELIN REKDAL MÜLLER

PhD Comics

WWW.PHDCOMICS.COM

Trosobjekt i endring

Historien om Det nye testamentet er fortalt på en lettlest og opplysende måte.

En av hermeneutikkens viktigste innsikter er at noe som er blitt til, er blitt til innenfor en gitt kontekst, og at den som søker å forstå dette noe som er blitt til, også er plassert innenfor en kontekst. Hvis dette «noe som er blitt til» for eksempel er en tekst som er nesten 2000 år gammel, og som, blant annet ved å ha blitt lest og kommentert, har vært virksom hele denne perioden frem til i dag, vil teksten også ha en historie som den er blitt til igjennom. Da er det mange lag å måtte forholde seg til, men så er man vel i stand til å kunne gi et objektivt bilde? Og hvis teksten er en inngangsport for mennesket til å forstå seg på Gud og meningen med livet, kan jo det synes litt viktig.

Halvor Moxnes har tatt fatt i en slik tekst, nemlig Det nye testamentet (NT), og det er som et historisk produkt han forholder seg til den. Moxnes har arbeidet med NT gjennom hele sin forskerkarriere, nå er han professor emeritus, og på oppfordring skrev han *A Short History of The New Testament* for et engelsk forlag, som nå også er blitt en norsk bok, nemlig *Historien om Det nye testamentet*. Moxnes har med det skrevet en svært oversiktlig bok, som i tillegg er lærd, interessant og enkel å lese. Bortsett fra et par diskusjoner omkring opphavet til noen av brevene i NT og et par utlegninger av hvordan de første kristne organiserte sine grupper, så er det allment interessant alt sammen, vil jeg tro. Ikke minst fordi Moxnes er svært tverrfaglig i sin tilnærming.

Boka er delt i tre deler: Begynnelsen, Virkningshistorien og Lesehistorien. Begynnelsen levede gjør den historiske situasjonen som NT ble til i, den gir et kort innblikk i de forskjellige brevene og hvert av evangeliene. Språk, sjanger og virkemiddel analyseres. Ved å påpeke at det var usikkerhet omkring sentrale begreper som «Messias» og «menneskesønnen», får boka frem at forståelsen av Jesu liv og budskap også utfordret samtiden, og med det ryker en eventuell drøm om et objektivt bilde: Også de som skrev tekstene ned, var fortolkere. Løsningen på den utfordringen er å forholde seg til tekstene nettopp som tekst, med de metodiske og teoretiske ressurser som da kan tas i bruk. Leseren som medskaper er en tanke Moxnes knytter an til, og det får vi eksempel på når neste del, Virkningshistorien, behandles. Virkningshistorien viser nedslaget av NT i historien, selvfølgelig ved at vi blir presentert for noen glimt

kun. Moxnes har gjort det på en fiks måte ved å vise hvordan Galaterbrevet 3,28 blir lest i ulike historiske epoker: «Her er ikke jøde eller greker, her er ikke slave eller fri, her er ikke mannlig og kvinnelig. Dere er alle én i Kristus Jesus.» Under hvilke forutsetninger møtes og fortolkes disse ordene? Vi presenteres for forestillingsverdenen i den tidlige kristendom, reformasjonstid og modernitet, men får også påpekt den sosiale og politiske situasjonen til de første kristne: som en minoritetsgruppe overfor en majoritet. Tekstene i NT har med slike problematikker også bidratt til perspektiver utenfor det religiøse, som menneske- og samfunnssyn.

Den siste delen, Lesehistorien, handler om det vi gjenkjenner som en kritisk og akademisk tilnærming til tekstene. Først får vi opptakten til den historisk-kritiske metode, og med den var målet å finne frem til den opprinnelige mening i tekstene, for eksempel å avgjøre hvorvidt Jesus var jøde ikke bare etnisk sett, men også i tro og praksis. Så kommer vi til vår tid, og den kjennetegnes som alle vet, av et mangfold av teorier og metoder og steder å se fra. Dette mangfoldet gjør at forståelsen av tekstene nå er mye mer kompleks. Slik går det jo overalt i dag, det som en gang var noe enhetlig og med en likhet å identifisere seg med eller en stereotyp å skille ut, brytes opp i nyanser og en påpekning av avstand. Et objektivt bilde vil aldri være mulig, men når lesninger fra det som kalles «mitt ståsted», fremheves, vil også tekstens ståsted kunne tre frem, og da kan man i så fall kunne gå i dialog med den, for eksempel ved å si at her er holdninger som vår samtid ikke godkjenner, som ulike fremstillinger av jøder, kvinner og homofili. Vi må våge å utsette tekstene for kritikk, sier Moxnes i avslutningsdelen, og poengterer dermed hele bokas anliggende, å vise at NT er noe som er vokst ut av historien.

Historien om Det nye testamentet gjør noe helt nytt. Samtidig som den er en introduksjon til NT, en tekst som mange ifølge Moxnes ikke kjenner særlig godt i dag, viser den også frem flere områder av forskningen om NT (bakerst i boka gis en bred oversikt over tips til videre lesning). Den representerer flere grep i ett. Her er det mye kunnskap for pengene, med andre ord. Eller sagt på en mer ærbødig måte: Her samles fruktene fra et langt forskerliv.

AV AASNE JORDHEIM

Menneskeverd i praksis

Ytterst detaljerte redegjørelser som i sum formidler et av vår tids viktigste budskap.

ROGER TRONSTAD

Jødene på Agder 1851–1945

Portal forlag, 2015

358 sider

Veil. pris: kr 398

Det er noen TV-øyeblikk man aldri glemmer. Selv vil jeg alltid huske Mona Levins gråt i NRKs programserie *Hvem tror du at du er*, der vi følger Levins granskning av sin egen slektshistorie. Mens jeg leser Roger Tronstads bok om jødene på Agder, blir jeg stadig minnet om det TV-øyeblikket.

I sin stilling som førstearkivar ved Statsarkivet i Kristiansand fattet Tronstad interesse for jødene på Agder. Ikke var de spesielt mange, ikke spesielt få. Ei heller var de utsett for noe helt særegent sammenlignet med resten av landet. I 2010 bestemte likevel Tronstad seg for å arbeide mer målrettet for å kunne gi en grundig framstilling av dem. Selv begrunner han det med at jødene er én av våre fem nasjonale minoriteter, og med at de inngikk i utryddelsesprogrammet under andre verdenskrig. Han ville gi et fyldigere bilde, som også kunne bidra i norsk jødisk historie, i lokal innvandringshistorie og i krigshistorie. Noen vil kanskje savne mer om religion, eller mer statistikk og analyse. Etter min oppfatning står derimot Tronstads nitide og detaljrike utforskinger og valg av perspektiver seg svært godt.

Gjennom seks kapitler, sammenholdt av en innledning og en oppsummering, samt fyldige fot-

noter og referanselister, presenterer Tronstad oss for et titalls enkelt-personer som bodde, besøkte eller arbeidet i Aust- og Vest-Agder fra midten av 1800-tallet til etter andre verdenskrig. Til sammen finner han 58 individer av jødisk herkomst, hvorav 43 av dem betraktet seg selv som jøder, eller ble betraktet som det. Han starter i 1851, fordi det var året jødeparagrafen i Grunnloven ble opphevet. Etter et første kapittel om siste halvdel av 1800-tallet kommer vi til handelsaktiviteten mellom 1900–1920. I tredje kapittel er vi i mellomkrigstiden, og fjerde og femte kapittel handler om andre verdenskrig, før siste kapittel tar oss til etter-spillet av krigen. Gjennom boka får vi møte den godt integrerte kontoristene, konditorvennen som konverterte, kjøpmennene, den handelsreisende, skredderen, idrettsmannen, bedriftsstyreren og aktivistene. Vi får se håndskriften til flere, passfoto, bilder av husene de arbeidet i eller bodde i. Uten noen gang å bli sentimental, men med stilsikker, faktaorientert og saklig formidling lar Tronstad enkeltmennene få være åpenbare hovedpersoner i sin egen fortelling. Det er et særdeles godt grep. For mens jeg leser om menneskenes liv, deres vilkår, hverdag og skjebner, så blir de levende for meg. Og som en klangbunn ligger den der, Mona Levins gråt.

Gråten kom da hun satt på Holocaust-senteret. Hun hadde nettopp fått overlevert en rapport datert 27. november 1942, dagen etter Donaus avgang. Den var undertegnet av sjefen for statspolitiet, Karl A. Marthinsen. I denne rapporten står navnet på flere av hennes slektninger. De kom aldri tilbake. Og gråten er så skarp, den slår, den skriker. Den river. Og den kommer fra en sorg som ikke er til å bære.

Tronstads bok beviser til fulle at hun ikke er alene. Historiene om jødene på Agder er enestående, autonome og genuine historier. Det finnes over seks millioner slike historier. Og selv om det ikke er til å holde ut, så bør de fortelles. Slik demonstreres menneskeverdet i praksis.

AV RAGNHILD FJELLRO

Kvinner sak er vitenskap

Vellykket og rikholdig festskrift med kvinneperspektivet som en brodd mot rådende orden.

KARI H. NORDBERG, HEGE ROLL-HANSEN, ERLING SANDMO, HILDE SANDVIK (RED.)
Myndighet og medborgerskap. Festskrift til Gro Hagemann på 70-årsdagen 3. september 2015.
Novus Forlag, 2015
358 sider
Veil. pris: kr 349

Gro Hagemann har gjennom 40 års virke preget en rekke fagdisipliner innen samfunnsforskningen, og har ved sin 70-årsdag fått sitt betimelige festskrift, med bidrag av høy kvalitet fra både inn- og utland. Blant de norske bidragsyterne finner vi – foruten redaktørene – navn som Knut Kjeldstadli og Ida Blom. Som festskrift flest er det før lesing vanskelig å vite hvem boken er for. I dette tilfelle kan jeg trygt slå fast at boken bør ha et stort nedslagsfelt, ikke minst blant forskere som er interessert i kvinne- og kjønndimensjonen i samfunnsforskningen.

Som andre vellykkede festskrifter er tekstene i denne boken i ulik grad knyttet til eller inspirert av den feiredes akademiske virke. Selv er jeg ikke veldig godt kjent med de mange fasettene av Hagemanns forskning, men boken bøter på det. En klok redaksjon har delt boken i fire tematiske bolker som speiler det vi må tro er fire pilarer i hennes forskning.

Bokens første del, *Politisk medborgerskap*, handler i stor grad om kvinners kamp for politisk medborgerskap, og viser hvilke mekanismer som inkluderte eller ekskluderte dem. I den andre delen, *Det moderne gjennombruddets døtre*,

handler det om kvinners innpass i yrkeslivet. Den tredje delen, *Fruktbare disipliner*, handler om kvinners plass i vitenskapen. Og den fjerde delen har den selvforklarende tittelen *Kapitalisme, lønnsarbeid og kjønnsarbeidsdeling*.

Når redaksjonen i tittelen på boken har valgt å underslå kvinne-dimensjonen i Hagemanns arbeid, eller i beste fall la den være implisitt, er det nok for å fremheve Hagemanns allsidighet: Hun er ikke bare kjønnsforsker, men også historiker, hermeneutiker, politisk forsker, kapitalismeforsker, academia-kritiker og vitenskapsteoretiker. Jeg tilgir redaksjonen dette valget, men ikke uten å kommentere at, som bidragene viser, det er kvinne-dimensjonen som uten tvil er det forenende prinsipp i både Hagemanns *oeuvre* og i festskriftet. Dét gjør ingen skade, og innsnevrer ikke kampsonen. All den tid kvinnen, i spen-net på 200 år som bidragene dekker, alltid har vært en *underdog* – i historiefortellingen, på inntekts- og karrierestigen, som samfunnspåvirk-er – er kvinneperspektivet alltid også et alternativt perspektiv som parallelt drar med seg perspektiver på fattigdom, klasse og stereotypier. Med andre ord: alternative perspektiver på den rådende orden.

Og det er den rådende orden som er omdreiningspunkt for alle bidragene i boken. Bidragene i alle delene har også det til felles at det som oftest handler om veldig *konkrete* historier: Det er ingen rent teoretiske bidrag her, og Hagemanns innflytelse på de ulike bidragene viser seg som en vilje til gå inn i en spesifikk, men begrenset materie og uteske strukturer og samfunns-mekanismer fra materialet selv. Om det handler om italienske kvinners rolle i arbeidskonflikter i 50-årene, om svenske kvinnelige akademikerens status i mellomkrigstiden, om det ideologiske ordskiftet om jenters utdanning i Bergen på sent 1800-tall, eller om oppgjør med den moderne, liberale feminisme, så er alle bidragene tett på den verdenen de diskuterer.

Og skal jeg være ærlig, virker dessverre det meste urovekkende aktuelt: Mektige krefters diskreditering og usynliggjøring av underdogens perspektiv synes i mange sammenhenger fremdeles å være den rådende orden – i både forskning og samfunnsliv.

AV KJETIL VIKENE

NYE BØKER AV FORSKERE

ASTRID T. SINNES
Utdanning for bærekraftig utvikling. Hva, hvorfor og hvordan?
Universitetsforlaget, 2015
184 sider
Veil. pris: kr 329

Hvordan kan undervisningen legges opp for å sette elevene i stand til å bidra til en bærekraftig utvikling? Boka tar for seg dette, og gir konkrete tips til undervisningsopplegg. Den er relevant for lærere, studenter og andre som er opptatt av hvordan skolen kan utruste elever til å imøtekomme miljøutfordringer. Sinnes er førsteamanuensis i realfagsdidaktikk ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.

ARNE KROKAN
Det friksjonsfrie samfunn. Om utviklingen av nye digitale tjenester
Cappelen Damm Akademisk, 2015
226 sider
Veil. pris: kr 349

Boka handler om de grunnleggende forskjellene mellom industrisamfunnets forretningsmodeller og digital forretnings- og tjenesteutvikling. Nye, nettverksbaserte organisasjonsmodeller kobler aktører sammen i nye typer nettverk, noe store digitale aktører som Apple, Amazon, Facebook og Google utnytter i stor skala. Hvilke samfunnsmessige konsekvenser får disse endringene? Krokan er professor i sosiologi ved NTNU.

ÅSE HØYVOLL KALLESTAD (RED.)
Å skrive fag
Fagbokforlaget, 2015
110 sider
Veil. pris: kr 159

Boka gir konkret veiledning til studenter som skal skrive akademiske tekster – fra man mottar oppgaveteksten til siste punktum er satt. Boka tar for seg skrivepraksiser i ulike fag. Den er også relevant for profesjonsutdanningene i og med at den drøfter yrkeserfaringenes plass i en akademisk tekst. Høyvoll Kallestad er førstelektor i norsk ved Avdeling for lærerutdanning, Høgskolen i Bergen.

Alt jeg gjør, er formidling!

Kjølig presentasjon til fagfeller, og levende formidling til de uinnvidde?

Irmelin Kjelaas avviser skillet, og tar til orde for et kreativt, variert forskerspråk uansett publikum.

Når jeg skriver en artikkel til et tidsskrift, eller holder et innlegg på en forskningskonferanse, hva gjør jeg egentlig da? *Presenterer* jeg forskninga mi, eller *formidler* jeg den? Hva med når jeg holder kurs for barnevernsansatte eller skriver en kronikk? Er det presentasjon eller formidling jeg bedriver? Dette spørsmålet er ett av flere interessante som er kommet opp i debatten om norsk vs. engelsk som vitenskapelig språk, og som fortjener oppmerksomhet i og for seg. Det kan synes som ordkløveri, men dreier seg om synet på ett av forskerens fremste verktøy og virksomheter – språket og formidlinga, og om grunnleggende forskjeller mellom fag og felt.

I Forskerforum 2/2015 hevdet rektor ved NIH, Kari Bø, at jeg ikke klarer å skille mellom presentasjon og formidling av forskning, noe hun sjøl oppfatter som to ulike aktiviteter. Hun definerer presentasjon av forskning som «publisering av resultater», mens formidling er noe annet, og noe vi skal gjøre parallelt med og etter denne publiseringa. Det er når vi formidler vi «bør og skal bruke et godt norsk», mens vi i presentasjon av resultater skal og bør bruke et vitenskapelig presist engelsk (Forskerforum 2/15).

Jeg og Bø har allerede diskutert norsk vs. engelsk som vitenskapelig språk ved flere anledninger, så jeg lar den diskusjonen ligge her. I stedet ønsker jeg å diskutere dette ene momentet – presentasjon vs. formidling – mer prinsipielt. For Bø er langt fra alene om å mene at det er og bør være et avgjørende skille mellom

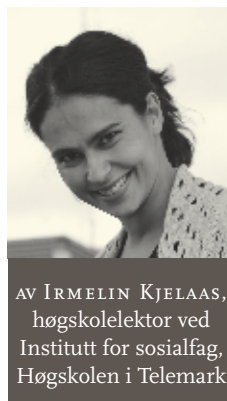
disse to, mens jeg altså mener at *alt* jeg gjør, er – og også bør være – formidling.

Formidling dreier seg ifølge Bø om blant annet artikler, avisinnlegg, blogger og debatter. I mange andre sammenhenger kombineres begrepet med «populærvitenskapelig» eller «allmenn- eller brukerretra», det vil si at formidling ofte forstås som en virksomhet med ei annen målgruppe enn de innvidde forsker-

kollegene – de vi presenterer for. Forstått slik krever formidling ei bestemt tilpasning av stoff, stil og språk for at fag og forskning skal bli tilgjengelig for et bredere publikum. Eksempelvis oppfordrer Audun Farbroten, fagsjef for forskningskommunikasjon ved BI og forfatter av bloggen «Forskningskommunikasjon», forskere som vil bli gode i slik formidling, til å «ta sjansen på å vise [sjitt *engasjement* og *lidenskap* for faget]», å *begeistre* tilhørerne og å by på *seg selv*. Videre bør de unngå å bruke stammespråk, de bør bruke «et personlig, levende

og kreativt språk», og gjerne også «et aktivt og direkte språk». De retoriske grunnprinsippene – å belære, behage og berøre – står altså sentralt i denne typen formidling, forskeren skal være litterært ambisiøs, og idealet er subjektivitet – forskersubjektet skal tre tydelig fram.

«Presentasjon av resultater» på sin side synes å vise til en nøktern redegjørelse for forskningsfunn overfor innvidde forskerkolleger. Satt opp som motsats til allmennretta formidling gir begrepet assosiasjoner til en form for framvisning av kunnskap i mest mulig «rein» form – i en form der verken den engasjerte forskeren eller et kreativt språk står i veien for innholdet. I beskrivelser av det ut-

AV IRMELIN KJELAAS,
høgskolelektor ved
Institutt for sosialfag,
Høgskolen i Telemark

«Forskninga mi blir dårligere om jeg begrenser meg til et nøkternt IMRaD-språk blotta for personlighet og finesser.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000.

Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket.

Debattinnlegg honorerer ikke.

bredte IMRaD-formatet (Innledning, Metode, Resultater og Diskusjon) for forskningsartikler understrekes det nettopp at forskeren skal bruke et «nøkternt og mest mulig entydig språk» og unngå «personlige betraktninger eller språklige finesser» (sokogskriv.no). Slik forstått synes det primært å være *belæring* forskeren skal bedrive når hun presenterer forskninga si – her er ikke det å behage og å berøre viktig, forskeren skal ikke ha litterære ambisjoner, og idealet er objektivitet – forskersubjektet skal være usynlig.

Fra mitt språkvitenskapelige og mer generelle human- og samfunnsvitenskapelige ståsted er et slikt skille mellom den tilpassa, subjektive og «litterære» formidlinga og den nøkterne og objektive presentasjonen lite relevant. Både på bakgrunn av synet på språk, forskning, fag og formidling vil jeg insistere på at jeg *alltid* formidler – og at jeg *bør* gjøre det – uavhengig av om målgruppa er forskerkolleger, barnevernspedagoger eller aftenpostlesere. En ting er at det verken er mulig eller tjenlig å late som om doktorgradsprosjektet mitt, med feltarbeid på en institusjon for enslige asylbarn, er uberørt av forskerhender, all den tid det er min involvering med forskningsdeltakerne som har frambrakt kunnskapen. En annen er at jeg *selvfølgelig* er engasjert, og syns det ville vært lite etterrettelig å late som annet. En tredje er at jeg med min tverrfaglige, profesjonsretta forskning ikke opplever målgrupper for formidling som enten det ene eller det andre – *enten* innvidde forskerkolleger jeg kan presentere for, *eller* hvermansener jeg må formidle til. I stedet opplever jeg alltid å måtte formidle, i betydninga tilpasse stoff, stil og språk – uavhengig av om det er konferanseinnlegg eller kurs jeg holder. *Viktigst* i denne sammenhengen er imidlertid at jeg er overbevist om at jeg også *bør* formidle – med eksempelvis et «kreativt og levende språk» – fordi *forskninga* mi blir dårligere om jeg begrenser meg til et nøkternt IMRaD-språk blotta for personlighet og finesser.

Jeg ser på språket og skrivinga som mitt viktigste forskningsverktøy. Jeg opplever aldri å ha ferdigformulerte analyser og fortolkning

«Å bli behaget og berørt er jo ikke bare en artigere måte å lære på, det er ofte ei forutsetning.»

ger som kan skrives «ut» – i stedet skriver jeg dem *fram*. I dette arbeidet opplever jeg at ulike stiler og sjangrer ansporer til ulike forståelser: Et nøkternt, «entydig» språk åpner for visse perspektiver, men lukker for andre – på samme måte som et mer kreativt eller konkret språk kan gjøre det. Bruker jeg primært *en* stil, går jeg dermed kanskje glipp av alternative vinklinger og låser meg fast i én måte å forstå på. Ved å bruke en konvensjonell form, som den nøkterne akademiske stilen er, er det dessuten en fare for at forståelsen blir mer konvensjonell. For å utforske noe grundig og godt – og aller helst ukonvensjonelt og kreativt – trenger jeg derfor et bredt repertoar av språklige grep og finesser.

Noen ganger opplever jeg behovet for et *annet* språk som spesielt prekært – for overhodet å begripe og beskrive det jeg ønsker å forstå. I forskninga mi med enslige asylbarn er det slik: Her opplever jeg det akademiske språket som et *erfaringsfjernet* språk, som fjerner meg, analysene mine og dermed leseren fra de enslige asylbarnas faktiske erfaringer. Eksempelvis opplever jeg bruken av begreper som «fysisk mishandling» som en distanserende måte å beskrive barnas opplevelse av slag, spark, sår og smerte på. Det er som om jeg holder erfaringene deres på en armlengdes avstand og verken forstår eller formidler hva dette dreier seg om. Sakprosaprofessor og redaktør av boka *Kunnskapens språk* Anders Johansen beskriver den samme erfaringa fra intervjuer med mennesker på dødsleiet. Han sier: «Jeg vet ikke om det er mulig å skrive sant om slike ting ved hjelp av et språk som bare nevner, men ikke rommer, noe av den smerten og forferdelsen som disse forholdene faktisk består av» (s. 20). Han mener at det å ta i bruk et mer erfaringsnært språk kan være en forskningsmessig nødvendighet i slike tilfeller, for at vi «bedre skal kunne gripe noen

sider ved en virkelig verden, og for så vidt bli mest mulig nyttige» (s. 21).

Forskjeller mellom fag og felt er naturligvis viktige her: Det *er* forskjell på å utforske erfaringene til enslige asylbarn og å utforske en kjemisk prosess, og ulike materialer, metoder og mål stiller ulike krav til form. Den svenske historieprofessoren Janken Myrdal er opptatt av dette og skisserer i artikkelen *Naturvitenskap och humanvitenskap – enade och delade* et idealtypisk skille mellom språkets rolle i naturvitenskap og humanvitenskap. Han beskriver det han kaller en laborativ naturvitenskap som én idealtipe, og hevder denne er kjennetegna av en mer «formelartad» språkbruk, hvor språket riktignok kan være viktig, men hvor forskeren sjelden har «litterära ambitioner». Videre er formatene for skriftlig formidling gjerne strikt, artiklene er kortfatta og «matematiken spelar en central roll» (s. 24). I den idealtypiske humanvitenskapen på sin side er formidlinga ofte reint språklig – her fins ingen matematikk, og språket er «ett verktyg där mycket av tänkandet sker samtidigt som formulerandet». Videre er formatene for skriftlig formidling friere, og det er viktig at forskeren behersker «språkets fulla rikedom av nyanser» fordi dette kreves «när man arbetar med människor och människoskapat material» (s. 25).

I og for seg uavhengig av forskningsprosessen og faglige forskjeller er selvfølgelig formen vi formidler i viktig for å nå ut og komme i dialog – også med andre forskere. Det er ingenting som tilsier at ikke sjøl den mest innvidde og stammespråkkyndige forskerkollegaen har nytte og glede av et levende og litterært språk, eller av en engasjert og begeistra formidler: Å bli behaget og berørt er jo ikke bare en artigere måte å lære på, det er ofte ei forutsetning.

Å ta vare på kvinnehistorien

Historien om kvinners stilling i samfunnet bør dokumenteres godt, men et eget kvinnearkiv er ikke veien å gå, mener byarkivar Arne Skivenes.

KVINNEARKIV: Jeg leste innslagene i Forskerforum nr. 8 og 9 om kvinnehistorisk dokumentasjon med stor interesse. Og også en viss nostalgi, siden jeg var involvert i de omtalte prosjektene ved Universitetsbiblioteket i Bergen i 1970-årene. Jeg arbeidet i prosjektet Dokumentasjon om kvinnens stilling, et engasjement i noen måneder i 1974–75 (før Inger Johnsen tiltrådte den nyopprettede stillingen fast), som blant annet resulterte i en del kort til den nevnte kortkatalogen, samt to bibliografier om kvinne-relevante tidsskriftartikler. Jeg var Norges representant ved nordisk møte om kvinnehistoriske dokumentasjonsspørsmål i København i januar 1975, ledet av den nevnte Nynne Koch. Jeg fikk endatil et navneskilt der min tilknytning til emnet 'feminologi' ble bekreftet og som sikret min adkomst til Det Kongelige Bibliotek.

Det er godt at det igjen tas initiativer for å sikre større dokumentasjon omkring kvinners stilling og innsats i samfunnet. Artiklene i Forskerforum beklager at arbeidet ikke har ført til et kvinnearkiv i Norge, og det argumenteres for at dette er et mål det må arbeides mot.

Jeg mener at det finnes bedre måter å fremme denne saken på. Et eget kvinnearkiv, nært knyttet til en forskningsinstitusjon, er ikke veien å gå.

Å bruke forekomsten av en egen arkivinstitusjon som mål på forskningsmulighetene for et emneområde eller respekten for en gruppe er etter mitt syn lite fruktbart. Nær sagt uansett hvilken gruppe eller hvilket tema. Tiden er løpt fra denne modellen. Det er flere grunner til dette.

I det norske arkivlandskapet er ansvaret for privatarkiver (arkiver etter ikke-offentlige instanser) i ferd med å bli bredt anerkjent som arbeidsområde. De offentlige

AV ARNE SKIVENES,
byarkivar i Bergen

arkivinstitusjonene for stat, fylkeskommuner og kommuner er nå så godt utbygd at det er lite rom for fler aktører. Stortingsmeldingen for arkiv fastslår at ansvaret for privatarkivene er en nasjonal oppgave og har gitt Riksarkivet koordinatorrollen. Det arbeides godt med dette nå. Men i de tiårene som er gått siden 70-årene er allerede mye blitt utrettet, ikke minst takket være det kommunale arkivmiljøet som er vokst frem. I dag har den kommunale arkivsektoren flere årsverk enn den statlige, og det er sikret og tilgjengeliggjort store mengder privatarkiver både i kommunale arkiver og i statsarkivene. En betydelig del av dette er kvinneverrelaterte arkiver.

Å drive arkivbevaring i tett tilknytning til forskningsmiljøer har både fordeler og ulemper. En kan trekke på dyktige folk, stor entusiasme og høy kompetanse. Iallfall en stund. Men det er også en fare for at behovene til den aktuelle forskningen får dominere hvordan arkiver blir ordnet og registrert. Tiden da tema var det styrende prinsipp ved arkivordning tok slutt ved overgangen til 1900-tallet. Da slo proveniensprinsippet igjennom som toneangivende for hvordan en betrakter arkiv: Arkivet skal struktureres og registreres slik det er vokst frem, utfra sine egne relasjoner og betingelser. Arkiver som først er blitt ordnet av studenter eller forskere som har strukturert dem etter sine egne behov, har vært krevende å tilbakeføre til en tilstand som gjør dem like anvendelige for andre formål.

Arkivvirksomhet er en oppgave som krever kontinuitet og lang-

siktige forpliktelser. Å ha arkiv som hovedoppgave er en fordel. En seriøs arkivinstitusjon kan ikke plutselig finne ut at deler av samlingen ikke er interessant lenger og så kutte båndene til den. Ja, det er Universitetet i Oslo og behandlingen av arkivet rundt Norsk Ordbok jeg har i tankene.

Arkivportalen.no er en nasjonal tjeneste der alle landets arkiver, bibliotek og museer kan legge oversikter og kataloger over sine beholdninger. Mange har gjort det, og det er anseelige mengder informasjon om norsk arkivtilfang som ligger der. Men det gjenstår en god del når det gjelder konsekvens i registreringene og utnyttelse av de muligheter som finnes. Om en søker etter arkiver med 'kvinne' i navnet, får en i skrivende stund 1027 treff, på organisasjoner, offentlige kontorer, stiftelser, legater og så videre. I virkeligheten er det langt fler i basen. De fleste arkivinstitusjonene har ført opp såkalte avledede organisasjoner under hovedorganisasjonen: Et partilags kvinnegruppe vil i de fleste tilfeller ikke opptre som selvstendig arkivskaper i Arkivportalen, heller ikke Handelsforeningens Dameforening. Noen arkivinstitusjoner (blant dem Bergen Byarkiv) følger en annen praksis og registrerer alle arkivskapere som har eget styre, møtebok og regnskap som egne selvstendige arkiver. Det gjør at blant annet kvinneforeningene blir mye lettere å finne.

Hva skal kunne tas inn i en kvinnehistorisk arkivinstitusjon? Noen av institusjonene det refereres til, har kun arkiver fra den aktive kvinnepolitiske bevegelsen og dens pionerer. Andre har et bredere siktemål. Dokumentasjonstjenesten ved UB Bergen i 70-årene var klar på at vi skulle ha en bred representasjon, alt som kunne være forskningsmessig relevant for problemstillinger rundt kvinnens stilling i samfunnet. En slik målsetting ville være umulig å gjennomføre for et frittstående kvinnehistorisk arkiv. Store deler av dokumentasjonstilfanget vil være statlig eller kommunalt materiale som ikke kan overføres til

andre, andre deler vil være arkiv etter tilknyttede foreninger som vanskelig lar seg løsrive fra «moderarkivet». *En bred kvinnekundokumentasjon forutsetter profesjonelle arkivinstitusjoner med bredt arbeidsfelt!*

Dette brede perspektivet har vi ved Bergen Byarkiv fulgt i vårt arbeid på dette feltet, og det preger hva vi har tatt imot og tilgjengeliggjort.

I tillegg til arkiver etter første generasjons kvinneforeninger (Kvinnesaksforening, Kvinneråd, Kvinnelige diskusjonsklubb) og andre generasjon (Kvinnefronten, Brød og Roser, Nyfeministene Gruppe 65, og flere 8. marskomiteer) har vi en lang rekke husmorlag, kvinneforeninger tilknyttet politiske partier, næringsorganisasjoner og fagforeninger, der er kommunale kontorer og utvalg, legater, kvinnearbeidsplasser og enkeltpersoner. I alt 172 registrerte arkiver. Disse ligger i dag ikke registrert i Arkivportalen, men er tilgjengelige hos Bergen Byarkiv. Sjekk www.oppslagsverket.no.

Det er altså ikke slik at det er stillstand i dokumentasjonsarbeidet rundt kvinnehistorie i Norge. Det arbeides godt i en rekke arkivinstitusjoner landet rundt med dette. Dette fortjener støtte.

Jeg håper arbeidet med å bedre kvinneverrelatert dokumentasjon ikke tar form av planer for en ny institusjon. Jeg håper på:

- bedre samarbeid mellom kvinnekundokumentasjonsmiljøene og arkivinstitusjonene
- fremstøt mot Kulturdepartementet om midler til pågående arbeid
- bedre synlighet av materialet og mulighetene
- flere aksjoner for å få inn relevante arkiver
- flere henvendelser fra forskere om bruk av materialet

Og arkivmiljøene bør drøfte hvordan gjengs registrerings- og klassifiseringspraksis skal endres for at kvinneverrelatert materiale skal bli lettere å finne, og strukturene i hierarkiene skal bli mer gjennom-siktige. Her trenger vi innspill fra forskningsmiljøet.

«Å drive arkivbevaring i tett tilknytning til forskningsmiljøer har både fordeler og ulemper.»

«Kanskje en og annen oppdragsrapport *ikke* bør avsluttes med å peke på behovet for mer forskning?»

Behov for mer forskning?

Burde vi av og til være mer opptatt av at den kunnskapen vi frambringer, blir brukt, enn av å etterlyse enda mer forskning?

Jeg er oppdragsforsker. I motsetning til universitetsforskere står jeg ikke fritt til å forske på hva som helst som interesserer meg. Satt på spissen er jeg der pengene til enhver tid er. I løpet av de siste årene har jeg derfor forsket på mange ulike tema, fra festivaler til kommunesammenslåing, fra gårdsturisme til risikokommunikasjon på matområdet. Det er mye mellom disse ytterpunktene. Vi må tilpasse oss de finansieringsmuligheter som finnes, enten det er program i Forskningsrådet eller anbud på konkrete utredninger.

Ingen jobb er uten frustrasjoner. Jakten på prosjekter og penger er noe av det som skaper mest frustrasjon i en oppdragsforskers liv. En side av dette er at akkvisisjonsarbeidet tar for mye tid og fortrenger tid en helst skulle ha brukt på å forske. Det er uten tvil den største frustrasjonen. En annen side er at man ofte opplever at de prosjekter man som forsker mener skulle ha vært finansiert, ikke blir det, mens man kanskje

får prosjekter som man selv finner mindre interessante.

Å identifisere forskningsbehov ligger i forskningens natur. Vi forstår ganske mye av hva vi mangler kunnskap om, og derfor er det ofte frustrerende når man ikke møter gehør i form av finansiering. Det betyr også at man som forsker har ansvar for å si fra når det er andre ting enn mer penger til forskning som trengs for å løse et problem. Kanskje en og annen oppdragsrapport *ikke* bør avsluttes med å peke på behovet for mer forskning?

La meg ta et ferskt eksempel. De siste årene har jeg sammen med forskere fra Norsk senter for bygdeforskning, Arbeidsmedisinsk avdeling på St. Olavs i Trondheim og IRIS arbeidet med et prosjekt om ulykker i landbruket. Mens drøyt to prosent av arbeidsstyrken jobber i landbruket, står næringen for om lag hvert femte yrkesrelaterte dødsfall. Prosjektet hadde følgende hovedformål: *å framskaffe ny kunnskap om sikkerhetskultur, arbeidshelse og ulykker som skal bidra til å redusere antall ulykker i norsk landbruk.* Intet mindre – vi skulle

AV ODDVEIG STORSTAD,
sosiolog og forsker ved
Norsk institutt for
bioøkonomi (Nibio)

bidra til færre dødsfall og skader i landbruket.

I prosjektet jobbet vi tett opp mot brukerne, og resultatene fra prosjektet ble presentert på en formidlingskonferanse i midten av oktober. Målet var å få fram så tydelig som mulig hva vi mente var virkningsfulle tiltak for å få ned an-

tall ulykker i landbruket. Vi hadde framskaffet kunnskapen, og på direkte spørsmål om hva som nå burde gjøres, svarte jeg at man nå måtte sette tiltakene ut i livet. Svaret var altså ikke enda mer forskning.

Det betyr ikke at jeg mener at tematikken er ferdigforsket, eller at det ikke er behov for å ta vare på den kompetansen som er opparbeidet gjennom prosjektet, men snarere at den kunnskapen som dette prosjektet har generert, ikke må havne i en skuff i vår iver etter nye penger og nye prosjekter.

Vi oppdragsforskere har vår berettigelse i koblingen til ulike brukergrupper. Men vi er forskere, ikke selgere. Vi skal betale både softisen og strøet med egne penger. Når vi møter brukere som bestiller forskning hvor kunnskapen allerede finnes, er det vårt ansvar å fortelle dette. Det hadde selvsagt vært mye enklere å balansere hensynet til inntjening med brukernes interesser om vi hadde hatt mer innflytelse på finansieringen og ikke hadde måttet bruke uforholdsmessig mye av tiden vår på å springe etter penger.

«Vi skulle bidra til færre dødsfall og skader i landbruket.»

Gjesteskribentene skriver
sant og subjektivt om forskning.
De faste gjestene er John Peter Collett, Hanne
Sigrun Byhring, **Oddveig Storstad**
og Lorenz Khazaleh.

Grekere og arabere

Gjert Vestrheim tar helt feil når han hevder at araberne var uten betydning for bevaringen av arven fra antikken, skriver Amund Bjørnsnøs.

HISTORIE: I et interessant leserinnlegg i Forskerforum 9/2015 skriver Gjert Vestrheim at «araberne», som han sier, ikke på noen som helst måte bidro til å «bevare» gresk sivilisasjon for den europeiske senmiddelalderen og renessansen. Denne debatten er velkjent og ikke særlig oppløftende. Høyrøstede kultursjåvinister, og enkelte klassiskfilologer, er indignerte over at den første renessansen for den klassiske greske litteraturen fant sted i Bagdad, under muslimsk styre, på arabisk – over tre hundre år før noe tilsvarende fant sted i Europa. Det burde for lengst være allmennkunnskap at nesten hele den greske litteraturen som var tilgjengelig i senantikken, ble oversatt, kommentert og videreført på arabisk. Dette er nå meget godt dokumentert. Omfanget av oversettelser i den viktigste perioden, 700- til 900-tallet, er vanskelig å anslå presist, så la oss bare si meget forsiktig at det dreier seg om mange hundre titler – i tilfellet Galen over hundre titler av én forfatter. De fleste av disse verkene hadde aldri før blitt oversatt til noe språk – med noen få interessante unntak, særlig syrisk arameisk. Oversettelsene hadde stor betydning for utviklingen av klassisk arabisk som kulturspråk, og dermed for hele den arabiske litteraturen, inkludert islamsk teologi.

Hva som ble oversatt, og hva som ikke ble oversatt, er et interessant spørsmål som forskningen så langt ikke har kunnet besvare fyllestgjørende. Men vi vet at det er en sammenheng mellom de arabiske oversettelsene og mellom det som var tilgjengelig i senantikken, og vi vet at det var en aktiv interesse i Bagdad for greske håndskrifter av alle slag. Svært mye var umiddelbart tilgjengelig, ettersom

AV AMUND BJØRNSNØS, doktorgradskandidat i klassisk arabisk, Universitetet i Oslo
amund.bjornsnos@ikos.uio.no

de viktigste greske hellenistiske og senantikke lærdomssentrene nå befant seg under kalifatets kontroll. Vestrheim har rett i at hverken Sofokles, Herodot eller Thukydide ble oversatt til arabisk. Hvis vi vil forsøke å forklare dette, bør vi begynne med å undersøke resepsjonen av klassisk gresk poesi og historiografi i hellenismen og i senantikken, for ikke å nevne gjenopplivingen av den antikke litteraturen i tiden mellom den bysantinske renessansen på 800-tallet og den italienske renessansen på 1300-tallet. Handler det om tilgjengelighet, etterspørsel eller kulturforskjeller, eller om kristne og muslimske monoteistiske motforestillinger mot polyteismen i poesien, eller om andre forhold, eller en kombinasjon av flere forhold? Jeg ser på dette spørsmålet som et utgangspunkt for spennende forskningsprosjekter, mens Vestrheim avfeier det med å si at «arabiske lærde ikke ville lære seg gresk eller latin». Jeg minner om at Thukydide, for eksempel, ikke ble lest i Europa før på slutten av 1300-tallet, og først ble godt kjent gjennom en latinsk oversettelse fra 1452. Og jeg lurer på om problemet rett og slett er at Vestrheim ikke vil lære seg arabisk.

Men Gjert Vestrheim er allikevel mest indignert over at noen kan få seg til å si at den arabiske middelalderkulturen «bevarte arven etter hellenismen». For Vestrheim er denne arven Sofokles og gresk mytologi, mens «araberne» kun interesserte seg for vitenskap, matematikk, filosofi og Bibelen og

andre kristne tekster. Med andre ord: Arabiske filosofer, matematikere og leger – kristne, muslimer, jøder og noen få «hedninger» – oversatte, kommenterte og studerte Hippokrates, Galen, Aristoteles, Theofrast, Euklid, Ptolemaios, Apollonios fra Perga og Diofantos, mens i Europa var «kulturen for offentlig tale som vi kjenner fra Cicero og Demosthenes ... et viktig kulturinnhold». Den greske arven er mangfoldig, men kanskje ulikt fordelt?

I siste avsnitt av innlegget oppdager vi hva Vestrheim mener med å «bevare arven». Han synes å oppfatte det slik at det standpunkt han kjemper mot, er det som hevder at alle greske håndskrifter gikk tapt etter at de ble oversatt til arabisk, og at det dermed kun er oversettelser fra arabisk til latin som har «bevart arven» for Europa. Vestrheims motargument er at kun «noen få greske tekster er bare kjent gjennom arabiske oversettelser ... men for bevaringen av greske originaltekster er araberne uten betydning». Hvis dette er motstanderens standpunkt, er jeg på Vestrheims side. Dog med to viktige forbehold:

1. Antallet greske tekster som kun er bevart på arabisk, er ikke ubetydelig. Det gjelder tekster av Theofrast, Euklid, Heron, Galen, Porfyrios og Proklos, og en rekke andre.
2. Det store flertallet av de arabiske oversettelsene er basert på en gren av den greske håndskriftoverleveringen som ellers er gått tapt. Arabiske oversettel-

ser er som en hovedregel mange hundre år eldre enn de eldste bevarte greske håndskriftene. Dette innebærer at arabisk er uunnværlig for etablering av kritiske utgaver av greske tekster.

Men jeg vil også minne Vestrheim om at «arven etter hellenismen» ikke var et tekstkorpus som skulle «bevares» for ettertiden av rent antikvariske interesser, hverken i Bagdad eller i Padua og Firenze. Det var levende tekster som hadde stor betydning for utviklingen av høykulturen i den islamske verden og i Europa. Den arabiske og islamske rolle i overleveringen av arven fra antikken er at den første renessansen i Bagdad og den levende interesse som arabiske lærde viste for den vitenskapelige, matematiske og filosofiske delen av den greske arven, hadde stor betydning for den første renessansen i Europa, den såkalte *ellevehundretalls-ressansen*, som i all hovedsak var vitenskapelig, matematisk og filosofisk.

I likhet med Vestrheim er jeg glad for at det ikke kun var «araberne» som bidro til å bringe den store litteraturen fra den greske og romerske antikken inn i vår moderne humanistiske kultur. Denne kulturen ville ha vært mye fattigere uten Homer og Platon. Men i motsetning til ham anser jeg den arabiske antikkresepsjonen som meget relevant for klassisk gresk filologi og helt avgjørende for antikkresepsjonen i Europa. Til sist vil jeg foreslå at tradisjonen etter Hippokrates, Galen, Aristoteles, Euklid, Ptolemaios og Diofantos synes å ha spilt en mye viktigere rolle i vår felles åndshistorie enn Homers vakre vers og den greske mytologiens magiske fortellinger.

«Det burde for lengst være allmennkunnskap at nesten hele den greske litteraturen som var tilgjengelig i senantikken, ble oversatt, kommentert og videreført på arabisk.»

Svar til Bjørsnøs

De greske tekstene fra antikken ble bevart av grekerne selv, skriver Gjert Vestrheim.

HISTORIE: Så vidt jeg kan se, be- nekteer ikke Amund Bjørsnøs noe sted mine påstander, nemlig at de greske tekstene fra antikken ble bevart av grekerne selv, at den antikke skjønnlitteraturen ikke ble oversatt til arabisk i middelalderen, og at den heller ikke ble lest av araberne i original. Han gir heller ingen eksempler på det motsatte. Et tilsvaret skulle slik sett ikke være nødvendig, men jeg vil likevel be om plass til noen kommentarer til alt det andre han skriver.

Bjørsnøs åpner med å fastslå at «nesten hele den greske litteraturen som var tilgjengelig i senantikken, ble oversatt, kommentert og videreført på arabisk». Han må da øyensynlig mene at skjønnlitteraturen ikke var tilgjengelig. Dette er merkelig, for blant grekerne var disse tekstene tilgjengelige hele tiden, det var derfor de kunne skrives av i nye kopier og bevares for ettertiden. Og siden araberne, som han selv skriver, erobret flere viktige greske kultursentre, burde det ikke være vanskelig å få tak i et eksemplar av for eksempel Homer eller Euripides. Hvis det virkelig gjaldt, kunne de nok også ha fått kjøpt noen eksemplarer fra bysantinsk territorium. Her var det en omfattende manuskriptproduksjon på 800-tallet, samtidig som den arabiske oversettelsesvirksomheten skjøt fart.

Hvorfor araberne ikke gjorde dette, samtidig som grekerne fortsatte å lese disse til dels svært så hedenske tekstene, er som Bjørsnøs selv påpeker et interessant spørsmål. Til dette temaet hører også spørsmålet om hvorfor muslimske arabere ikke ville lære seg gresk og latin (oversettelsene ble vanligvis utført av kristne, jøder og konvertitter). Når jeg viser til denne manglende interessen for gresk og latin, er det ikke for å avfeie spennende spørsmål, slik Bjørsnøs hevder. Tvert imot er dette en observasjon som reiser spennende spørsmål om kulturelle forskjeller, og så vidt jeg kan se, bestrider Bjørsnøs heller ikke rik-

AV GJERT VESTRHEIM, førsteamanuensis i gresk, Universitetet i Bergen

tigheten av denne observasjonen.

I innledningen hevder Bjørsnøs at «den første renessansen for den klassiske greske litteraturen fant sted i Bagdad, under muslimsk styre, på arabisk – over tre hundre år før noe tilsvarende fant sted i Europa». I fortsettelsen nevner han likevel «den bysantinske renessansen på 800-tallet», som altså fant sted i Europa samtidig med «Bagdad-ressanssen». Selvmotsigelsen er åpenbar. Man bør også være oppmerksom på følgende: Den bysantinske renessansen var, som den senere og mer berømte italienske renessansen, antikvarisk orientert. Man ville ta antikken til forbilde, og derfor måtte man studere den. Det er denne antikvariske interessen vi ikke finner hos araberne, hverken på 800-tallet eller senere, og derfor gir renessansebegrepet lite

mening her.

Bjørsnøs ser heller ikke ut til å forstå at denne interessen fantes blant europeerne, når han vil «minne Vestrheim om at 'arven etter hellenismen' ikke var et tekst-korpus som skulle 'bevares' for ettertiden av rent antikvariske interesser, hverken i Bagdad eller i Padua og Firenze». Jo, i Padua og Firenze, og i Konstantinopel, var denne arven også nettopp dette. Det vitenskapelige kunnskapsstoffet finner vi både blant arabere og europeere, men den litterære kulturen fra antikken blir bare videreført blant europeerne, og til denne litterære kulturen hørte også bevaringen av et tekstkorpus: Det var viktig å bevare den korrekte ordlyden i for eksempel Homers og Vergils dikt. Tekstenes form og nøyaktige ordlyd ble ansett for å ha en verdi i seg

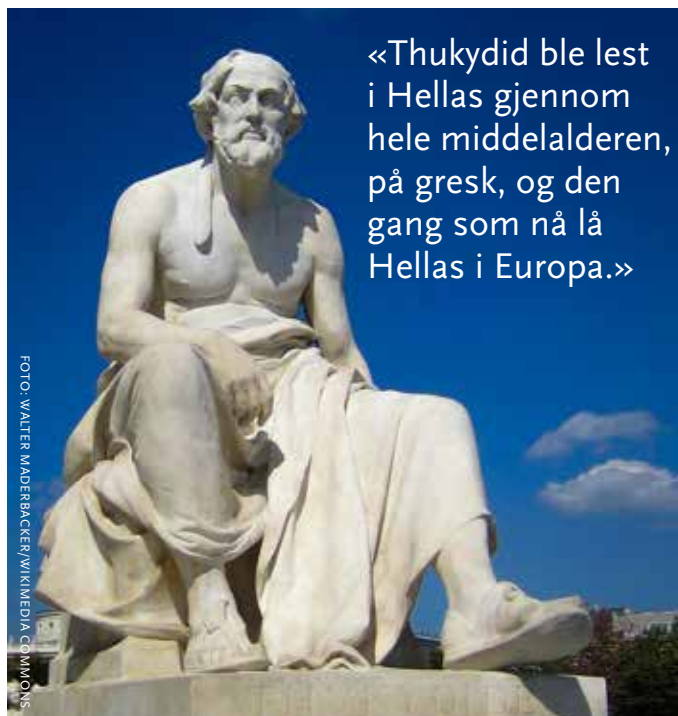
selv, slik den også blir i dag blant litterært interesserte mennesker.

Bjørsnøs vil også påminne meg om at «Thukydidd, for eksempel, ikke ble lest i Europa før på slutten av 1300-tallet, og først ble godt kjent gjennom en latinsk oversettelse fra 1452». Her mener han formodentlig Vest-Europa. Thukydidd ble lest i Hellas gjennom hele middelalderen, på gresk, og den gang som nå lå Hellas i Europa.

«Arabisk er uunnværlig for etablering av kritiske utgaver av greske tekster», skriver Bjørsnøs. Her gjør han et unntak til regelen. I noen tilfeller kan gamle oversettelser, til syrisk, armensk eller arabisk, ha verdi for å rekonstruere usikre steder i den greske originalteksten eller for å velge mellom varianter i ulike manuskripter. I andre tilfeller (for eksempel Bibelen) er den arabiske versjonen så sen at den er uten verdi som tekstvitne. I de fleste tilfeller finnes teksten uansett ikke i noen middelaldersk arabisk versjon, og det gjelder særlig de tekstene som i dag er mest lest. De aller fleste utgivere av greske tekster har derfor ingen bruk for arabisk.

Bjørsnøs påstår også at «arabiske oversettelser er som en hovedregel mange hundre år eldre enn de eldste bevarte greske håndskriftene». Dette har jeg ikke hatt anledning til å sjekke i detalj, men det er i hvert fall ikke tilfelle for Aristoteles' vedkommende. De arabiske oversettelsene fra gresk begynner først etter 750 og stammer i hovedsak fra 800- og 900-tallet. Våre eldste greske håndskrifter av Aristoteles er fra samme tid, og dette er normalsituasjonen både i gresk og latinsk tekstoverlevering: De eldste komplette manuskriptene er vanligvis fra denne tiden.

Jeg skrev et kort innlegg for å rette opp en utbredt misforståelse. Bjørsnøs har mye han vil si, ikke minst om meg og mine motiver, men han har ingen substansielle innvendinger. Fra min side er diskusjonen herved avsluttet.

«Thukydidd ble lest i Hellas gjennom hele middelalderen, på gresk, og den gang som nå lå Hellas i Europa.»

FOTO: WALTER MADERBACKER/WIKIMEDIA COMMONS

Museer og pensjon

Museer og andre som vurderer å endre pensjonsordning, bør utsette avgjørelsen til ny offentlig tjenestepensjon er på plass, skriver Unios Erik Orskaug.

ØKONOMI: Forskerforum skriver i nr. 9/2015 om museene som sliter med økonomien. Representanter for Østfoldmuseene og Oslo Museum trekker særlig fram pensjonsutgiftene. Begge har offentlig tjenestepensjon i KLP. Det er ikke sikkert de har noe å «tjene» på å bytte pensjonsordning. Uansett bør de vente og se hvilke endringer som skjer med offentlig tjenestepensjon. Det bør også andre som er i tilsvarende situasjon.

Det er flere grunner til at ytelsespensjonene i privat og offentlig sektor har blitt «dyre». Kombinasjonen av høy reallønnsvekst over mange år og fallende rentenivå har begge trukket i retning av økte pensjonsutgifter. Sammen med den såkalte oppreserveringen for økt levealder er dette hovedforklaringen på de økte utgiftene. At økt levealder ikke suksessivt er tatt inn i premiene tidligere, må finansnæringen og finansmyndighetene ta ansvaret for.

Reallønnsvekst og fallende rente

Etter finanskrisa har reallønnsveksten gått ned. Lønnsveksten bidrar sånn sett ikke lenger til noen ekstraordinær økning i pensjonsutgiftene. Renta er derimot fortsatt rekordlav og bidrar til lav avkastning av pensjonsmidlene. Dette gir fortsatt historisk høye reguleringspremier i pensjonsordninger med garanterte ytelser. Først når renta «normaliseres» på et høyere nivå, vil denne delen av pensjonsutgiftene komme ned på et «normalt» nivå.

Utfordringene som er knyttet til økende levealder, vil gjelde alle pensjonsordninger som er livsvarige, så som folketrygden, privat AFP, de fleste ytelsespensjoner – herunder offentlig tjenestepensjon og en god hybridordning.

«Innskuddspensjon er særlig dårlig for kvinner.»

AV ERIK ORSKAUG,
sjeføkonom i Unio

Like dyrt

Mange arbeidsgivere som om-danner pensjonsordningen, vil oppleve at den samlede pensjonsregningen i lang tid blir minst like høy. Det skal betales for dem som er igjen i den gamle ordningen (hvis denne lukkes). For dem som går over på ny ordning, skal det både betales reguleringspremie på de oppsatte rettighetene og premie for ny opptjening i ny ordning. Actecan (Rapport 2015-2) har regnet på de økonomiske konsekvensene av en overgang fra dagens offentlige tjenestepensjon til en maksimal hybrid og funnet at det «ikke er gitt om premien blir høyere eller lavere enn den er i dagens premieutjevningsskema».

Pynter brura

Den «sikreste» metoden for arbeidsgivere som vil redusere pensjonsutgiftene, er å gå over til innskuddspensjon med lave sparesatser. Sett fra arbeidstakers ståsted er dette ikke ønskelig. Pensjonen blir garantert dårligere. I Unios notatserie nr. 6/2014 sammenlikner jeg offentlig tjenestepensjon med blant annet innskuddspensjon og hybridpensjon. Selv de mest generøse sparesatser gir lavere kompensasjon enn i offentlig tjenestepensjon, bortsett fra i tilfellene der personen står i arbeid til lenger enn 67 år. En viktig forutsetning for den type beregninger er hvilken avkastning som legges til grunn. De fleste pensjonsrådgivere som skal «hjelp» arbeidsgiver til å ta stilling til eventuelle omdanninger av pensjonsordningen, er altfor op-

timistiske med tanke på framtidig avkastning. De pynter brura. Jeg ville ikke godta høyere avkastningsforutsetninger enn ett prosentpoeng mer enn lønnsveksten.

Innskuddspensjon rammer kvinner

Innskuddspensjonens største svakhet er at den opphører ved 77 år. Mange kvinner vil da måtte klare seg med bare folketrygden i 10 år – 3,5 år lenger enn menn. Etter hvert

Faksimile fra Forskerforum nr. 9/2015.

vet vi at levealdersjusteringen vil redusere pensjonen betydelig for dem som ikke står lenger i arbeid, for dem vil folketrygden alene, eller folketrygd og privat AFP, kunne gi en svært lav pensjon etter 77 år. Innskuddspensjon er således særlig dårlig for kvinner. I en hybrid er hovedregelen at pensjonen skal være livsvarig, og høyere premie for kvinner skal sikre lik pensjon for kvinner og menn livet ut på samme måte som i en offentlig tjenestepensjon.

Balanseføring

Garanterte pensjonsprodukter som ytelsespensjon eller hybrid krever balanseføring, det vil si at framtidige pensjonsforpliktelser skal vises i regnskapets balanse med mulighet for krav om økt egenka-

pital. Før kunne flere museer «slippe unna» balanseføringen fordi de etter regnskapsloven ble karakterisert som små virksomheter (blant annet med færre enn 50 ansatte). Etter at mange museer har slått seg sammen, har flere kommet inn under de ordinære reglene. Det er ikke tvil om at praktiseringen av regnskapsreglene er en utfordring for mange, og at disse reglene presser virksomheter til å gjøre endringer som til syvende og sist rammer de ansatte. En hybrid vil ikke komme utenom dette problemet, men «størrelsen» på balanseføringen vil bli betydelig redusert når ordningen er fullt innført.

Ny offentlig tjenestepensjon

Gode pensjoner koster. En offentlig tjenestepensjon med alderspensjon, særaldersgrenser, AFP, uførepensjon og etterlattepensjon i KLPs kommunefellesskap koster i 2015 arbeidsgiver under elleve prosent av pensjonsgrunnlaget. I tillegg kommer arbeidstakers to prosent av lønn og arbeidsgivers reguleringspremie, som utmåles i forhold til premiereserven. I 2016 ventes årspremien å gå marginalt ned.

Arbeids- og sosialdepartementet utreder nå offentlig tjenestepensjon. Mye tyder på at departementet vil foreslå en påslagsmodell. Da offentlige tjenestepensjoner har blitt fullt levealdersjustert og indekset siden 2011, vil ikke et nytt produkt «bli billigere», men det vil få egenskaper som gjør det mer forutsigbart for arbeidsgiver, og balanseføringen kan bli noe lavere. Ny offentlig tjenestepensjon skal forhandles. Det er ikke tatt stilling til om dette skjer i 2016 eller senere. De som vurderer å endre pensjonsordning, bør etter mitt syn utsette denne avgjørelsen til etter at ny offentlig tjenestepensjon er på plass. Det vil være uheldig å nå gå over til innskudd eller hybrid for kort tid senere å finne ut at den nye offentlige tjenestepensjonen er et godt alternativ.

Akademikeres frihet er truet

Presset på akademisk frihet øker. Ifølge innleggsskriverne har norske utdanningsinstitusjoner en mulighet til å gjøre noe med det.

AKADEMISK FRIHET: Hva hadde du gjort om mora di ble avhørt, trakassert og truet hver gang du åpnet kjeften? Det var situasjonen for Radwan Ziadeh. På grunn av at han som syrisk intellektuell utfordret myndighetenes tvilsomme syn på menneskerettigheter i forbindelse med opprøret i 2011, ble hverdagen etter hvert så alvorlig at han måtte flykte. Som en av over 2000 akademikere som har fått hjelp av Scholars at Risk (SAR) siden nettverket ble etablert i 1999, derav en rekke av dem i Norge, lever nå Ziadeh en trygg tilværelse som forsker ved Institute for Social Policy and Understanding (ISPU) i Washington DC, USA.

Dessverre viser den syriske flyktningkrisen at ikke alle er like heldige som Ziadeh, til tross for at Scholars at Risk er aktive ved mer enn 340 universiteter og høyskoler i 36 land. Rapporten *Free to Think* fra 2015 viser at antall akademikere som blir plaget, først og fremst av politiske grunner, øker kraftig. Så mange som 333 angrep på akademisk frihet i 65 land mellom januar 2011 og mai 2015 er blitt avdekket. Samtidig brutaliseres midlene for å bringe systemkritikere til taushet. Den anerkjente arkeologen Khaled Al-Asaad ble i 2015 myrdet av terrorgruppen IS da han forsvarte de uvurderlige Palmyra-ruinene. Andre blir fengslet, får det hemmelige politiet på døra, eller rett og slett forsvinner. Familier og barn må leve med usikkerhet og i frykt fordi myndighetene, eller andre mektige samfunnsaktører, mener pappa eller mamma bruker sin kunnskap på feil måte.

Universiteter og høyskoler har i den store sammenhengen liten

AV RAGNHILD ØIEN GULDVOG,
Scholars at Risk Norway
OG HANS ERIK NÆSS, Westerdals Oslo ACT

påvirkningskraft på denne utviklingen, selv om SAR-nettverket øver press gjennom politiske kanaler og tilbyr rettshjelp i tillegg til å støtte forskerflyktninger økonomisk. Tilsluttede partnere kan også støtte andre institusjoner uten å ta hele ansvaret selv. Et eksempel er #AmsterdamBound, den aktuelle SAR-kampanjen for å hjelpe en irakisk arkeolog som lever i skjul, også han på grunn av trusler fra IS. Han er tilbudt en stilling ved University of Amsterdam, men mangler midler til å ta med seg familien til Nederland.

I fraværet av politiske muskler har vi noe annet som er svært viktig i dagens informasjonssamfunn: evnen til å lytte. På konferansen «International Partnership in Academia – an Ethical Challenge?» på Universitetet i Oslo 12.–13. november 2015 fortalte noen av akademikere som er i Norge i regi av den norske SAR-avdelingen, sine historier. UiOs rektor Ole Petter Ottersen og Tora Aasland, leder av den norske UNESCO-kommisjonen, var blant dem som ivret for å bruke denne lytteevnen til å videreformidle budskapene deres og diskutere fremtidige løsninger.

Vi vektlegger dette fordi slike rom for samtale berører essensen av hva akademisk frihet er. I boken *Who's Afraid of Academic Freedom?* fra 2014, redigert av Akeel Bilgrami og Jonathan R. Cole, understrekes det at det ikke nødvendigvis handler om å erstatte myndighetenes sannhet med en annen. På lik linje

med andre friheter kan også akademisk frihet misbrukes, både i forelesningssalen så vel som i det offentlige rom. Snarere er denne friheten nødvendig for akademikere slik at de kan oppsøke andre friheter. Det dreier seg ikke bare om å kunne si sin mening, men å argumentere for dem med bruk av vitenskapelige og intellektuelle metoder, uten å være bundet av sine finansielle støttespillere eller institusjonelle tilhørigheter. Hvis dette trykkes på forskerne får øke i fred, slik Ottersen understreket på konferansen, kan dette føre til selvensur – noe som er langt vanskeligere å oppdage enn rene trusler.

Høyere utdannelse sinstitusjoner skal i prinsippet være garantister for dette. I den norske universitets- og høyskoleloven fra 2007 pålegges institusjonene å fremme og verne akademisk frihet. Men heller ikke akademiske institusjoner i Europa, kontinentet som til stadighet påberoper seg å være opplysningsidealenes trygge havn, er immune mot press. Forskningsprosjektet SAFE (Safeguarding Academic Freedom in Europe), som ledes av professor Terrence Karran fra University of Lincoln og som la frem sine nyeste funn på konferansen, har tidligere vist at Danmark gjorde en slett jobb med å sikre denne friheten.

Hva som er akademisk frihet i praksis, er det også uenighet om i Norge. Mellom 2009 og 2013 pågikk det en til dels temperaturfylt debatt med professor Rune Slagstad i spissen om retten til å kritisere forskningens rammevilkår ved daværende Høyskolen i Oslo. Høsten 2015 rykket en forsker ved Universitetet i Oslo ut i mediene fordi han følte at hans frihet til å diskutere på sosiale medier

ble begrenset fra ledelsens side. Andre land har ulnere rettigheter og enda svakere vern. I mange tilfeller dreier det seg om indirekte press gjennom kutting i budsjetter, utdige føringer for forskning, eller politisk innblanding i utdanningsinstitusjonenes studietilbud.

Konsekvensene er uansett alvorlige. I juni 2015 arrangerte Southern African-Nordic Centre for Academic Cooperation (SANORD) sin årlige samling ved Universitetet i Bergen. Der understreket professor John Higgins, som i 2013 utga boken *Academic Freedom in a Democratic South Africa*, at det gjensidige forholdet mellom sosioøkonomisk utvikling, demokrati og kunnskapsspredning er helt avgjørende for at Sør-Afrika skal vokse som velferdssamfunn. Likeledes, slik PRIO-direktør Kristian Berg Harpviken fremhevet under konferansen, avskaffelsen av apartheidstyret etterlater bred lærdom om hva slags muligheter som ligger i ikke-voldelige opprør. Blant annet viste han til historiekomparativ forskning som konkluderer med at det statistisk sett er større sjanse for å lykkes med ikkevoldsopprør fremfor den bevæpnede varianten.

Vi vil derfor oppfordre norske utdanningsinstitusjoner til å ta større del av det globale ansvaret for akademisk frihet. Universitetene i Tromsø, Trondheim, Oslo og Agder er blant dem som til nå har tatt imot 10 forskere på 17 ettårige opphold, men det er mange igjen på listen over norske SAR-medlemmer. Og det haster, noe den nylig igangsatte SAR-kampanjen «A Future for Syrian Scholars» viser. Hvis truslene øker enda mer, kan det i verste fall ikke være noen igjen til å undervise i enkelte fag, i enkelte land. Det fratar morgendagens voksne muligheten til å tenke kritisk om makt og myndighet, og til å vende systemet mot dem som bruker det til å begå overgrep.

«Hva hadde du gjort om mora di ble avhørt, trakassert og truet hver gang du åpnet kjeften?»

Fusjoner uten logikk

Problematikken rundt jobbreising viser at logikken har vært fraværende i fusjonsprosessen, skriver professor Kai A. Olsen.

FUSJONER: Forskerforum nr. 9/2015 skriver godt om «fusjonsreisa», om all reisevirksomhet som følger av fusjonene. Nå vil nok noe av denne reisevirksomheten avta etter som det hele kommer på plass, mens reising i forbindelse med undervisning alltid vil være et tema. Det er åpenbart at problematikken rundt disse reisene viser at logikken har vært fraværende i fusjonsprosessen.

Ta argumentet om at en kan bruke digital kommunikasjon som Skype og Lync for å eliminere reisevirksomheten. Vi kan se for oss undervisning via disse digitale hjelpemidlene, samarbeidsmøter med mer. Det vil kunne redusere behovet for reising, men da kan en jo spørre seg hvorfor mange av fusjonene har tatt utgangspunkt i geografi? Skal en se bort fra avstander, vil en jo kunne se for seg svært interessante fusjoner eller

AV KAI A. OLSEN, professor i informatikk, Høgskolen i Molde og Universitetet i Bergen

samarbeidsavtaler for eksempel mellom en norsk høyskole og et utenlandsk universitet. Da vil en få tilført noe helt nytt, med store muligheter for kvalitetsheving av både undervisning og forskning.

Noen institusjoner vil redusere reising ved at ansatte på hvert sted tar seg av undervisningen. Det kan være greit, men da er vi vel der vi var faglig sett før fusjonen? I så måte er eneste mulige gevinst at administrasjonene blir slått sammen.

Faksimile fra Forskerforum nr. 9/2015.

Om dette er virkelig er en gevinst, er nok tvilsomt. I tillegg – jeg har arbeidet i sektoren i 40 år – har administrativ effektivitet aldri vært på dagsordenen. Selvfølgelig gir fusjonene en mulighet til å reorganisere fagmiljøene ved å legge ned og tvinge ansatte til å flytte. Men den muligheten har vel Kunnskapsdepartementet alltid hatt? Og skal en først reorganisere, vil jo effekten absolutt være størst om en ser hele landet under ett.

Ved flere institusjoner aksepterer en at ansatte reiser for å undervise. Fordelen er at en kan dra nytte av spesielle fagmiljøer på hvert sted og samlet sett kan tilby et bredere undervisningstilbud.

Kostnaden er at reisingen tar tid. Mens en ansatt på et større universitet kan gå ned trappen for å forelese, må de ansatte på de fusjonerte institusjonene bruke mange timer i uken på reisingen. Vi er nå på vei mot større konkurranse mellom institusjonene. Åpenbart vil de institusjonene som lar ansatte bruke mye tid på forskning istedenfor på buss, ha størst mulighet til å komme best ut.

Selv har jeg kommet godt ut så langt. En mulig fusjon mellom Høgskolen i Molde, Høgskolen i Ålesund (to timer unna) og Høgskolen i Volda (fire timer unna) er avverget. Det som diskuteres nå, er samarbeid mellom Volda og Lillehammer (fire timer unna). Forhåpentligvis blir dette kun på et administrativt plan. Ellers snakker vi her om en full arbeidsdag med overtid for å gi en forelesning på to timer – eksklusiv forberedelse. Mine konkurrenter ved Universitetet i Oslo og Universitetet i Bergen vil bruke to timer og fem minutter på det samme.

«Skal en først reorganisere, vil jo effekten absolutt være størst om en ser hele landet under ett.»

MER DEBATT? Forskerforum.no

«Tellekantsystemet har gjort det å få en artikkel på trykk i et vitenskapelig tidsskrift til et mål i seg selv»

SOLVEIG ØSTREM

Vil ha nullmoms på tidskrifter

Universitetenes elektroniske vitenressurser må likestilles med nyhetsmediene, sier generalsekretær i Forskerforbundet, Hilde Gunn Avløpp til Klassekampen. Moms på digitale medier har lenge vært et diskusjonstema i bibliotek- og universitetssektoren.

I likhet med aviser har universiteter og høyskoler nullmoms på forskningspublikasjoner som publiseres på papir, men må betale 25 prosent på digitale medier. Kulturdepartementet har lovet nullmoms for digitale nyhetsmedier fra neste år, men vil begrense fritaket til allmenne nyhetsmedier, inkludert tv og levende bilder.

Fagpressen og Forskerforbundet krever at nullmoms også gjelder for henholdsvis fagblader og forskningspublikasjoner.

Innspill til statsbudsjettet 2017

Forskerforbundet oppfordrer regjeringen til en bred og kraftfull forskningsinnsats. Vi ønsker en styrking av hele utdannings- og forskningssektoren gjennom økte basisbevilgninger.

En forskningsinnsats som ikke er rettet inn mot å heve hele akademie underverdner forskningens muligheter og Norges potensial som kunnskapsnasjon. En smal satsing legger ikke maksimalt til rette for framveksten av nye, verdensledende miljøer.

Forskerforbundet foreslår blant annet:

- Fullfinansier fusjonsprosessene i universitets- og høyskolesektoren.
- Styrk basisbevilgningen til forskningsinstituttene med 100 mill. kr. for å sikre en sterk instituttsektor som kan tilby næringsliv og offentlig sektor relevant kompetanse og forskningstjenester av høy kvalitet.

- Sett av 50 mill. kr. til opprettelse av et program hvor museene kan søke om støtte til forskningsprosjekter.

Lettere godkjenning av utenlandsk utdanning

Nå skal det bli lettere å få godkjent kvalifikasjoner i høyere utdanning på tvers av landegrensene. Det kan bli viktig for å integrere flyktninger her i landet. På initiativ fra Norge har UNESCO vedtatt å utvikle en global konvensjon for godkjenning av kvalifikasjoner i høyere utdanning.

– Den vil sikre studenter en rettferdig vurdering, uansett hvor de kommer fra. Det er viktig for den enkelte student, men også for det landet studenten kommer til, sier kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen i en pressemelding. Han mener den globale konvensjonen blir viktig for å håndtere den store flyktningetilstrømmningen vi står midt oppe i.

EU lanserer Science 4Refugees

Europakommisjonen har lansert Science4Refugees, et initiativ som kobler sammen flyktninger og asylsøkere med vitenskapelig bakgrunn med relevante utlyste stillinger ved forskningsinstitusjonene. Science4Refugees er tilgjengelig for asylsøkere, flyktninger og forskningsinstitusjoner gjennom EURAXESS-portalen.

Science4Refugees skal sørge for at flyktninger og asylsøkere med vitenskapelig bakgrunn kan finne passende stillinger ved universiteter, høyskoler og andre forskningsinstitusjoner. Institusjonene på sin side kan markere seg som spesielt åpne for å rekruttere flyktninger ved å ta i bruk et eget merke som kan påføres passende deltidsstillinger, fulltidsstillinger og opplæringsstilbud.

Endring av forsknings-etikkloven

Kombinasjonen av usikre tilsettingsvilkår og prestasjonsbaserte tellekanter på individnivå er uheldig, både med hensyn til å fremme forskningskvalitet og god forskningsetikk. Det skriver Forskerforbundet i sin høringsuttalelse om foreslåtte endringer i forskningsetikkloven.

Opgaven med å fremme god forskningsetikk samt forebygging og behandling av uredlighet i forskning er et kontinuerlig arbeid. I dette er Forskerforbundet også opptatt av at rettsikkerheten til den enkelte forsker ivaretas, samt at arbeidsvilkårene deres på best mulig måte bidrar til å fremme god forskningsetikk.

Gratulasjoner og innspill til landets ordførere

Forskerforbundet sendte i vinter sine valginnspill til fylkes- og lokallagene i alle de politiske partiene. Nå har vi sendt gratulasjoner samt en påminnelse om våre innspill til alle ordførere etter høstens kommunevalg. Våre tre innspill til ordførerne er:

1. Utnytt de mulighetene som ligger i EUs forskningsprogram Horisont 2020.
2. Sikre de ansatte ved arkiver og museer minst 25 % tid til egeninitiert forskning og kompetanseoppbygging.
3. Tilby gode arbeidsbetingelser og faste ansettelses.

Horisont 2020 er verdens største forsknings- og innovasjonsprogram med 80 milliarder euro fordelt på sju år. Norske kommuner, fylkeskommuner og etater kan delta på linje med andre aktører ved å samarbeide med forskningsmiljøer.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet er landets** største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet har** snart 20 000 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- **Forskerforbundet arbeider** for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Forskerforbundet arrangerer følgende tillitsvalgtkurs i januar og februar 2016:

- 12.–13. januar: Fusjonsseminar for tillitsvalgte
- 1.–3. februar: Grunnopplæring trinn I for nye tillitsvalgte (alle sektorer)
- 10.–11. februar: Tariffkonferanse for alle tillitsvalgte.
- 17.–18. februar: Sektorseminar for tillitsvalgte i høyskolesektoren.

Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på www.forskerforbundet.no/kurs. Der finner du også oversikt over alle kursene i første halvår 2016.

Vedtak fra møte i Representantskapet 2015

Protokoll fra representantskapsmøtet 20.–21. oktober er godkjent, og oppdaterte vedtekter samt ny Verdiplattform og Arbeidsprogram 2016–2018 er lagt ut på www.forskerforbundet.no.

FORSKER FORBUNDET

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2013–2015: Petter Aaslestad, NTNU (leder), Annelise Brox Larsen, UiT Norges arktiske universitet (nestleder), Liv Berit Augestad, NTNU, Stig Ove Hjelmevoll, Barents Naturgass, Jan Hongso, Folkehelseinstituttet, Toril Ivarsoy, Universitetet i Bergen, Ove Kvammen, Høgskolen i Bergen, Tom Roar Eikebrokk, Universitetet i Agder (1. vara), Åge Hultgren, Universitetet i Stavanger (2. vara), Ågot Aakra, NMBU (3. vara)

SEKRETARIATET: **Generalsekretær:** Hilde Gunn Avløpp. **Kommunikasjon:** informasjonsleder Unn Rognmo, presse- og samfunnskontakt Robert Kippe. **Fagpolitisk avdeling:** avdelingsjef Bjørn T. Berg, spesialrådgiver Jon W. Iddeng, spesialrådgiver Kari Folkenborg. **Avdeling for lønns- og arbeidsvilkår:** forhandlingsjef Frank O. Anthun, seksjonsleder Jorunn Solgaard, spesialrådgiver Kjetil Mørk, spesialrådgiver Tanya Nymo, seksjonsleder/advokat Ann Turid Opstad, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen, advokat Jannicke Ryun Sæther. **Organisasjonsavdelingen:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, organisasjonskonsulent Natasa Duric, organisasjonskonsulent Synne Freberg, organisasjonskonsulent Gerd Sandvik, organisasjonskonsulent Magnus Sparre. **Administrasjonsavdelingen:** administrasjonssjef Birgitte Olafsen, arkivleder Kristine K. Brox, IT-konsulent Inger Marie Højfeldt, seniorrådgiver Aina Nilsen, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomikonsulent Siri Johannessen, regnskapskonsulent Bjørn Jensen, regnskapssekretær Karin Haug, regnskapskonsulent Elisabeth Johansen, konsulent Linda Pettersson, førstesekretær Jamil Mohammad Ali, førstesekretær Hans Askildsen, konsulent Brit Helen Hesselberg, førstesekretær Ane Rinnaas Skuseth, førstesekretær Tore Sandnes.

Midlertidige ansettelser

AV HILDE GUNN
AVLØYP,
generalsekretær i
Forskerforbundet

Å arbeide etter evne og mulighet er en grunnleggende verdi for det enkelte individ og gir også opplevelsen av samfunnsnytte. Et forutsigbart ansettelsesforhold og stabil arbeidskraft er av stor verdi. Ansettelse, arbeidsytelse og avslutning av arbeidsforhold er derfor gjennomgående regulert i lovverket.

Trenger vi særregler som gir enklere avslutning av arbeidsforholdet til vitenskapelig personale i universitets- og høyskolesektoren?

Vitenskapelige stillinger må konkurreres om – vi må til enhver tid være sikker på at vi har den beste kandidaten!

Dette er ingen dårlig eller uriktig tese, men gir det grunnlag for å frata ansatte behovet for forutsigbare ansettelsesforhold i større grad enn i andre sektorer? Behovet for å ha høyt kvalifisert arbeidskraft i universitets- og høyskolesektoren er absolutt til stede – men det er det også i svært mange øvrige statlige eller private virksomheter som leverer varer og tjenester av høy kvalitet. Behovet for å skape gode forsknings- og undervisningsmiljøer har medført at vi setter ønsket om å få den marginalt bedre kandidaten til en ledig stilling først, og ikke benytter allerede ansatt arbeidskraft. Andelen midlertidige stillinger for vitenskapelig ansatte er usædvanlig høy på universiteter og høyskoler. For tekniske og administrative stillinger i samme sektor er andelen midlertidig ansatte dobbelt så høy som snittet for ansatte i alle andre sektorer. Kan dette tyde på at vi har foran oss en kultur for midlertidighet mer enn et reelt behov?

Behovet for riktig ansettelse er viktig i alle sektorer. Virkemiddelet er gode ansettelsesprosesser. I staten står også kvalifikasjonsprinsippet sentralt. Normalordningen for lovverket er faste stillinger der arbeidsgiveren får ansvaret for å forvalte kunnskapsutviklingen

og den fremtidige arbeidsytelsen til den beste kandidaten som ansettes. Oppsigelse er mulig, men ikke lettvinnt og krever at andre muligheter først vurderes.

Lettvint oppsigelse – oppdrag som er eksternt finansiert.

Særregelen i forskrift til tjenestemannsloven medfører at arbeidsgiver som ansvarlig for finansieringen av virksomhetens oppdrag kan tas ned på det enkelte individ på universiteter og høyskoler. Er den vitenskapelig ansatte på en midlertidig kontrakt, faller stillingen bort uten oppsigelse og saksbehandling, og det foreligger ingen fortrinnsrett til ledig stilling på universitetet. Departementet har også foreslått at dette skal være situasjonen for fast ansatte på oppdrag som er eksternt finansiert.

Reglene for oppsigelse grunnet virksomhetens forhold anses i rettspraksis tilsvarende etter arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven selv om bestemmelsene er noe ulikt formulert. Dette bør være tilstrekkelig oppsigelseshjemmel også ved bortfall av eksterne midler for universiteter og høyskoler.

For meg er det åpenbart at adgangen til midlertidig ansettelse må skjerpes inn for universiteter og høyskoler. Den lettvinnte oppsigelsen grunnet bortfall av eksterne midler må også fjernes. Ansvaret må legges på virksomhetsnivå – ikke individnivå.

Faste innlegg fra generalsekretær Hilde Gunn Avløyp, forhandlingssjef Frank O. Anthun, administrasjonssjef Birgitte Olafsen, avelingssjef Bjørn T. Berg og organisasjonssjef Joar Flynn Jensen

Teori på bekostning av praksis?

AV OVE KVAMMEN,
medlem i
Forskerforbundets
hovedstyre

Tidligere i år varslet kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen at det skal arbeides frem en stortingsmelding om hvordan kvaliteten i høyere utdanning skal styrkes. En slik kvalitetsmelding skal legges frem for Stortinget i løpet av 2017. Utdanning er jo selve kjerneaktiviteten til universiteter og høyskoler, og det er svært positivt, og egentlig på høy tid, at myndighetene nå vil løfte frem en debatt om hvordan våre utdanninger skal bli best mulig. Også Forskerforbundet bør benytte denne anledningen til å sette utdanningspolitikk tydeligere på sin dagsorden.

For profesjonsutdanningene vil forholdet mellom teori og praksis i utdanningene være et sentralt spørsmål i kvalitetsdebatten. I lys av

høyskolereformen i 1994 og den påfølgende felles lov for universiteter og høyskoler ble forskning en oppgave også for høyskolene da all høyere utdanning skulle være forskningsbasert. I dag tilbys også alle de korte profesjonsutdanningene både ved universiteter og høyskoler som følge

«Utdanning er jo selve kjerneaktiviteten til universiteter og høyskoler.»

av at noen av høyskolene er blitt oppgradert til universiteter. Det er blitt hevdet at Norge i dag kanskje har den mest forskningsorienterte høyskolesektor i hele Europa, og spørsmålet er om dette har ført til en akademisk drift der forskning og teoretisk undervisning prioriteres på bekostning av praktisk kunnskap og ferdigheter.

Jeg deltok nylig på en delegasjonsreise til Stuttgart sammen med representanter fra norske høyskoler, videregående skoler, offentlige etater og næringsliv, etter et initiativ fra NHO og Høgskolen i Oslo og Akershus. Målet var å bli kjent med det såkalte «duale» utdanningssystemet i Tyskland, som karakteriseres av at en har vekslende teoretiske og praktiske perioder gjennom hele utdanningsløpet. Vi besøkte der Duale Hochschule Baden-Württemberg (DHBW) som er den første «duale» praksisintegreerte høyskolen i Tyskland. DHBW ble etablert 1. mars 2009 og er lokalisert i ni byer i delstaten og har over 34 000 studenter. Universitetet samarbeider med hele 9000 utvalgte bedrifter og institusjoner og tilbyr et mangfold av bachelorprogrammer innen bedriftsøkonomi, tekniske fag og sosialfag. Bedriftene og institusjonene som universitetet samarbeider med, velger ut sine studenter som de skriver en treårs kontrakt med, inkludert lønn. Studiet veksler mellom tre måneders perioder med teoretiske studier på universitetet og tre måneder med praktisk arbeid i bedrift/institusjon. Samarbeidet mellom skole og bedrift er tett, og partene har et felles utdanningsoppdrag der begge parter skal videreformidle både teoretiske og praktiske ferdigheter. Undervisningen på universitetet skjer også ofte via fagfolk som har sin primære arbeidsplass i en bedrift.

Dette opplegget oppleves som en vann-vann-situasjon. Studentene tilegner seg faglig og metodisk kunnskap kombinert med den praktiske og sosiale kompetansen som kreves i yrkeshverdagen, og de får lønn under utdanningen. Når studieløpet er ferdig, kan man med bestått eksamen få tilbud om fast stilling i bedriften eller fortsette videre på masterstudier eller annen teknisk utdanning. Bedriftene på sin side kan få utviklet fagkompetanse og spesialkompetanse etter sine behov, og de får en stabilitet og forutsigbarhet i tilgang på arbeidskraft.

Det hadde vært spennende å få prøvd ut en slik modell i Norge. Kanskje har de nye store institusjonene som nå vokser frem i UH sektoren, som for eksempel «nye» NTNU som vil bli på samme størrelse som DHBW, muskler nok til å ta et slikt initiativ?

Nye vinklinger?

Universitets- og høyskolerådet har nylig publisert rapporten *Bedre karrieropolitikk for vitenskapelig personale i UH-sektoren*, under den nyskapende genrebetegnelsen *inspirasjonsnotat*. Så vel enkeltansatte som ledere i akademia, fra topp til bunn, skal inspireres. Notatet har gjennomgående blitt positivt mottatt, også av Forskerforbundets styre. Vi har lenge tatt til orde for at den enkelte vitenskapelig ansatte må få en bedre oppfølging når det gjelder realistisk planlegging av eget fremtidig arbeidsliv. Diskusjonene rundt notatet er godt i gang. Personlig ser jeg frem til Universitets- og høyskolerådets store konferanse om temaet 9. februar i 2016.

Et ungt akademi

Det Norske Videnskaps-Akademi arrangerte allerede i begynnelsen av november et seminar om «Karrieropolitikk for midlertidig vitenskapelig ansatte», hvor inspirasjonsnotatet dannet et utgangspunkt. Seminaret trakk usedvanlig mange deltagere. Forhåpentlig uten å fornærme noen av de fremmøtte tillater jeg meg en påstand om at seminarets dynamiske grunntone i ikke ubetydelig grad skyldtes det sterke innslaget av yngre forskere: nærmere bestemt (i hovedsak) medlemmer av det nettopp oppstartede «Akademiet for yngre forskere».

Dette akademiet skal være «en tverrfaglig møteplass og forskningspolitisk plattform for yngre forskere, en pådriver for nyskapende forskningsformidling og en attraktiv vitenskapelig debattarena». Intet mindre! Til tross for at akademiet var stiftet bare en drøy uke i forveien av Vitenskapsakademiets seminar, gav dets medlemmer oss tydelige signaler om nye perspektiver på ellers kjente problemstillinger.

Lønnspolitikk

UHRs rapport tar som utgangspunkt at norske universiteter og høyskoler må makte å rekruttere og beholde flere høyt kvalifiserte vitenskapelig ansatte.

Formuleringen «rekruttere og beholde» er et mantra i statens generelle personal- og lønnspolitikk, og som fagforening er vi glad for at den gjenfinnes i inspirasjonsnotatet – og ikke minst at det i den forbindelse erkjennes at *lønn* er et vesentlig virkemiddel: «Lønnsutvikling og karriereutvikling handler om at det bør være en forutsigbar og tydelig kommunisert sammenheng mellom måloppnåelse i karriereplanen og lønnsutviklingen. Kort sagt: *Gode resultater bør resultere i bedre lønn*» (s. 35, uth. her).

Praksisnærhet

UHR baserer seg på en europeisk «karrierestige» inndelt i fire faser, fra doktorgradsløpet til «leading researcher». I gruppen «ansatte på kvalifiseringsnivå» plasseres også universitets- og høyskolelektorer. Dette er ikke dekkende. Universitets- og høyskolelektorer er ofte tilsatt på de store profesjonsfagene; det ligger ikke noe implisitt at doktorgrad forventes. Universitets- og høyskolelektorens karriereutvikling vil blant annet kunne innebære kontinuerlig kontakt med et praksisfelt. Når det har vært avdekket kvalitetssvikt i profesjonsfag, er det ofte utilfredsstillende praksiskontakt som har vært mangelen. Det underskuddet på førstekompetanse som Nokut avdekket for noen år siden, særlig i sykepleierutdanningen, har man etter hvert fått bukt med.

AV PETTER AASLESTAD,
leder i Forskerforbundet

«Postdoktor-stillingen synes helt å ha mistet de egenskapene som en gang lå i intensjonen bak opprettelsen.»

Postdoktor-proletariatet

NIFU kom nettopp med en rapport som viste at cirka halvparten av postdoktorene i humaniora og samfunnsfag hadde fast stilling i akademia etter fem–seks år, mens for teknologi gjaldt dette bare for cirka ti prosent. Et fantastisk tall!

Det er utrolig hvor slapt forskningsverdenen behandler denne stillingskategorien. Postdoktor-stillingen synes helt å ha mistet de egenskapene som en gang lå i intensjonen bak opprettelsen. Hensikten var å kvalifisere til akademisk toppstilling, men stillingen er utviklet til å bli en fremtidsløs, midlertidig forskerstilling.

Forskningsrådets Anders Hanneborg lover i en kommentar til rapporten at rådet nå vil gå i dialog med forskningsinstitusjonene om dimensjoneringen av postdoktorstillinger. Redusert bruk av postdoktor-stillinger vil ha som logisk konsekvens at faste forskerstillinger vil bli langt vanligere. Vi må anta at det nystartede akademiet vil følge saken nøye.

**FORSKER
FORBUNDET**

Latterlig billig ...men ingen spøk!

De aller fleste som blir uføre vil oppleve en kraftig nedgang i inntekt – ikke bare i ett år – men hvert eneste år - resten av de normalt yrkesaktive årene.

Skulle du falle fra vil dette få store økonomiske konsekvenser for de etterlatte som du forsørger eller har forsørgerbyrde sammen med.

Forskerforbundet har svært rimelige livs- og uføreforsikringer. Skal du kjøpe dem privat, må du fort betale 3-5 ganger mer.

Priseksempel livs- og uføreforsikring for 38 åring - dekning 12 G (kr 1,06 mill):

- Livsforsikring – kr 406/år*
- Uføreforsikring – kr 1 225/år*

* Premien blir justert årlig i henhold til oppnådd alder

For kun kr 1 631 per år har du både en god livs- og uføreforsikring.

Kontakt forsikringskontoret for rådgiving vedrørende hvilke forsikringer du trenger.